

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for Lærerutdanning og Pedagogikk

Film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen

Hvordan oppleves film som læringsverktøy i samfunnsfag for elever og lærere i ungdomstrinnet? – Hvilket læringsutbytte sitter elevene igjen med?

—

Jørgen Bergh Høier & Håkon Norberg

Masteroppgave i Lærerutdanning 5-10.trinn   Mai 2017

Sammendrag

Dette forskningsprosjektet tar utgangspunkt i problemstillingen; *«hvordan oppleves film som læringsverktøy i samfunnsfag for elever og lærere i ungdomstrinnet? – Hvilket læringsutbytte sitter elevene igjen med?»*. Denne problemstillingen ble forsøkt besvart gjennom fire underordnede og utdypende forskningsspørsmål. Disse forskningsspørsmålene omhandlet elevens og lærernes tanker og didaktiske refleksjoner omkring bruk av film i samfunnsfagundervisningen, elevenes opplevde læringsutbytte samt lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte av å se film i samfunnsfaglig undervisningskontekst.

Oppgaven baserer sin tilknytning til teori på teoretiske perspektiver fra flere ulike forfattere, som Ola Svein Stugu, Erik Lund og Gunn Imsen. Den amerikanske utdanningsforskeren og teoretikeren John Goodlad har utformet ulike elementer av læreplanen som brukes i denne oppgaven for å undersøke og sammenligne lærernes didaktiske arbeid i undervisningen med læreplanens føringer og elevens oppfatninger av undervisningen.

Prosjektet bygger på empiri innsamlet gjennom bruk av både kvantitative og kvalitative metoder, i form av spørreskjema og intervju. Empirien vi benytter oss av i oppgaven omhandler sitater fra elever og lærere om elevenes opplevde læringsutbytte og lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte.

Resultatene viser at elevene og lærerne er svært reflekterte omkring didaktiske hensyn ved bruk av film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen. Film anerkjennes av både elever og lærere som et læringsverktøy med potensiale for godt læringsutbytte. Likevel kommer det av prosjektet frem at film anvendes svært lite som et verktøy for å bedrive kildekritisk tenkning. Det kommer også frem at elevene opplever at film anvendes for lite i samfunnsfaglig undervisning, til tross for filmens anerkjente potensiale for læring.

Forord

Dette har vært en interessant problemstilling å undersøke og det har vært inspirerende å høre at vår interesse for feltet deles av potensielle fremtidige kollegaer i skolen.

«Jeg tenker at dette er en veldig relevant problemstilling, eller noe som man bør være bevisst på. Filmbruk i særlig samfunnsfagundervisningen i fremtiden tror jeg vil være med på å gjøre undervisningen bedre for elevene flest dersom man er bevisst på bruken av det og kan benytte det på en hensiktsmessig måte». Lærer Pål, 10.klasse.

Takk til veileder Håkon Rune Folkenborg for god oppfølging og et godt samarbeid, samt verdifull veiledning underveis.

Også stor takk til våre masterkollegaer, Anders, André, Dag-Tore, Håvard og Ulf for nyttig diskusjon og samarbeid gjennom dette arbeidet.

Til sist rettes en stor takk til alle skolene, rektorene, og ikke minst informantene som tok seg tid til å delta i dette prosjektet. Deres hjelp var uvurderlig for oss.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling.....	1
2	Teoretiske perspektiver	5
2.1	Læringsutbytte	5
2.2	Film.....	7
2.2.1	Historiske spillefilmer	7
2.2.2	Biografiske spillefilmer.....	7
2.2.3	Historiske fiksjonsfilmer.....	8
2.2.4	Dokumentariske filmer.....	9
2.2.5	Tidsperspektiver omkring film.....	9
2.3	Film i kunnskapsløftet (LK06).....	10
2.4	Filmens relevans for samfunnsfagundervisningen.....	12
2.5	Kognitiv læringsteori.....	14
2.5.1	Visuell læring.....	15
2.5.2	Multimediaprinsippet.....	15
2.6	Konstruktivistisk læringsteori	16
2.7	Goodlads læreplannivåer	18
2.7.1	Den ideologiske læreplanen.....	18
2.7.2	Den formelle læreplanen.....	18
2.7.3	Den oppfattede læreplanen.....	18
2.7.4	Den operasjonaliserte læreplanen.....	19
2.7.5	Den erfarte læreplanen.....	19
3	Metode	21
3.1	Ulike metodiske tilnærminger.....	21
3.2	Spørreskjema.....	22
3.2.1	Planlegging	23
3.2.2	Utvalg	25
3.2.3	Utførelse	26
3.3	Intervju.....	26
3.3.1	Planlegging	27
3.3.2	Utvalg	28
3.3.3	Utførelse	29
3.4	Metodiske betraktninger	30
3.4.1	Mulige feilkilder.....	30
3.4.2	Forutinntagelser og ledende spørsmålsstilling.....	31

4	Presentasjon av funn	33
4.1	Funn fra spørreskjema	33
4.1.1	Elevinformantene	33
4.1.2	Lærerinformantene	38
4.1.3	Oppsummering og kort refleksjon av funn fra spørreskjema.....	41
4.2	Funn fra intervju.....	42
4.2.1	Systematisering av funn fra intervju.....	42
4.2.2	Elevinformantene	43
4.2.3	Lærerinformantene	47
4.2.4	Oppsummering og kort refleksjon av funn fra intervju	51
5	Drøfting	55
5.1	Tanker og refleksjoner om film i undervisningen.....	55
5.1.1	Variasjon i undervisningen.....	55
5.1.2	Perspektiver og tidsbruk.....	57
5.1.3	Faglig relevans	59
5.2	Film som læringsverktøy i Kunnskapsløftet	60
5.3	Filmsjangre og disipliner i samfunnsfagundervisningen.....	63
5.3.1	Filmsjangre i samfunnsfagundervisningen.....	63
5.3.2	Film i samfunnsfaglige disipliner.....	65
5.4	Betydningen av didaktiske valg ved bruk av film i undervisningen.....	68
5.4.1	Forarbeid og etterarbeid	69
5.4.2	Film som underholdning og belønning.....	72
5.4.3	Undervisning på ulike læreplannivåer	73
5.5	Læringsutbytte av film i samfunnsfagundervisningen.....	76
5.5.1	Elevenes opplevde læringsutbytte med film i samfunnsfag	76
5.5.2	Lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte	78
6	Oppsummering og konklusjoner	81
6.1	Hvilke tanker og didaktiske refleksjoner har elevene omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen?.....	81
6.2	Hvilke tanker og didaktiske refleksjoner har lærerne omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen?.....	81
6.3	Hvilket læringsutbytte opplever elevene at de sitter igjen med som følge av film som læringsverktøy i samfunnsfag?	82
6.4	Hvilket læringsutbytte vurderer lærerne at elevene sitter igjen med som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen?	83
6.5	Konklusjoner og refleksjoner	83
7	Litteraturliste.....	85

1 Innledning

Film og digitale medier har et enormt potensiale som læringsressurs i skolen. Filmens dynamiske egenart og evne til sterke visuelle inntrykk kan trolig føre til stor læring. Av denne grunnen fattet vi interesse for å undersøke hvordan film anvendes som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen, primært på ungdomstrinnet. I denne oppgaven vil vi ha et hovedfokus på elevenes og lærernes tanker og didaktiske refleksjoner omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen, hvilket læringsutbytte elevene sitter igjen med, samt fokus på lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte.

Av tidligere erfaring som skoleelever har vi opplevd at mange lærere ikke fokuserer på læringsutbyttet når de bruker film i undervisningen. Til tross for at vi har gått skolegang på to ulike skoler, i ulike deler av landsdelen, sitter vi begge igjen med lik oppfatning av at film ofte blir brukt som en slags belønning for god innsats eller som en form for pauseunderholdning for å fylle opp undervisningen. Som tidligere skoleelever har vi også opplevd lærere som har hatt en klar plan på hvorfor vi skal se film i undervisningen, men alt for ofte har lærere brukt film som belønning eller for å fylle opp undervisningen. Ofte viste lærere filmer som ikke engang hadde noe som helst med faget å gjøre. For oss elever hadde selvsagt ikke dette noe å si, fordi det var underholdningsverdien som var viktig for oss, ikke læringsutbyttet.

Som lærerstudenter med erfaring fra både praksis og vikartimer på ulike skoler, har vi de senere årene begynt å tenke over potensialet film som læringsressurs har, og hvilke holdninger lærere bør ha til film som læringsverktøy. Det finnes mange ulike metoder en kan ta i bruk film som læringsverktøy, slik at elevene sitter igjen med et læringsutbytte av å se film og ikke bare sitter igjen med underholdningsverdien. Ifølge universitetslektor Alf Sjuls Hansen (2011: 1) ved Universitetet i Oslo er læringsutbyttet elevene får av film i stor grad avhengig av hvilken sammenheng den brukes i, og avhengig av hvilke spørsmål lærer stiller til filmen som kilde.

1.1 Problemstilling

Som nevnt tidligere i innledningen ønsker vi å undersøke hvordan film anvendes som læringsverktøy i samfunnsfag, særskilt på ungdomstrinnet. Videre ønsker vi å se dette, ikke bare fra et lærerperspektiv, men spesielt fra et elevperspektiv, ved å se på hvilket

læringsutbytte elevene har, som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen. Ut i fra dette utformet vi en problemstilling og flere underordnede forskningsspørsmål. Problemstillingen ble da som følger:

Hvordan oppleves film som læringsverktøy i samfunnsfag for elever og lærere i ungdomstrinnet? – Hvilket læringsutbytte sitter elevene igjen med?

For å besvare denne todelte problemstillingen har vi valgt å sette fokus på flere mindre forskningsspørsmål:

- Hvilke tanker og didaktiske refleksjoner har elevene omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen?
- Hvilke tanker og didaktiske refleksjoner har lærerne omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen?
- Hvilket læringsutbytte opplever elevene at de sitter igjen med som følge av film som læringsverktøy i samfunnsfag?
- Hvilket læringsutbytte vurderer lærerne at elevene sitter igjen med som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen?

For å besvare de oppdelte forskningsspørsmålene, som igjen skal være med å besvare oppgavens problemstilling, har vi gjennomført spørreskjema med elever og lærere, samt intervju med både elever og lærere. I spørreskjemaet og i intervjuene med elevene har vi fokusert på elevenes filmkonsum, elevene opplevelse av filmbruk i samfunnsfag, samt deres opplevde læringsutbytte i denne sammenheng. I spørreskjemaene og intervjuene med lærerne har vi fokusert på lærernes anvendelse av filmbruk i samfunnsfag, deres betraktninger i forhold til tidsbruk og filmsjanger, filmens posisjon i de ulike samfunnsfaglige disiplinene samt lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte av undervisningen med film som læringsressurs.

Ved hjelp av empirien fra spørreskjema og intervjuer med både elever og lærere og relevant teori fra litteratur og tidligere forskning, er da hensikten med denne oppgaven å undersøke hvordan film oppleves som undervisningsmetode i samfunnsfag hos elevene og elevenes læringsutbytte.

Oppgaven innledes med å presentere relevante teoretiske perspektiver for forskningsprosjektet, og hvordan de har betydning for å besvare forskningsspørsmålene våre. Videre følger en gjennomgang av metodiske betraktninger omkring forskningsmetode, etiske betraktninger omkring forskning på elever og mulige feilkilder i prosjektet. Dermed presenteres prosjektets innsamlede empiri, både fra spørreundersøkelsen og fra intervjuer. De relevante funnene vi gjør i denne delen av oppgaven analyseres og drøftes i drøftingskapittelet som følger dette. Til sist vil vi oppsummere og konkludere på bakgrunn av vår innsamlede empiri drøftet i lys av relevant teori, og svare på forskningsspørsmålene våre.

2 Teoretiske perspektiver

I forbindelse med dette masterprosjektet anvendes en rekke begreper knyttet til problemstillingen og prosjektets fokus. Dermed er det hensiktsmessig å avklare disse begrepene ved å utdype deres betydning og relevans for prosjektet. Nedenfor følger en avklaring av de mest sentrale begrepene i denne oppgaven. I våre forskningsspørsmål er det begreper som vi har valgt å definere for å vise leser hva vi legger i de ulike begrepene, samt forklare meningen bak disse.

2.1 Læringsutbytte

Læringsutbytte handler om hva den enkelte har lært, og kan utføre etter å ha gjennomført opplæringen (Utdanningsdirektoratet, 2016, 30.03).

Med denne definisjonen mener utdanningsdirektoratet at læringsutbytte omhandler de ferdighetene en person sitter igjen med etter endt opplæring. Den faglige kompetansen og kunnskapen kommer i tillegg til dette.

Dermed velger vi å se læringsutbytte i vårt prosjekt som en tredelt enhet, bestående av de ferdighetene en har lært seg gjennom undervisningen, den kunnskapen en har tilegnet seg og de holdningene en sitter igjen med knyttet til den aktuelle tematikken for opplæringen. Dette gjenspeiles av Imsen (2012), som påpeker skolens viktige oppgave i forhold til å formidle holdninger, kunnskaper og ferdigheter (Imsen, 2012: 163). Videre er tanken at elevenes læring og det utbyttet de har av opplæringen, bidrar til at de utvikler seg og vokser som frie, opplyste, selvstendige og ansvarlige personer.

I undervisningssammenheng der lærer tar i bruk film som læringsverktøy, er det viktig at lærer har planlagt hva en ønsker at elevene skal sitte igjen med av læringsutbytte av å se film i undervisningen. Dette er noe lærer bør gå i gjennom med elevene sine i forkant av filmsekvensen. På denne måten er elevene sikre på hva de skal lære og hva de blir vurdert ut ifra.

I en filmsekvens i skolen er det som tidligere nevnt viktig å vite hva lærer vil at elevene skal sitte igjen med av å se den aktuelle filmen. Innenfor film kan det være flere ulike kompetanser elevene kan sitte igjen med som følge av bruk av film i undervisningen. Faglig kompetanse er knyttet til kunnskaper innenfor det gitte fagområdet eller -disiplinen. Videre kan de

ferdighetene en tilegner seg gjennom dette arbeidet deles opp i tre former for ferdighetskompetanser.

- Drøftingskompetanse: Evner til å drøfte ulike vinkler av filmens tematikk.
- Analytisk kompetanse: Evne til å se hvilke virkemidler filmen tar i bruk.
- Kildekritisk kompetanse: Evne til å vurdere pålitelighet, troverdighet, nøytralitet og perspektiv i filmen.

I vårt forskningsprosjekt ser vi på aktivisering av disse tre kompetansetyperne som en forutsetning for læringsutbyttet elevene har som følge av bruk av film i samfunnsfagundervisningen. Med dette mener vi at elevene er avhengig av å få anvende de tre ovennevnte kompetansetyperne for å få best mulig læringsutbytte av undervisningen.

De holdningene en tilegner seg gjennom læringsprosessen utgjør også en del av elevens læringsutbytte. I vårt prosjekt vil dette omhandle de samfunnsrelaterte perspektiver, synspunkter og meninger elevene får som følge av filmvisning i samfunnsfag. Elevenes holdninger til film som et verktøy for læring vil også være en del av utbyttet av denne læringsprosessen.

Vår forståelse av begrepet læringsutbytte, er hva elevene sitter igjen med av kompetanse i form av kunnskap, ferdigheter og holdninger tilegnet gjennom en gitt læringsprosess. Her kan læreren vurdere elevenes læringsutbytte opp mot læringsmålet for den aktuelle undervisningsøkten. Eksempelvis kan en film som *Schindlers Liste* (1993) bidra til å vekke interesse og nysgjerrighet for nye aspekter av andre verdenskrig, og potensielt føre til en videre interesse hos elever også etter endt grunnskoleopplæring. Elevens forfedre som levde på denne tiden vil her være et spennende utgangspunkt for å gjøre denne tematikken levende og nær for eleven.

I vårt forskningsprosjekt er det «opplevde læringsutbyttet» til elevene i større grad i fokus enn det reelle læringsutbyttet. Dette skyldes at vårt fokus er på elevenes egne opplevelser og reflekterende tanker omkring eget læringsutbytte av bruk av film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen. Til forskjell fra det reelle læringsutbyttet vil det opplevde læringsutbyttet til elevene lettere la seg dokumentere og kvantifisere, og være målbart i forbindelse med dette forskningsprosjektet. Samtidig ser vi også på lærernes vurdering av elevens læringsutbytte, som et middel for å sammenligne og kontrastere disse ulike

perspektivene på lærings situasjonen. Lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte vil trolig ligge nærmere det reelle læringsutbyttet elevene har av undervisningen, da de i siste instans vil sette karakterer for elevene som vurderer deres læring innenfor den aktuelle tematikken.

2.2 Film

Film er ofte en fortelling med en dramatisk handling. Av denne grunn innehar film en betydelig påvirkningskraft, da denne dramatikken ofte evner å fange interessen og nysgjerrigheten hos seerne (Engelstad, 2015: 35). Drama, komedie, action, thrillere, skrekk, dokumentar og science fiction er blant mange ulike sjangre innenfor spillefilmen. I dette prosjektet legger vi fokus på historiske filmer og dokumentarer som omhandler tematikk av historisk karakter, både med og uten et persongalleri og hendelsesforløp basert på virkelige hendelser. Av denne hensikt er det nødvendig å utdype omkring de ulike typene film som vil være i fokus for dette prosjektet, samt hvilken påvirkningskraft og potensielle læringsverdi som ligger i de ulike sjangrene. Enkelte filmer er basert på reelle hendelser eller personer, men vil som enhver visuell framstilling av historie kun være en fortolkning av fortiden.

2.2.1 Historiske spillefilmer

Historiske spillefilmer tar ofte for seg én eller flere reelle historiske hendelser, framstilt med spillefilmens grep om spenningsforløp, protagonist(er) og antagonist(er). Med protagonist og antagonist menes filmens karakterer i form av helt(er) og skurk(er) henholdsvis (Engelstad & Tønnessen, 2011: 47-48). Disse filmene har gjerne de historiske hendelsene i fokus, og har som mål å fremstille faktiske hendelser fremfor å bedrive en personsentrert biografisk skildring. I en undervisningskontekst kan historiske filmer trolig anvendes til å vekke interesse og engasjement omkring et tema, med stor suksess. Likevel bør en som lærer bevisstgjøre elevene om filmens framstilling av historiske hendelser og påpeke at dette kun er en fortolkning av fortidige hendelser, ikke nødvendigvis en presis gjengivelse.

2.2.2 Biografiske spillefilmer

For mange filmtilskuere utgjør en biopic (biografisk spillefilm) en første kilde til innsikt og kunnskap om kjente personer fra verdenshistorien. På samme måte som historisk fiksjonsfilm for øvrig kan en biopic bli et startsted for en videre orientering i andre framstillinger – for

eksempel skriftlige biografier. Dette kommer selvfølgelig i tillegg til at den biografiske spillefilmen vil underholde og fascinere sitt publikum med et stjernespekket persongalleri, som sjangeren også er kjent for. (Brinch, m.fl. 2016: 65). Slik omtaler Brinch m.fl. (2016) biografiske spillefilmer, og peker på deres evne til å øke interesse omkring et felt ved å belyse det virkelige temaet gjennom en fiktiv personschildring basert på reelle hendelser.

Øvrige eksempler på biografiske spillefilmer som brukes flittig i samfunnsfagundervisningen i ungdomstrinnet er blant annet *The Imitation Game* (2014), *American History X* (1998), *Pianisten* (2002) og *Schindlers Liste* (1993). Disse filmene bidrar til å gi elevene større innsikt i og et nyansert bilde av sentrale historiske hendelser. Elevene vil gjennom bruk av slike spillefilmer trolig få formidlet flere perspektiver enn de er vant med fra undervisningen. Fellesnevneren for de nevnte historiske spillefilmene er at de gir et bredere, mer sammensatt og nyansert bilde av hendelsene. *Schindlers Liste* vil eksempelvis kunne gi innsikt i de indre prosessene i Nazi-Tyskland under andre verdenskrig, og vise at selv høytstående, sentrale personer arbeidet mot utryddelsen av jøder. Filmens budskap forteller at ikke alle tyske statsborgere var nazister eller støttet deres ideologiske synspunkter. Dette er viktige poeng å få frem i klasserommet, og kan være tema for diskusjon og refleksjon blant elevene. Spillefilmene formidler poenger slik eksemplet nevnt ovenfor fra Nazi-Tyskland, som elevene trolig ikke visste på forhånd og er av den grunn viktige å bruke i undervisningen.

2.2.3 Historiske fiksjonsfilmer

Noen filmer lar oss ta utgangspunkt i én eller flere hovedpersoner som er fiktive, men opptrer og lever i en virkelig historisk sammenheng. Eksempler på dette er filmer som *Gladiator* (2000), *Saving Private Ryan* (1998) og *The Last King of Scotland* (2006). Disse kaller vi historiske fiksjonsfilmer. Disse filmene kan også ha en viss læringseffekt, ved å være grunnlag for økt interesse omkring et reelt tema gjennom fiktive personers opplevelser. Med det menes at en elev eksempelvis kan oppleve økt interesse om Uganda og den svært reelle situasjonen omkring Idi Amin gjennom å se *The Last King of Scotland*, til tross for at hovedpersonen i filmen og hans opplevelser i filmen er fiktive. På denne måten lar filmen elevene tenke innenfor «boksen», ved å gi dem en mulighet til å sette seg inn i den historiske perioden, dens levekår og levemåte (Brinch m.fl, 2016: 59).

2.2.4 Dokumentariske filmer

En dokumentarisk film, eller en dokumentarfilm, er en reell fremstilling av et virkelig tema eller en hendelse, som har som hensikt å belyse eller informere nærmere om det aktuelle temaet. Dokumentarfilmer innehar sjeldent et fiktivt persongalleri, ettersom hensikten er å formidle reelle situasjoner og hendelser som omhandler virkelige personer. Derimot portretterer dokumentariske filmer gjerne ekte personer, hendelser eller temaer med mål om å gi dypere innsikt i de aktuelle prosessene innad i disse. Dokumentariske filmer har tradisjonelt sett nytt større tiltro enn historiske filmer blant folk flest, i stor grad på grunn av dokumentarfilmens forklarende og drøftende utlegninger, gjerne med genuint bildemateriale fra den tiden filmen omhandler (Brinch m.fl., 2016: 59).

Likevel vil en dokumentarfilm alltid ha et budskap eller en konkret perspektivering, og ikke kun ha en intensjon om å informere om et tema. Den amerikanske dokumentarfilmen *An Inconvenient Truth* viser tidligere visepresident i USA, Al Gore, på sin foredragsturné om global oppvarming, og har et klart og tydelig budskap om menneskenes plikt til å senke utslippsnivåene av blant annet karbondioksid som gjør uopprettelig skade på miljøet og atmosfæren omkring oss. I dette eksempelet fremstilles denne tematikken fra et vestlig USA-orientert perspektiv på klimautfordringene, som trolig vektlegger USAs interesser i større grad enn andre lands.

2.2.5 Tidsperspektiver omkring film

Alf Sjuls Hansen (2011) ved Universitetet i Oslo peker i sin guide til filmbruk for historielærere på hvordan han mener film bør anvendes som didaktisk læremiddel i undervisningen. Her forteller han at hele spillefilmer sjelden anvendes på grunn av deres lange varighet (1,5 - 3 timer). Likevel mener han at disse filmene bør benyttes, også i begrenset omfang og hyppighet. Dette begrunner han med at en helhetlig spillefilm har stor påvirkningskraft i seg selv, og kan fremstille relativt presise gjenfortellinger av opplevelsen av å være innblandet i historiske hendelser (Hansen, 2011: 7). Eksempelvis ser en dette i filmen *Saving Private Ryan* (1998) hvor mange tidligere soldater har uttalt at de kjenner seg svært godt igjen i filmen i forhold til levetilstandene under andre verdenskrig for de allierte soldatene.

Videre forteller Hansen at filmklipp og utdrag fra disse spillefilmene kan være av stor læringsverdi. Hansen mener læreren med fordel kan vise utdrag og mindre filmklipp for å vise representative scener fra filmen. Ved å gjøre dette kan en få belyst hvorfor et historisk emne eller en person er interessant, og fremstillingen av dette temaet eller personen kan si mye om samtiden filmen ble produsert og laget i, ifølge Hansen (2011). Dermed kan filmen som læremiddel eller læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen både benyttes som lengre spillefilmer i sin helhet, eller i kortere representative utdrag og klipp samtidig som den bevarer sin læringsverdi for undervisningen.

Dette er interessant å nevne som en del av de teoretiske perspektivene bak oppgaven, i sammenheng med å se hvordan samfunnsfaglærere i ungdomstrinnet anvender film. På denne måten vil det danne grunnlag for interessant drøfting omkring didaktiske vurderinger og valg som gjøres i forhold til planleggingen av undervisning med film i samfunnsfag, især med tilknytning til tidsbruk og tidsrelaterte utfordringer.

2.3 Film i kunnskapsløftet (LK06)

I dette kapittelet vil vi se på hvordan film som læringsverktøy i samfunnsfag plasserer seg i forhold til læreplanen i samfunnsfaget (LK06). Vi vil fremheve kompetansemål som trolig kan oppnås gjennom bruk av filmmediet i samfunnsfag, og drøfte kort hvordan en kan anvende film i forbindelse med disse kompetansemålene for å fremme samfunnsfaglig læring hos elevene.

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne:

- *Vise korleis hendingar kan framstillast ulikt, og drøfte korleis interesser og ideologi kan prege synet på kva som blir opplevd som fakta og sanning.*
- *skape forteljingar om menneske frå ulike samfunn i fortid og notid og vise korleis livsvilkår og verdiar påverkar tankar og handlingar.*
- *Reflektere over samfunnsfaglege spørsmål ved hjelp av informasjon frå ulike digitale og papirbaserte kjelder og diskutere formål og relevans til kjeldene (Utdanningsdirektoratet, 2017, 30.03).*

Disse tre kompetansemålene finnes i «utforskeren» i læreplanen for samfunnsfag etter 10.trinn, og de kan alle tre kobles opp mot anvendelse av film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen.

Et nøkkelord i det første kompetansemålet er framstilling av hendelser. I denne sammenheng kan film være et svært nyttig verktøy for å illustrere dette nærmere. En films perspektiv av en eller flere virkelige hendelser vil i stor grad påvirke filmens motiv, moral og budskap.

Filmens perspektiv stammer oftest fra opphavet, og dets overbevisning, tro, ideologi, interesser og syn på fortidens hendelser. Denne sammenhengen er trolig gunstig å utnytte i en samfunnsfaglig kontekst og gir elevene en mulighet til å reflektere over hvordan ikke bare filmer, men derav også bøker og annen litteratur som omhandler en virkelig fortidig hendelse kan framstilles ulikt avhengig av mange faktorer.

Et godt eksempel er den amerikanske filmen *Argo* (2012), som omhandler gisselkrisen i Iran i 1979 sett fra et amerikansk perspektiv. Filmen ble sterkt kritisert fra iransk hold for å fremstille iranere som hemningsløse tyranner, som stormet den amerikanske ambassaden kun etter tørst for blod. I realiteten var stormingen av ambassaden en reaksjon på nyheten om at den kuppede lederen i Iran var styrt av amerikanerne, og handlet i favør av amerikanske interesser i flere tiår, til tross for Irans egen befolknings magre levekår og økonomi (Jamshidi, 2013. 30.03.).

I forhold til kildekritikk kan også det tredje kompetansemålet tilknyttes film i undervisning. Hvorvidt en amerikansk spillefilm om en virkelig hendelse, finansiert i USA og innspilt i Hollywood, er en troverdig og pålitelig kilde til denne hendelsen er et aktuelt spørsmål i denne sammenhengen. Også her kan en ta i bruk *Argo* (2012) som eksempel for å ta opp slik tematikk.

Videre har film også rotfeste i de grunnleggende ferdighetene i samfunnsfaget, som nevnes i innledningen til læreplanen for samfunnsfag i Kunnskapsløftet (LK06).

*Å kunne lese i samfunnsfag inneber å utforske, tolke og reflektere over faglege tekstar for å forstå eige og andre samfunn og andre tider, stader og menneske. Det inneber òg å kunne behandle og bruke informasjon frå bilete, **film**, teikningar, grafar, tabellar og kart, og å gjere målretta informasjonssøk, kritisk vurdering og medvitne val og bortval av kjelder* (Utdanningsdirektoratet, 2017, 30.03).

I avsnittet om *lesing* i samfunnsfag benyttes altså film som et konkret læremiddel en behandler samfunnsfaglig informasjon fra, og er - som kompetansemålene nevnt ovenfor – bl.a. knyttet til kildekritikk. Samtidig kan også film tolkes ut i fra disse setningene til å være

et anvendelig verktøy i arbeid med å forstå og virkeliggjøre framstillingen av både eget og andre samfunn, tidsepoker, steder og mennesker.

Her kan en altså se at film som læringsverktøy er relativt sterkt fundamentert i læreplanen for samfunnsfaget, både i de grunnleggende ferdighetene og innenfor konkrete kompetansemål etter 10.trinnet. Denne tydelige tilknytningen til LK06 gir faglig grunnlag og relevans til prosjektets tematikk, fokus og problemstilling.

Videre gir elevenes kjennskap til film som medium ytterligere relevans for prosjektet. Dagens ungdom har i dag enorme valgmuligheter i form av ulike strømmetjenester i deres konsum av film og underholdning i hverdagen (Barne-, Ungdoms- og Familiedirektoratet. 2015, 30.03). Dermed har elevene trolig stor kjennskap til film også utenfor skolehverdagen. Som følge av dette gis prosjektet ekstra relevans i forhold til å belyse filmbruk som verktøy for læring i undervisningen. Videre tas dette med inn i spørreundersøkelsen, hvor vi undersøker elevenes filmkonsum på fritiden så vel som hvordan samfunnsfaglærerne forholder seg til læreplanen i sitt planleggingsarbeid for undervisning med film i samfunnsfag.

2.4 Filmens relevans for samfunnsfagundervisningen

Samfunnsfaget i grunnskolen består av fire hovedområder. Disse er utforskeren, samfunnskunnskap, historie og geografi. Hovedområdene skal samtidig ikke forveksles med disiplinene innenfor samfunnsfaget, hvor samfunnskunnskap, historie og geografi fremdeles utgjør en tredelt helhet. I dette kapittelet vil vi ta for oss filmens posisjon i forhold til disse tre disiplinene, for å se hvordan filmen som læringsverktøy kan være nyttig for å oppnå større faglig kompetanse og forståelse innenfor de ulike disiplinene.

Historiedidaktiker Erik Lund (2016) peker på filmens enorme påvirkningskraft når han snakker om film i historiefaget. Han utdyper dette ved å trekke frem filmens dynamiske egenart, og argumenterer for at levende bilder trolig kan skape innlevelse og innsikt på en annen måte enn bilde og tekst kan (Lund, 2016: 173). Lund hevder videre at fortiden, presentert gjennom visuelle medier som film og TV-serier antakelig betyr mer for formingen av elevenes forståelse og bevissthet omkring historie enn måten de møter historiefaget på i skolen og gjennom lærebøker. Denne påstanden begrunner Lund ved å peke dels på filmens dynamiske egenart men også på dagens ungdoms relativt omfattende kjennskap til og konsum av visuelle medier. Ut i fra dette kan en slå fast at Lund mener film er svært godt egnet til å

være et nyttig læringsverktøy i historieundervisningen, noe som vises tydelig i sitatet nedenfor.

I særlig grad er film godt egnet til å utvikle elevenes forståelse for politisk bruk av historie (Lund, 2016: 173).

Ola Svein Stugu (1991), professor i historie ved NTNU fremmer også at film kan være et godt pedagogisk hjelpemiddel i historieundervisningen, men påpeker at en film aldri kan erstatte læreren og må være nøye planlagt og gjennomtenkt for å kunne forsvares pedagogisk.

Dersom filmvisning i skolen skal kunne forsvares pedagogisk, så må visninga integreres i gjennomtenkte undervisningsopplegg. En film kan aldri kome i lærarens stad. I skolesammenheng er filmen eit læremiddel, og må behandlast som det (Stugu, 1991: 138).

Artikkelen til Ola Svein Stugu er i skrivende stund 26 år gammel. Dermed er det interessant å se om tilstanden som beskrives i denne artikkelen også er gjeldende for situasjonen i dagens skole. Likefremt fremmer Stugu og Lund altså begge at filmen som læringsverktøy har en sterk posisjon i historiefaget og kan være et levende og engasjerende hjelpemiddel for å oppnå bredere kompetanse og større faglig forståelse dersom det anvendes «forsvarlig». Hva så med samfunnskunnskap- og geografidisiplinen?

I læreplanen for samfunnsfag under formål for faget heter det at elevene gjennom samfunnsfaget utvikler bevissthet om hvordan de kan påvirke det lokale og globale fellesskapet. Videre sies det at kunnskap om samfunn og politikk har verdi i seg selv, og er samtidig en forutsetning for demokratisk deltagelse.

Gjennom samfunnsfaget får elevane verktøy til å analysere og drøfte historiske og aktuelle samfunnsproblemer, og til å identifisere og diskutere ulike maktrelasjonar (Utdanningsdirektoratet, 2017, 04.04.).

I denne sammenheng kan film være et utmerket hjelpemiddel til å analysere og danne grunnlag for drøfting omkring samfunnsaktuelle og historiske spørsmål. Dokumentarer, nyhetsreportasjer eller visuelle fremstillinger av politisk maktfordeling er konkrete eksempler på hvordan film kan belyse slik tematikk, og gi elevene innsikt og kunnskap om samfunn og politikk. Dokumentarer som tar opp samfunnsaktuelle spørsmål kan trolig være et effektivt og gunstig medium i arbeidet med å gjøre elevene interesserte i slik tematikk. Videre kan populære ungdomsserier som Nrk-sendte Skam være et interessant utgangspunkt for å ta opp relevante samfunnsrelatert tematikk som sex, kjønn og legning. Tematikk om kjønn og

kjønnsroller er nevnt flere steder i kompetansemålene for samfunnsfaget etter 10.trinn, i læreplanen for grunnskolen. Både Ola Svein Stugu (1991) og Erik Lund (2016) peker på filmens enorme påvirkningskraft og evne til å fenge og interessere seerne. Med denne enorme påvirkningskraften tatt i betraktning kan trolig film være et meget gunstig verktøy for å oppildne interesse og bidra til læring omkring høyst relevante samfunnsfaglige emner.

Senere i denne oppgaven vil vi fokusere på lærernes anvendelse av film i ulike samfunnsfaglige disipliner, for å høre deres vurderinger og tanker om filmens posisjon i disiplinene. Tankene og refleksjonene til lærerne vil her drøftes opp mot hverandre, og ses i lys av relevant teori omkring temaet. På denne måten vil tilnærmingene til Stugu (1991) og Lund (2016), samt innholdet i samfunnsfagets formål danne det faglige bakteppet vi ser lærernes uttalelser opp mot. Dette vil vi komme tilbake til i større detalj i drøftingskapittelet av oppgaven.

2.5 Kognitiv læringsteori

I dette kapittelet vil vi se på hvordan læring foregår på ulike måter knyttet til filmbruk i samfunnsfagundervisningen. Denne læringen vil bli sett på fra et kognitivt og konstruktivistisk læringsperspektiv. Disse læringsteoriene er relevante for å forstå hvordan læringen gjennom filmmediet foregår i undervisningskontekst, og er sådan sterkt knyttet opp mot forskningsprosjektet vårt.

Kognitiv læringsteori er opptatt av at det skjer noe på innsiden av hodet til den som lærer (Imsen, 2012: 169). Sanseinntrykk i form av syn, hørsel og annen stimulering fører til kognitive prosesser i hodet som igjen fører til læring, fra et kognitivistisk synspunkt. Med kognitive prosesser menes sanseinntrykk og stimulering, og prosessen hvor dette omorganiseres og lagres som informasjon i hukommelsen. Kognitiv teori er svært opptatt av hvordan denne læringen eller kunnskapen, kan overføres til bilder, symboler, språk, begreper og abstraksjoner. Dermed kan kognitiv læringsteori virke mer relevant enn behavioristisk læringsteori i forhold til de prosessene som foregår i skolen, og har også en sentral posisjon i forhold til temaet i dette prosjektet gitt dets tilknytning til bilder og visuell stimuli som et hjelpemiddel for læring.

2.5.1 Visuell læring

Læring kan foregå som nevnt i kapittelet ovenfor gjennom visuelle sanseinntrykk som omdannes kognitivt til læring. Dette betegnes som visuell læring. Levende bilder som film og video har utvilsomt stor påvirkningskraft i forhold skape inntrykk og overbringe informasjon til elever, som nevnt i sitatet under (Imsen, 2012: 108):

Visuell påvirkning og visuelle forestillinger er ikke uten videre å betrakte som mindreverdige representasjonsform. Bilder stenger ikke for språklig utvikling. Som ledd i informasjonsbehandlingsprosessen kan forestillingene tvert om være viktige ankerfester for den språklige utviklingen. Ord må jo ha mening. Bilder kan bidra til slik mening, og dermed ha en viktig hjelpefunksjon i språkutviklingen (Imsen, 2012: 281).

I dette avsnittet nevner Imsen bilder og visuelle forestillinger i samme åndedrag, noe som kan tolkes som at hun betrakter de for å være svært like. Til tross for dette velger vi å anse visuell påvirkning og visuelle forestillinger som noe overordnet, som kan knyttes til levende bilder så vel som stillbilder. Utdraget setter effektivt en stopper for den noe foreldede myten om at levende bilder, fjernsyn og video virker fordummende. Myten hevdet at fjernsyn og video har en hemmende virkning på utviklingen av språklige eller semantiske tankeprosesser. Dette ble begrunnet med at elevene ble servert ferdig bearbeidet og fortolket kunnskap, som ikke gav rom for individuell tolkning og analyse. Visuelle forestillinger virker ikke passiviserende ifølge Imsen. Derimot vil læring gjennom visuelle medium gjerne være stimulerende både for utvikling av fantasi og fritenkning, samt språklige evner og ferdigheter (Imsen, 2012: 280-281).

2.5.2 Multimedieprinsippet

Et annet interessant teoretisk perspektiv knyttet til læring gjennom visuelle medier legges frem av den amerikanske psykologen Richard E. Meyer (2009), som fremmer det han kaller multimedieprinsippet. Dette prinsippet handler om at barn og unge lærer bedre når en kombinerer ord og bilder, enn ord alene.

People learn better from words and pictures than from words alone (Meyer, 2009: 223).

Meyer påpeker at ord og bilder i seg selv har læringsverdi, og at ord alene trolig har større læringsverdi enn bilder alene. Likevel mener han at en kombinasjon av ord og bilder fører til

mer fullendt læring og et større læringsutbytte for elevene. Her er det viktig å presisere at bilder ikke bare gjelder stillbilder og fotografier, men også levende bilder som film og video ifølge Meyer. Meyers prinsipp om multimedialæring er relevant for prosjektet vårt, ettersom det gir grunnlag for interessant drøfting omkring film som en alternativ læringsform til ordinær lærerstyrt undervisning. Dermed kan prinsippet anvendes til å belyse elevenes og lærernes tanker og refleksjoner om film som variasjon i undervisningen på en god måte.

2.6 Konstruktivistisk læringsteori

Kognitive prosesser i hjernen til eleven som følge av eksterne sanseinntrykk som omdannes internt til informasjon er altså et relevant læringsperspektiv tilknyttet prosjektet vårt. Film er en sterk kilde til eksterne sanseinntrykk, både visuelle og auditive, og hvordan disse omdannes til kunnskap og informasjon er dermed sentralt i denne forbindelsen. Samtidig er det flere aspekter i læringsprosessen en bør ta hensyn til i forhold til hvordan film kan være et effektivt verktøy for læring i samfunnsfagundervisningen.

En konstruktivistisk tilnærming til læring og læringsprosesser forteller at kunnskap er noe som eksisterer i menneskenes hoder (Imsen, 2012: 38). Til forskjell fra mer tradisjonelle tanker om kunnskap som noe som finnes eksternt, omhandler konstruktivisme om hvordan eksterne sanseinntrykk omdannes til kunnskap internt i menneskekroppen gjennom våre egne opplevelser og erfaringer. Flere pedagoger og filosofer har tolket konstruktivistisk læringsteori ulikt. Ernst von Glasersfeld (1995) peker på at mennesker som tenkende vesener konstruerer vår egen kunnskap ut i fra våre egne erfaringer (Glaserfeld, 1995). John Dewey la vekt på individets mulighet til å konstruere læring gjennom å gjøre ting, og da høste erfaringer av det fremfor ytre stimulering. Videre mente Jean Piaget at all stimulering blir «silt» eller tolket gjennom våre egne livserfaringer og opplevelser. På denne måten nærmer Piagets tolkning av konstruktivistisk læring seg begrepet «habitus», som ofte knyttes til den franske sosiologen Pierre Bourdieu. Bourdieu (Steensen, 2014: 32-33) omtaler habitus som en slags sosial arv, som påvirker måten mennesker handler og gjør ting på i livet sitt basert på deres egne livserfaringer og opplevelser. På denne måten har en elevs habitus mye å si for hvordan eleven møter all læring i skolen på, så også hvordan eleven møter film i undervisningen.

Film og video har tilnærmet alltid et budskap, motiv og en moral ved seg. Likevel er det ofte ikke så enkelt som å se et bilde eller en video og automatisk gjøre en kobling lik intensjonen bak videoen eller bildet. En elev anvender gjerne egen erfaringsbakgrunn både i form av egne livsopplevelser og perspektiver i tillegg til dens faglige bakgrunn som grunnlag for å forstå bilder og video. Dermed kreves relativt aktiv tenkning og fortolkning fra en elevs side i mental bearbeiding av levende bilder.

Når vi ser film eller TV, får vi aldri presentert en fullstendig framstilling. Vi må «fylle tomrommene» med sammenbindende «gjetninger», og vi bruker vår egen erfaringsbakgrunn som referanseramme for vår tolkning av filmen (Skretting, 1989). Å «konsumere» bilder krever derfor ganske omfattende mental aktivitet fra seerens side (Imsen, 2012: 281).

Dette rører borti svært interessant tematikk i relasjon til dette prosjektets tema og fokus. Hvordan levende bilder fortolkes i forhold til elevenes egne erfaringsbakgrunner har mye å si for læringsutbyttet av film i skolesammenheng, og krever trolig grundig både for- og etterarbeid i forbindelse med filmvisningen. Ved å arbeide med filmene elevene vil presenteres for i forkant og især i etterkant av selve visningen, gis elevene mulighet til å uttrykke deres fortolkning av bildene og læreren kan samle disse tolkningene til klassens felles forståelse av filmen. Videre kan dette formes slik at elevene sikres et godt læringsutbytte gjennom å reflektere over nettopp denne fortolkningsprosessen, og vurderes opp mot filmens budskap eller intensjon for å kontrastere likheter og ulikheter i den sammenheng.

Likefremt er læringsutbytte et begrep som vanskelig lar seg kvantifisere. Trolig kommer læringsutbyttet til elevene i større grad til uttrykk gjennom drøftinger, diskusjoner og samtaler, noe som vanskeliggjør vårt arbeid i å kartlegge hvorvidt et faktisk læringsutbytte har funnet sted. Vårt arbeid vil i større grad fokuseres omkring elevenes opplevde læringsutbytte, noe som også er svært viktig og har nær tilkobling til interesse og motivasjon for videre arbeid i faget. Det opplevde læringsutbyttet er mer håndgripelig ettersom det lar seg kvantifisere i større grad enn det reelle læringsutbyttet, som i seg selv vil være mer abstrakt enn elevenes konkrete opplevelser av hvilket læringsutbytte de har av undervisningen. Likevel vil elevenes opplevde læringsutbytte fremdeles kun være egne forestillinger om tilegnet læring, og bør sådan møtes med et kildekritisk blikk.

2.7 Goodlads læreplannivåer

John I. Goodlad (1979) har klassifisert læreplanen i fem forskjellige nivåer i forhold til hvordan den fremtrer i skolen. Disse nivåene beskriver også utviklingen av en læreplan, fra grunnleggende idé til operasjonalisering i skoleverket (Goodlad, 1979: 51). Dette teoretiske perspektivet er relevant for vårt forskningsprosjekt ettersom vi innsamler empiri om både lærernes og elevenes erfaringer og opplevelser av film i samfunnsfagundervisningen. Videre kan disse læreplannivåene knyttes til hvordan vi kartla filmens posisjon i den formelle læreplanen (LK06). Gjennom arbeidet med dette prosjektet er det mulig å drøfte den formelle læreplanen opp mot den operasjonaliserte, i form av hva lærerne gjør i kontrast til hva læreplanen sier. Det er også mulig å sammenligne og kontrastere den operasjonaliserte læreplanen med elevenes egne erfaringer, altså den erfarte læreplanen. På denne måten blir det hensiktsmessig å utdype omkring disse læreplannivåene for å tydeliggjøre deres posisjon i forhold til vårt forskningsprosjekt.

2.7.1 Den ideologiske læreplanen

Dette nivået kan anses som idéenes læreplan, der hvor de ideologiske tanker om læreplanen og hvilken strategi skolen skal arbeide etter utformes og implementeres (Goodlad, 1979: 60). Den ideologiske læreplanen er gjerne tuftet på innspill fra utdanningsforskning, fagpolitiske – og politiske begrunnelser (Garmannslund, Andresen & Neset, 2012: 9-10).

2.7.2 Den formelle læreplanen

Dette er den godkjente og vedtatte læreplanen som for grunnskolen i dag er Kunnskapsløftet fra 2006, og kan anses som det formelle rammeverket for opplæringen. Sentralt i den formelle læreplanen er hva elevene eller studentene forventes å lære gjennom undervisningen (Goodlad, 1979: 61). Gjennom denne delen av læreplanen har vi hentet relevante kompetansemål knyttet til bruk av film i samfunnsfagundervisningen.

2.7.3 Den oppfattede læreplanen

Denne dimensjonen av læreplanen er den som ifølge Goodlad (1979) har størst innvirkning på selve den didaktiske virksomheten som foregår i klasserommet (Goodlad, 1979: 61-62).

Hvordan lærere fortolker og anvender læreplanen i forhold til dens innhold er sentralt i den oppfattede læreplan, og påvirkes av den enkelte faglærers interesser, foretrukne undervisningsmetoder og betraktninger omkring ulike varianter av læring og læringsprosesser (Garmannslund, Andresen & Neset, 2012: 10). Dette vil i vårt forskningsprosjekt være fokus for spørreundersøkelsen og intervjuene, hvor vi vil se på lærernes fortolkning av læreplanen tilknyttet bruk av film i samfunnsfagundervisningen.

2.7.4 Den operasjonaliserte læreplanen

Den operasjonaliserte læreplanen (eller den gjennomførte læreplanen) er den oppfattede læreplanen satt i verk i praksis. Lærerens syn på læringsprosesser og gjennomføring av undervisning vil i stor grad bidra til å forme det didaktiske arbeidet som gjøres i denne dimensjonen av læreplanen (Goodlad, 1979: 62-63). Denne læreplandimensjonen er mindre i fokus i vårt forskningsprosjekt, men er likefremt et ledd mellom idéen om en læreplan og erfaringene fra den gjennomførte læreplanen.

2.7.5 Den erfarte læreplanen

Den erfarte læreplanen omhandler den enkelte elevs opplevelse av undervisningen som læreren gjennomfører i den operasjonaliserte læreplanen (Goodlad, 1979: 63-64). Gjerne varierer den erfarte læreplanen fra et individ til et annet på bakgrunn av den enkelte elevs forutsetninger for læring og læringsstil (Garmannslund, Andresen og Neset, 2012: 10). Det kan være oppstå et skille mellom lærerens intensjon og mening bak undervisningen (den operasjonaliserte læreplanen) og den enkelte elevs opplevelse av den (den erfarte læreplanen).

I forbindelse med dette prosjektet er det nærliggende å undersøke hvorvidt et slikt skille finnes, og hva det i så tilfelle innebærer. Ved å intervjuere lærere og elever separat omkring lik tematikk – deres opplevelser av filmbruk i samfunnsfagundervisningen – gis vi en mulighet til å sammenligne og kontrastere empirien opp mot hverandre for å synliggjøre et slikt eventuelt sprik mellom den operasjonaliserte læreplanen og den erfarte læreplanen. Dette nevnes ytterligere og drøftes i større detalj i analysekapittelet av oppgaven.

3 Metode

Dette kapitlet i oppgaven vil handle om hvilke forskningsmetoder vi valgte å anvende i forbindelse med dette masterprosjektet. Våre valgte metoder for innsamling av empiri er spørreskjema og intervju. Innledningsvis vil vi se på forskningsmetoder generelt, for så å spesifisere hvilke metoder som har betydning for vårt prosjekt og hvorfor.

Metode, av det greske methodos, betyr å følge en bestemt vei mot et mål (Christoffersen & Johannessen, 2012: 16).

Skoleforskning, som all annen forskning, må ifølge Christoffersen & Johannesen (2012) bedrives i et samfunnsvitenskapelig forskningsmetodisk perspektiv. Overordnet skilles det i samfunnsforskning mellom to ulike typer; *kvantitativ* og *kvalitativ* metode. I dette prosjektet har vi benyttet oss av begge, og derav er det hensiktsmessig å utdype deres karakteristikk, betydning og relevans for oppgaven. Valget om å benytte oss av både kvantitative og kvalitative forskningsmetoder var for å først kunne kartlegge så mange elever og lærere som mulig for å danne oss et overordnet bilde og finne trender og tendenser i filmbruk i samfunnsfagundervisningen i skolen. Dernest benyttet vi den kvantitativt innsamlede empirien som grunnlag for utformingen av den kvalitative forskningsmetoden.

3.1 Ulike metodiske tilnærminger

Som nevnt dukker det opp et skille i samfunnsvitenskapelige metoder mellom kvantitative og kvalitative metoder. Disse to er ytterpunkter, som ikke nødvendigvis medfører at forskningen er utelukkende kvantitativ eller kvalitativ. Forskingen kan kombinere de ulike metodene i samme undersøkelse eller ha karakteristiske trekk fra én av dem samtidig som en ivaretar enkelte elementer fra den andre.

En sentral distinksjon mellom kvalitative og kvantitative metoder er dens grad av fleksibilitet. Kvantitative metoder er lite fleksible, der spørreundersøkelser og skjemaer med svaralternativer gir lite rom for ulikhet i både spørsmål og svar (Christoffersen & Johannessen, 2012: 17-18). Alle deltagerne mottar de samme spørsmålene, og deres svar er begrenset til et mindre utvalg forhåndsansviste svaralternativer. Dette for å gjøre bearbeidelsen av dataen lettere å strukturere kvantitativt.

Kvalitative metoder er derimot mer fleksible. I klar kontrast til spørreundersøkelser og surveyer hyppig anvendt i kvantitative metoder, gir dyptgående intervjuer og forskningsrelaterede samtaler – typiske kvalitative fremgangsmåter, større rom for ulikhet og åpenhet i arbeidet. Dette medfører at spørsmålene ikke nødvendigvis har en fastsatt formulering og innbyr til at deltakeren har mulighet til å komme med mer frie, utdypende og utfyllende svar (Christoffersen & Johannessen, 2012: 17-18). Disse utfyllende svarene kan avdekke om forståelsen av begrepene knyttet til prosjektet er ulik, noe som kan være en feilkilde i kvantitative undersøkelser. Dersom deltakerne forstår betydningen av ett eller flere sentrale begreper ulikt, kan svarene som gis være motstridende og ha lav validitet fra et forskningsperspektiv. Interaksjonen mellom forsker og deltaker er også mindre formell i forskning som arbeider innenfor kvalitativ forskning. I kvalitativt intervju med deltaker har forskeren mulighet til å respondere umiddelbart og tilpasse neste spørsmål deretter.

Avhengig av hva en ønsker å undersøke, bestemmer en hvilke metoder en bør benytte seg av. Dernest er det hensiktsmessig å gjøre metodevalg ut i fra hvilke metoder som best gir svar på problemstillingen for forskningsprosjektet.

For vårt forskningsprosjekt ble vi i samråd med veileder tidlig enig om at en kombinasjon av kvantitative og kvalitative metoder, en såkalt «mixed methods» ville gjøre at vi kunne gå i dybden og få best mulige resultater av forskningen. Dette innebar for vår del å kartlegge både lærere og elever anonymt, ved å gjennomføre kvantitative spørreskjemaer som innledende empirisk innsamling. Deretter benyttet vi denne empirien for å utforme kvalitative intervjuer med både lærere og elever som baserte seg på spørsmålene fra spørreundersøkelsene med utvidet ramme for besvarelsene i form av mer utfyllende og dypere svar.

3.2 Spørreskjema

En av de vanligste og hyppigst anvendte formene for kvantitativ innsamling av data er spørreskjema. Vi valgte å benytte spørreskjema som innledende metode for innsamling av empiri ettersom vi mente det ville gi oss en kartleggende oversikt over våre elevinformanter i forhold til deres konsum og opplevelse av film både i skolen og på fritiden. Videre valgte vi å kartlegge lærerinformantene våre i forhold til deres didaktiske valg og hensyn i forhold til bruk av film i samfunnsfagundervisningen og deres vurdering av elevenes læringsutbytte av

film som læringsverktøy. Denne oversikten ville være viktig for utformingen av prosjektets videre gang fra kvantitativ til kvalitativ metode.

Det å utforme et godt spørreskjema kan være veldig utfordrende. Når en skal ta i bruk spørreskjema som metode er det viktig å ha et klart forskningsspørsmål, slik at spørsmålene i spørreskjemaet står i samsvar med hva forsker ønsker å undersøke. I et spørreskjema er det essensielt å lage mest mulige konkrete spørsmål som gjør at det er enklest mulig for informant å gi gode, utfyllende svar, som gjør at dataen blir enklest mulig å tolke for forsker (Christoffersen & Johannesen, 2012, s.129). Derfor må en ofte velge og vrake hva som skal være med i et spørreskjema og hva som ikke blir med. Det er samtidig viktig at spørsmålene i spørreskjemaet er laget på en slik måte at de enkelt blir målbare, og kan brukes til konkret statistikk (Christoffersen & Johannesen, 2012, s.129). Vi forsøkte å sikre oss at det ikke oppsto misforståelser i forbindelse med vår spørreundersøkelse ved å være tilstede i klasserommet da undersøkelsene ble utdelt til elevene og forklare på forhånd hvordan vi tolket sentrale ord og begreper i teksten. Samtidig utredet vi også for lærerne som gjennomførte undersøkelsen hva vi la vekt på i prosjektet og vår tolkning av sentrale begreper. På denne måten kan vi ha unngått enkelte misforståelser i spørreskjemaene, og styrket forskningsprosjektets validitet og reliabilitet.

En kan skille mellom å ha strukturerte spørreskjemaer der en har oppgitte svaralternativer til de ulike spørsmålene, eller å ha mer åpne spørsmål der informantene har mulighet til å skrive ned egne svar (Christoffersen & Johannesen, 2012, s.129). En tredje mulighet er en slags blanding av de overnevnte alternativene, det som kalles for semistrukturerte spørreskjemaer, der en kombinerer åpne og lukkede svar i en undersøkelse. Vi valgte å benytte semistrukturerte spørreskjemaer i vårt prosjekt, for å få både lett kvantifiserbare og noe mer utdypende svar fra vår spørreundersøkelse.

3.2.1 Planlegging

Vi valgte å bruke spørreskjema i vårt forskningsprosjekt for å nå ut til mange informanter på kort tid. For å besvare problemstillingen vår, var det gunstig for oss å få med flest mulige elever og lærere som kunne besvare vårt spørreskjema, for å få et så stort sammenligningsgrunnlag som overhode mulig. Her håpet vi at vi skulle få flest mulige tanker og meninger om bruken av film som læringsverktøy og utbyttet av dette, fra både elever og lærere. Årsaken til ønsket om å få flest mulig informanter med på den kvantitative delen av

prosjektet vårt var å spenne over variasjonsbredden i svarene vi kunne få. Jo mer varierte og ulike svar vi fikk, jo mer empirisk grunnlag ville vi ha for å kunne drøfte og analysere dette i oppgaven, var tanken vår. Dette henger til en viss grad sammen med representativitet, i den sammenheng at vi ønsket at omfanget av synspunkter og tanker vi innsamlet skulle kunne representere en bredere oppfatning i skolen. Samtidig ville vi være forsiktig med å generalisere for mye, da vårt utvalg ikke kunne anses som et representativt utvalg.

Vi valgte å anvende semistrukturerte spørreskjemaer. Grunnen til dette var at vi ville legge opp til spørsmål som var direkte målbare, samt ha åpne spørsmål som gav informantene muligheten til å svare mer utfyllende på spørsmål der vi ville få fram deres personlige tanker og meninger. Målbarhet var viktig for oss for å kunne systematisere svarene og lage og anvende statistiske fremstillinger av den innsamlede empirien til bruk i drøftingen.

Utarbeidelsen av spørreskjemaet ble gjennomført tidlig i prosjektets utforming. Vi gikk flere runder sammen, der vi diskuterte spørreskjemaets innhold opp mot prosjektets problemstilling slik at vi var sikre på at spørsmålene vi hadde utformet sto i stil til det vi faktisk ønsket å undersøke i vårt prosjekt. Dette var i all hovedsak elevenes konsum av film både på fritiden og i skolesammenheng, elevenes opplevelse av film som medium og elevenes erfaringer fra og opplevde læringsutbytte av samfunnsfagundervisning med film som læremiddel.

Spørreskjemaene vi laget til lærerne og elevene, var ganske ulike. Der vi i spørreskjemaet for lærerne gikk ganske rett på sak med å forhøre oss om hvilke fag og utdannelse de hadde for dernest å gå konkret inn på hvordan de brukte film i undervisning, hadde vi en litt annen vri hos elevene. Der forhørte vi oss først om deres bruk av film på fritiden, for så å spørre om deres meninger om og opplevelser av hvordan lærerne deres brukte film i samfunnsfagundervisningen i skolen. Årsaken til at vi gikk «rett på sak» med lærerne og kartla deres faglige bakgrunn var at vi ville synliggjøre eventuelle funn med tilknytning til mer aktiv eller mindre aktiv bruk av film i samfunnsfagundervisningen.

Til tross for spørreskjemaenes ulikhet i utforming var enkelte spørsmål svært like eller lignende i betydning. Dette for å gjøre en kontrastering og sammenligning mellom lærernes opplevelse av samfunnsfagundervisningen med film som læringsverktøy, og elevens oppfatning og opplevelser av det samme men fra et annet perspektiv. Videre ville dette gi oss sammenlignbar empiri som senere kunne være ytterligere basis for dyptgående kvalitative intervjuer.

Da spørreskjemaet for elevene var ferdig utformet, valgte vi å sende mail med spørreskjemaet som vedlegg, til rektorene og enhetsledere ved de aktuelle skolene, for å få administrativ tillatelse til å spørre kontaktlærerne på skolen om å få gjennomføre en spørreundersøkelse i klassen deres. Det viktigste for en feltarbeider er å få adgang til den informasjonen en trenger for å besvare prosjektets problemstilling. For en feltarbeider er det viktig å ha formell og reell adgang til feltet (Wadel, 2014: 212). Alle rektorene på de ulike skolene vi kontaktet, godkjente spørreskjemaene og gav oss formell tillatelse til å ta kontakt med lærerne for gjennomføring av spørreundersøkelsen.

I tillegg til å godkjenne spørreskjemaet vårt, var det flere rektorer som gav klar beskjed om viktigheten av at vi i samråd med kontaktlærer i de aktuelle klassene som skulle gjennomføre spørreundersøkelsen, informerte foreldre og foresatte om at deres barn skulle være med på denne undersøkelsen. Derfor satte vi oss ned og laget et skriv, som foreldrene kunne lese, for å få innsikt i hva spørreundersøkelsen skulle omhandle.

I skrivet som vi sendte hjem til foreldrene gav vi informasjon om innholdet i selve undersøkelsen, samt en redegjørelse i forhold til frivillig deltakelse, personvern hensyn og anonymisering (se vedlegg 1).

Når det gjaldt spørreundersøkelsen til lærerne (vedlegg 4), fikk vi beskjed av rektorene ved de ulike skolene at det var opp til hver enkelt lærer å bestemme om de ville delta eller ikke. Her trengte ikke rektorene på forhånd å godkjenne spørreskjemaet.

Både elevene og lærerne ville være fullstendig anonyme i spørreundersøkelsen, og det ble ikke stilt spørsmål hvor sensitiv informasjon kunne komme frem. Av etiske hensyn til personvern ble alle deltagerne informert om dette og om frivillig deltagelse i prosjektet, som medførte at enhver informant kunne trekke seg fra å være med i prosjektet til enhver tid.

3.2.2 Utvalg

Vi ønsket flest mulig samfunnsfaglærere fra primært ungdomskolene i Tromsø Kommune til å besvare vårt spørreskjema. Vi tok kontakt med alle rektorer på ungdomskolene i Tromsø kommune for å spørre om kontaktinformasjon til samfunnsfaglærerne ved de aktuelle skolene. På denne måten endte vi opp med 9 samfunnsfaglærere som sa seg villig til å besvare spørreskjemaet vårt. Da vi kom i kontakt med de ulike samfunnsfaglærerne, forhørte vi oss om det var noen av lærerne som sa seg villig til å gjennomføre samme spørreskjemaet i

klassen deres for sine elever. På denne måten endte vi opp med at tre ulike klasser fordelt på to kommuner deltok i besvarelsen av spørreskjemaet til elevene, som omhandlet samme tema. Totalt besvarte 43 elever vårt spørreskjema.

3.2.3 Utførelse

Som tidligere nevnt, startet vi med å sende en e-post med informasjon om masterprosjektet vårt ut til samtlige rektorer og enhetsledere ved alle ungdomskolene i Tromsø kommune, med en forespørsel om å kunne foreta en digital spørreundersøkelse blant samfunnsfaglærerne ved de aktuelle skolene. E-postene vi sendte ut, endte med overraskende mange svar, der enhetslederne/rektorene stort sett gav oss e-postadressene til samfunnsfaglærerne på deres skole og forklarte oss at det var opp til hver enkelt lærer om de ville delta på et slikt prosjekt, men at om det ble aktuelt å kjøre spørreundersøkelsen i noen av klassene på de aktuelle skolene, skulle spørreskjemaet godkjennes av rektor/enhetsleder og i tillegg skulle det lages et skriv som skulle sendes hjem til foreldre og foresatte.

Tre lærere sa seg villig til å gjennomføre spørreundersøkelsen med deres respektive klasser. Vi avtalte tid og sted med alle lærerne, slik at vi personlig kunne komme og dele ut spørreundersøkelsen. Grunnen til at vi valgte å gjøre det på denne måten, var for at vi ville møte opp å presentere prosjektet på en fin og seriøs måte. I tillegg valgte vi å bruke noen vanskelige begreper og tabeller i vårt spørreskjema, som vi gjerne ville forklare til elevene i forkant, for å unngå at elevene feiltolket noen av spørsmålene i spørreskjemaet.

Gjennomførelsen av spørreundersøkelsen gikk veldig bra. På hver enkelt skole fikk vi Ca. 15-20 minutter til å forklare og gjennomføre spørreundersøkelsen. Vi fikk gjennomført spørreundersøkelsen på en fin og effektiv måte i klassene og opplevde at elevene forsto hva vi var ute etter.

3.3 Intervju

Tidlig i prosessen med utformingen av dette forskningsprosjektet øynet vi betydningen og relevansen av å benytte intervjuer for å innsamle empirisk data som kunne gi innsikt i hvordan film benyttes og oppleves av et utvalg lærere og elever i ungdomstrinnet i skolen. Intervjuene gav oss en anledning til å anvende den kartlagte empirien fra spørreskjemaene til å bygge videre på områder av empirien som interesserte oss særskilt. Blant annet kunne vi

velge å intervjuere lærere vi nå visste sikkert benyttet film relativt aktivt og bevisst i sin samfunnsfagundervisning, noe vi vil komme tilbake til under kapittelet om *Utvalg*.

Samtidig er det også sannsynlig at intervjuene ville frembringe informasjon vi tidligere ikke hadde sett for oss eller tenkt på, noe som ville kunne danne grunnlaget for analysen og drøftingsdelen av oppgaven. Likeledes ville informasjonen vi innhentet gjennom intervju naturlig nok være mer dyptgående enn gjennom spørreskjemaene, og trolig utgjøre data som innehar større grad av vitenskapelig validitet og reliabilitet. Den økte validiteten og reliabiliteten i intervjuene kan knyttes til hvor velinformerte informantene våre var i forhold til hvordan vi tolket sentrale begreper og ord i prosjektet, samt prosjektets formål og overordnede fokus. Denne informasjonen ble presentert for lærerne og elevene i forkant av at de gjennomførte de kvantitative spørreskjemaene, og de var dermed mer kjente med tematikken for forskningsprosjektet. Lærerne hadde altså kjennskap til hva intervjuene skulle handle om, som ble tilegnet gjennom spørreundersøkelsen. Av den grunn kunne de trolig gi svar og refleksjoner som i stor grad sto i stil med formuleringen av forskningsspørsmålet vårt.

3.3.1 Planlegging

Intervjuer kan gjennomføres på ulike måter og ha ulik grad av struktur, åpenhet og fleksibilitet i forhold til innhold og utforming. I dette prosjektet tok vi i bruk semistrukturerte intervjuer hvor rekkefølge, tema og ordlyd av spørsmål kan variere etter tilpasning i forhold til bl.a. intervjuobjekt (Christoffersen & Johannessen, 2012: 79). Tanken bak disse semistrukturerte intervjuene var at de ville gjøre intervjuene mer dialog- og samtalebasert. Trolig ville en flytende struktur i forhold til rekkefølge på spørsmålene og innlemmelse av små oppfølgingsspørsmål som respons på informantens svar gi selve intervjuet en naturlig flyt og ligne mer en samtale. Tanken bak samtalelignende intervjuer var at de ville i større grad enn en utspørring gi både lærerne og elevene mulighet til å komme med egne tanker, erfaringer og refleksjoner. Nettopp erfaringene og elevenes opplevde læringsutbytte samt lærernes vurdering av elevens læringsutbytte er blant de mest interessante aspektene vi ønsket å synliggjøre gjennom intervjuene. Samtidig ville det kvalitative intervjuformatet muliggjøre mer dyptgående informasjonsuthenting, og gi informantene anledning til å gi utfyllende begrunnelser for sine svar.

Det var tidlig tydelig for oss at det var hensiktsmessig å gjøre kvalitative intervjuer med både lærere og elever, for å gi oss dette tidligere nevnte utfyllende og utdypende perspektivet. Som i utformingen av spørreskjemaene var det også i intervjuene ulikheter mellom lærernes og elevenes intervjuer i forhold til rekkefølge, ordlyd og formulering. Likevel beholdt vi likheter mellom intervjuene i form av spørsmålenes betydning og innhold. Ved å gjøre dette fikk vi komme enda nærmere inn på lærernes opplevelse av filmbruk i samfunnsfagundervisningen, deres vurdering av elevenes læringsutbytte og deres oppfatninger om film som et verktøy for læring, samt elevenes perspektiver på de samme områdene. Ordlyden av spørsmålene i intervjuene var til forskjell fra flere av spørsmålene i spørreskjemaene utformet slik at de innbydde til lange, utfyllende svar (se vedlegg 2 og 3).

3.3.2 Utvalg

Utvalget av informanter for de kvalitative intervjuene i dette prosjektet ble i stor grad basert på empirien som ble innsamlet gjennom spørreskjemaene. Her fikk vi kartlagt hvorvidt lærerne benytter film aktivt og bevisst i sin samfunnsfagundervisning, og samtidig hvorvidt tilhørende elever også opplever at film er en sentral del av deres undervisning i faget. Alle navn på lærere og elever var anonymiserte, men ble kodet slik at vi kunne vite hvilke elevbesvarelser hørte til i hvilken klasse. Dermed sikret vi oss at svarene vi fikk gjennom intervjuene våre ville være fylldige og bære preg av gjenkjennelighet både fra lærernes og elevenes side. Vi foretok altså et innledende utvalg av informanter basert på informasjon vi hadde tilegnet oss som tilsa at vi ville finne interessante og relevante svar på problemstillingen gjennom disse informantene. I vårt prosjekt valgte vi å gjennomføre kvalitative intervjuer med elever fra den klassen som svarte at de brukte film mest aktivt og hyppigst i sin besvarelse av spørreskjemaene våre. Dette kalles ofte et strategisk utvalg, og kjennetegnes ved nettopp dette at en har grunn til å tro at den innsamlede empirien gjort gjennom utvalget av informanter vil være av gunstig betydning for resultatet av forskningen (De Nasjonale Forskningsetiske Komitéene, U.år.).

Samtidig handlet utvalget av informanter også i stor grad om tilgjengelighet. Elevene vi gjennomførte intervjuer med var ikke valgt av oss selv, men tilfeldig plukket fra klassen av læreren. Vårt strategiske utvalg var å velge hvilken klasse vi skulle gjennomføre intervjuene i. Hvilke elever vi faktisk gjennomførte intervjuer med var i større grad tilfeldig, og ligner mer et tilgjengelighetsutvalg, som nevnt i avsnittet under.

De lærerne som hadde deltatt på spørreundersøkelsen ønsket vi gjerne skulle også delta på intervjuene. Ikke alle hadde anledning, men fire av lærerne stilte opp. Derav ønsket vi også et utvalg av elever fra kontaktklassen til disse lærerne. Vi fikk her seks intervjuer med elever fordelt på to av klassene til de fire lærerne i intervjuene. Elevene fra disse to klassene hadde tidligere deltatt i spørreundersøkelsen vår. Vårt utvalg av elever fra disse to klassene var her mer tilfeldig, og bar preg av tilgjengelighet mer enn strategiske hensyn. Når utvelgelse av informanter er vanskelig i et forskningsprosjekt grunnet tidsbruk, nærgående tematikk eller andre årsaker må en velge de informantene en har tilgang til. Dette kalles et tilgjengelighetsutvalg (Thagaard, 2013: 60-61). Dette begrenset oss noe i forhold til å kunne velge hvilke elever vi ønsket å intervjuer, men ettersom spørreskjemaene var anonyme kunne vi ikke vite hva de konkrete elevene hadde svart på sine spørreskjemabesvarelser.

Totalt endte tallene på antall informanter i de kvalitative intervjuene altså på fire samfunnsfaglærere, og seks elever fordelt på klassene til to av de fire samfunnsfaglærerne.

3.3.3 Utførelse

Rammen omkring intervjuene var i stor grad bestemt av informantene. For enkelte av intervjuene var kun én av oss tilstede, men i de fleste intervjuene deltok begge forskerpartnerne i intervjusituasjonen. I disse tilfellene hvor vi var to intervjuere ble rollefordeling et viktig stikkord. Her ble den ene intervjueren «intervjuleder», som stilte de på forhånd oppsatte spørsmålene og var ansvarlig for intervjuets progresjon og fremgang. Samtidig inntok den andre intervjueren en mer tilbaketrukket rolle, med mulighet til å plukke opp interessante momenter og bryte inn i intervjuet dersom det var hensiktsmessig. Intervjuene ble gjennomført på to- eller tremannshånd i lukkede omgivelser som lærerkontorer, arbeidsrom og grupperom ved skolene. Intervjuene foregikk ansikt til ansikt, og ble tatt opp ved hjelp av lydopptaker. Ved å bruke lydopptaker kunne vi snakke fritt, uten å fokusere på å skulle simultan-transkribere innholdet i intervjuet. Samtidig kunne vi i etterkant plukke opp småord som ble sagt, eller lese mellom linjene i forhold til usikkerhet, nølende svar, intonasjon i besvarelsene og lyder som «mhm», «eeh» og lignende.

Tillit er et sentralt stikkord mellom begge intervjuerne og informantene. Det bør nødvendigvis være tillit mellom partene for å kunne uthente relevant og interessant informasjon som kan samles til problemstillingsbesvarende empiri. I prosessen med å etablere tillit mellom intervjuere og informanter benyttet vi anledningen til å betrygge informantene om prinsippene

om frivillig deltagelse, anonymisering og personvern hensyn i vårt forskningsprosjekt. Alle informanter ble fortalt at de til enhver tid kunne trekke enkelte uttalelser eller hele sin deltagelse når som helst og at deres navn, alder og posisjon (yrke, elevdetaljer etc.) ikke ville komme frem i oppgaven på noen som helst måte av hensyn til deres personvern.

Gjennomføringen av intervjuene gikk uten komplikasjoner eller oppståtte problemer av noen sort. Vi fikk til lange og gode intervjuer med både lærerne og elevene, hvorpå vi fikk avdekket interessant og relevant informasjon som vil presenteres nærmere og analyseres i kapitlet om *Empiri*, senere i oppgaven.

3.4 Metodiske betraktninger

Utover anvendte forskningsmetoder for dette prosjektet er det et utvalg øvrige metodiske betraktninger vi foretok oss i forbindelse med gjennomføring og analysing av metodene. Blant disse betraktningene er mulige kilder til feilinformasjon, misforståelser, forutinntagelse hos informanter og ledende spørsmålsstilling i intervjusituasjoner.

3.4.1 Mulige feilkilder

Under utformingen av spørreundersøkelsen for elevene ble vi enig om at noen av spørsmålene i undersøkelsen skulle inneholde en gradering fra svært lite til svært mye, avhengig av hvor godt det svarte til elevenes opplevelse av samfunnsfagundervisningen. Valget med å kjøre spørsmål med gradering gjorde vi fordi vi hadde gjennomført en lik spørreundersøkelse blant lærere, slik at når vi skulle gjennomgå besvarelsene fra begge undersøkelsene, skulle det være enklere for oss å kvantifisere og kontrastere empirien og lettere omdanne dette til lesbar statistikk.

Likevel ser vi i ettertid av undersøkelsen at graderingen i spørsmålet: ”I hvor stor grad føler du at du har læringsutbytte av å se film i undervisningen?” har vært en mulig feilkilde for enkelte besvarelser, da noen få elever i hver klasse tilsynelatende feiltolket eller misforsto spørsmålet og dets intensjon. Ut ifra de svarene de enkelte elevene gav, var det for oss uklart å forstå elevens besvarelse, og derav kvantifisere den sammen med de øvrige besvarelsene. Dette så vi gjennom at flere elever hadde valgt den samme graderingen for alle svaralternativene, og dermed trolig ikke forstått meningen bak hva som ble spurt om i dette spørsmålet. Hos de elevene som trolig hadde forstått spørsmålet var svarene nemlig svært

sprikende i forhold til hvilken gradering som ble gitt. På grunn av dette så vi på det som nødvendig å skille disse besvarelsene fra de øvrige som var lettere å tolke og kvantifisere.

Denne feilkilden hadde en prosentmargin på 10%. Dette betyr fremdeles at 90% av elevene som besvarte spørreundersøkelsen har tolket spørsmålene slik de var tiltenkte. I etterarbeidet og påfølgende gjennomgang av empirien i spørreskjemaene vi leverte ut til den første klassen vi besøkte innså vi at denne graderingen av dette spørsmålet i spørreundersøkelsen kunne vært unngått, da det ble vurdert som overflødig. Dermed endret vi dette spørsmålet, slik at det var lettere for informantene å tolke spørsmålet. Dette gjorde at de resterende klassene vi besøkte, tolket spørsmålet riktig. Vi endret dermed spørsmålet fra en gradering fra 1-5 som korresponderte med en gradering fra svært lavt til svært høyt, til en enklere gradering kun fra svært lavt opplevd læringsutbytte til svært høyt. Denne forenklingen av ordlyden i spørsmålet gjorde tolkningen lettere for elevene og styrket spørreundersøkelsen validitet.

3.4.2 Forutinntagelser og ledende spørsmålsstilling

I kvalitative intervju situasjoner ønsker intervjueren å innhente bestemt informasjon eller innehar et spesifikt motiv for intervjuet. For vår del ønsket vi å ta rede på hvilken vurdering læreren har av elevenes læringsutbytte i samfunnsfagundervisningen med film som læringsverktøy, og kontrastere den opp mot elevenes perspektiv. Samtidig vil lærerens begrunnelser for hvorfor han eller hun bruker film i samfunnsfag være interessant. I denne prosessen kan en ikke utelukke muligheten for at formulering av spørsmål eller konstruksjonen av intervju settingen var slik at den innbydde for læreren eller eleven til å svare «slik vi ønsket». Dette arbeidet vi lenge med å unngå gjennom nøytrale, ikke-ledende formuleringer av spørsmålene, men muligheten for at dette er en kilde til noe misvisende informasjon er til tross for dette tilstede.

Det faktum at især lærerne var svært velinformerte i forhold til hva temaet for intervjuet ville være, kan også føre til en viss form for forutinntatthet hos disse informantene. Med dette menes at lærerne kan ha «pyntet» på deres egen anvendelse av film som læringsverktøy i sin undervisning ettersom de var klar over at dette var vårt fokus for oppgaven. Videre kan de ha sagt seg enig i betraktninger eller synspunkter en av oss intervjuerne ytret gjennom intervjuer, til tross for å muligens ikke ha reflektert over det på forhånd. Muligheten for at vi ubevisst bringer med oss hypoteser vi har om filmbruk i skolen, og at disse påvirker arbeidet vi gjør i forhold til både intervjuene og spørreskjemaene med elever og lærere er absolutt reelle. Disse

hypotesene kan blant annet være utfordringer i forhold til tidsbruk og ressurser, tanker om hvordan en bør arbeide med film og hvorfor.

Dette ønsket vi å kvalitetssikre gjennom å sammenligne elevenes besvarelser både i spørreskjemaene og intervjuene for å avdekke eventuelle sprik mellom lærerens vurdering av sin undervisning, og elevenes opplevelser av den. Dersom dette spriket var stort kunne det fortelle oss noe om hvorvidt lærerens eller elevenes uttalelser hadde god eller mindre god reliabilitet. Samtidig kan en ikke se bort fra at enkelte elever svarte ufullstendig eller på et noe «saboterende» vis i spørreskjemaene. Likevel har vi ikke grunnlag for å skulle mistenkeliggjøre verken elever eller lærere i forbindelse med deres besvarelser.

4 Presentasjon av funn

I dette kapitlet vil vi presentere den innsamlede empirien fra spørreskjemaene og intervjuene vi gjennomførte med både lærere og elever. Her vil vi ta for oss og presentere de ulike funn vi har gjort som har relevans for å besvare og drøfte forskningsspørsmålene i prosjektet vårt. Kapitlet vil deles opp i empiri innsamlet gjennom spørreskjema og gjennom intervju. Videre vil vi legge frem empiri fra både lærere og elever, knyttet til deres tanker omkring film som læringsverktøy i samfunnsfag og elevenes opplevde læringsutbytte av undervisningen, samt lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte. Disse vil bli sortert og presentert i ulike kategorier senere i kapitlet. Særlig vil fokus være på refleksjoner og tanker omkring hvordan film anvendes som læremiddel i samfunnsfaglig kontekst, og elevenes erfaringer og opplevde læringsutbytte av undervisningen i sammenheng og relasjon til lærernes oppfattelse av denne tematikken. Det anses som viktig for prosjektet vårt å belyse disse to ulike synspunktene, da dette danner grunnlaget for videre drøfting og analyse i drøftingsdelen av prosjektet.

4.1 Funn fra spørreskjema

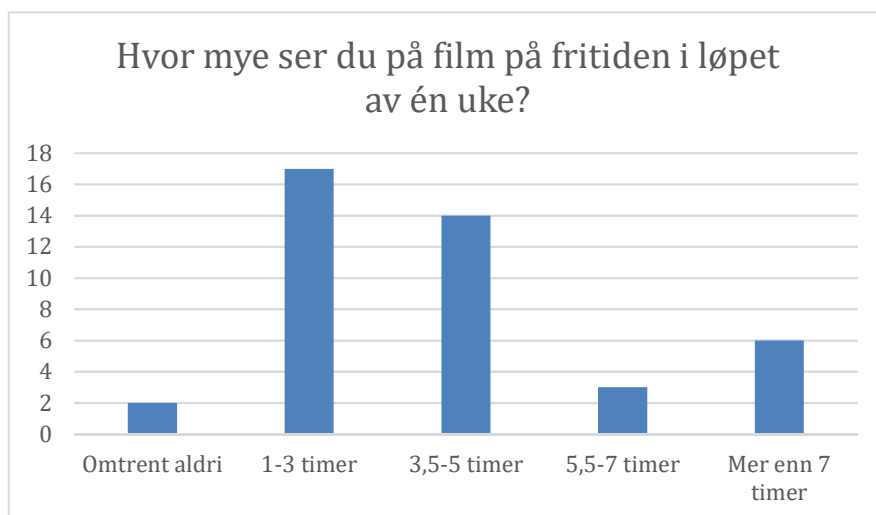
Som nevnt i metodekapitlet gjennomførte vi en spørreundersøkelse for vårt forskningsprosjekt med 9 lærerinformanter og 42 elevinformanter. I dette underkapitlet presenteres de funn vi gjorde gjennom spørreundersøkelsen med disse informantene som er av betydning for forskningsspørsmålene våre. Der det er hensiktsmessig er funnene presentert i form av tabeller eller diagrammer, for å lettere illustrere deres fordeling.

4.1.1 Elevinformantene

Samtlige elevinformanter som besvarte vår spørreskjemaundersøkelse var ungdomsskoleelever fra 8.-10. klasse, fordelt på tre ulike klasser på tre ulike skoler. Navnene på skolene, klassene og navnene til elevene anonymiseres i oppgaven av hensyn til personvern og for å forhindre sporbarhet i deres besvarelser. Likevel kan vi fortelle at elevene var fordelt på to «byskoler» og én «distriktsskole». Kjønnfordelingen blant elevene var relativt lik, og aldersgruppen var elever fra 8. – 10. klasse. Spørreskjemaet vi utformet for elevene fokuserte i stor grad på tre hovedpunkter; elevenes filmkonsum, deres tanker og

refleksjoner omkring film som læringsverktøy i samfunnsfag og deres erfaringer og opplevde læringsutbytte av filmbruk i samfunnsfagundervisningen.

4.1.1.1 Elevenes filmkonsum

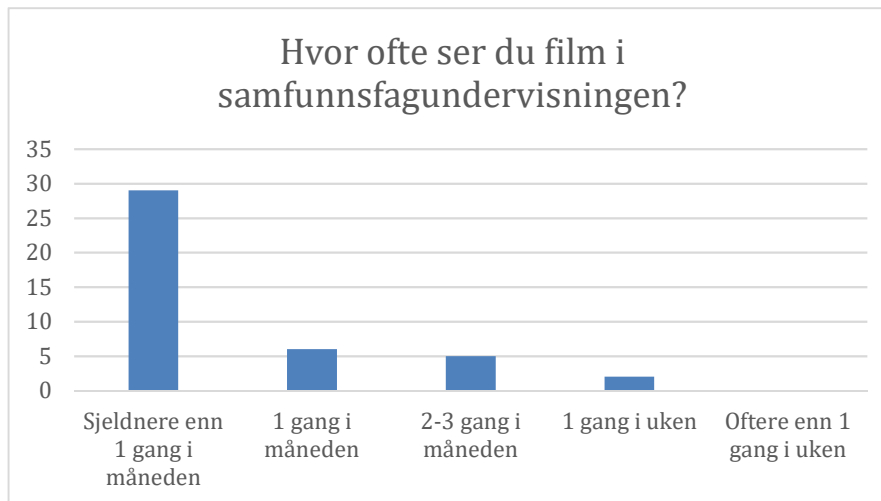

Figur 1: Elevenes filmkonsum på fritiden
Totalt antall besvarelser: 42

Ovenfor viser figur 1 elevenes konsum av film framstilt i antall timer i løpet av én uke. Søylene i diagrammet viser hvor mange elever som valgte det tilhørende svaralternativet. Blant annet kan en se at 17 elever svarte at de bruker 1-3 timer i uken på å se film, 14 andre bruker mellom 3,5 og 5 timer på filmtitting og 6 elever ser på film på fritiden mer enn 7 timer i uken. Dette medfører at ca. 55% av elevene anvender mer enn 3,5 timer av sin fritid i løpet av en uke til å se på film, og over 21% av elevene benytter mer enn 5,5 timer i uken til denne aktiviteten. Elevenes relativt brede erfaringsbakgrunn med film gir trolig film som læringsverktøy et stort potensiale i forhold til bevisstgjøring omkring denne tematikken i samfunnsfagundervisningen, og vil utdypes nærmere og drøftes i drøftingskapittelet senere i oppgaven.

Videre ble elevene også spurt om hvor ofte de ser film i samfunnsfaglig undervisningskontekst, noe som gav interessante resultater grunnet den tydelige fordelingen av elevenes besvarelser. Dette vises i figur 2.

Figur 2: Hvor ofte elevene ser film i samfunnsfagundervisningen Totalt antall besvarelser: 42

Figur 2 viser at 29 av 42 elever ser film sjeldnere enn én gang i måneden. Det vil si at 69% av elevene ser film i samfunnsfagundervisningen med svært lav frekvens i forhold til de resterende 31 prosentene. Tar en med de 6 elevene som svarte at de ser film én gang i måneden, havner prosenttallet av elever som sjeldent ser film i samfunnsfag på 83%. Kun 2 elever svarte at de ser film 1 gang i uken eller oftere, og 5 elever mener hyppigheten av deres anvendelse av film i samfunnsfagundervisningen begrenses til 2-3 ganger i måneden. Dette vil tas med videre og anvendes i drøfting omkring aktiv og hyppig bruk av film i samfunnsfagundervisningen med tilknytning til tidsperspektiver i undervisningen og elevenes læringsutbytte. En kan ikke se helt bort fra at fravær kan ha spilt inn i forhold til hvor lite elevene opplever at de ser film i samfunnsfagundervisningen, men dette vil vi komme tilbake til i et senere kapittel av oppgaven.

4.1.1.2 Film som læringsverktøy

Gjennom spørreundersøkelsen spurte vi elevene enkelte spørsmål om hvordan deres opplevelse av film som læringsverktøy var. Blant disse spørsmålene var hvordan elevene følte film ble anvendt i deres samfunnsfagundervisning, og hvor ofte læreren forberedte elevene på filmen i forkant av visningen.

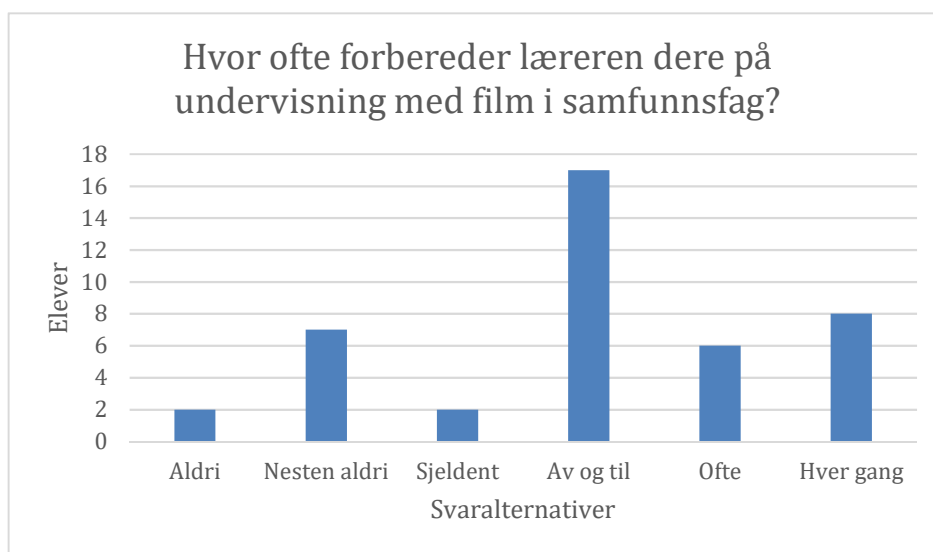
Kolonne1	1	2	3	4	5
Som belønning for god innsats	21	9	1	3	2
Kun i utvalgte emner	8	3	11	11	3
Introduksjon av nytt stoff	6	10	4	9	7
Fylle opp undervisning	12	10	4	6	4
Kun ved særskilte anledninger	10	5	2	6	13

Tabell 1: Elevenes grad av gjenkjennelighet i forhold til filmbruk i samfunnsfagundervisningen
Totalt antall besvarelser: 36

Tabellen over (Tabell 1) viser fordelingen av elevenes svar på spørsmål om hvordan de opplever at film benyttes i deres samfunnsfagundervisning, og i hvilke anledninger. Den sorte raden øverst viser gjenkjennelighetsgrad fra 1-5, hvor 1 er svært lite gjenkjennelig og 5 er svært gjenkjennelig for deres undervisning. Tallene under gjenkjennelighetsgraden viser hvor mange elever som valgte dette svaralternativet, og hvordan de graderte gjenkjenneligheten av det. Eksempelvis kan vi se at 21 av 36 elever mener film som belønning for god innsats har svært lav gjenkjennelighetsgrad, og 9 andre elever mener det er lite gjenkjennelig. Samtidig kan vi se at 13 elever mener filmbruk kun ved særskilte anledninger er svært gjenkjennelig, og 6 ytterligere elever mener dette er gjenkjennelig for deres samfunnsfagundervisning. Dette funnet om at elevene ikke kjenner seg igjen i beskrivelsen av at film anvendes som belønning for god innsats tas med videre, og vil danne grunnlaget for drøfting omkring didaktiske valg i forbindelse med filmbasert samfunnsfagundervisning senere i oppgaven og tilknyttet teoretiske aspekter som Stugu skriver om i sin artikkel om film som pauseunderholdning (1991).

Til tross for at 42 elever ble spurt, har vi i denne tabellen kun resultater fra 36 elever. Dette skyldes at 6 elever trolig ikke forsto hvordan de skulle fylle ut ett spørsmål i spørreskjemaet, og dermed lot feltene stå tomme eller krysset av på en usammenhengende måte. Disse besvarelsene ble av den grunn utelatt fra denne tabellen. I metodekapittelet nevnes dette ytterligere, i underkapittelet om mulige feilkilder.

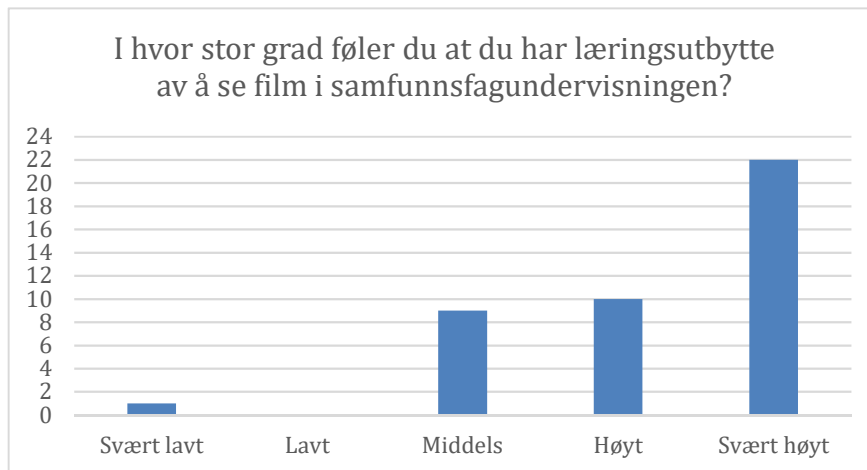
Hvor ofte læreren forberedte elevene på den filmbaserte undervisningen i samfunnsfag var også et av spørsmålene vi stilte elevene gjennom spørreundersøkelsen. Med forberedelser menes forarbeid i forkant av visningen av filmen. En kort gjennomgang av filmens tema, en introduksjon i forhold til filmens handling og innhold, en gjennomgang av filmens relevans i samfunnsfagundervisningen eller arbeid med det aktuelle temaet i forkant av filmvisningen kan være eksempler på relevant forarbeid. Dette ble også forklart til elevene i forkant av deres besvarelser. På dette spørsmålet kunne elevene svare i 6 ulike alternativer fra «hver gang» til «aldri».

Figur 3: Hvor ofte læreren forbereder elevene på undervisning med film i samfunnsfag
Totalt antall besvarelser: 42

Ovenfor ser vi fordelingen av disse svaralternativene i forhold til hvor mange elever som valgte de. En kan se at 17 elever følte at læreren av og til forbereder elevene på undervisning med film i samfunnsfaglig kontekst, mens 8 elever føler at de blir forberedt av læreren hver gang de skal se film. En kan av dette omdanne disse tallene til prosent, og se at ca. 74% av elevene føler de er forberedt fra av og til, til hver gang de ser film i samfunnsfagundervisningen. Dette er interessant empiri å ta med videre i forbindelse med å drøfte faglig relevans av filmen opp mot både elevene og lærernes tanker og refleksjoner omkring bruk av film i samfunnsfagundervisningen, og vil drøftes nærmere senere i oppgaven i lys av Stugus artikkel (1991) om film som pauseunderholdning.

4.1.1.3 Elevenes læringsutbytte

Figur 4: Elevenes opplevde læringsutbytte av film i samfunnsfag Total antall besvarelser: 42

Figur 4 viser fordelingen av de 42 besvarelsene fra spørreskjemaundersøkelsen vi gjennomførte med elever fra ungdomstrinnet, på spørsmål om hvilket læringsutbytte elevene følte de hadde av filmbruk i samfunnsfagundervisningen. En kan se av søylen lengst til høyre at 22 elever var av den oppfatning at de har et svært høyt læringsutbytte av å se film i samfunnsfag, mens 10 andre elever mener de har et høyt læringsutbytte av dette. Kun én elev har svart å ha et svært lavt læringsutbytte av filmbruk i sammenheng med samfunnsfaglig undervisning. Dermed kan en tyde at ca. 98% av elevene vi spurte føler de har et middels til svært høyt læringsutbytte av å se film, og 76% av elevene følte de har et høyt til svært høyt læringsutbytte. Dette danner et svært interessant drøftingsgrunnlag for oss senere i oppgaven, og vil tas med videre for å belyse og drøfte elevenes opplevde læringsutbytte av filmbruk i samfunnsfagundervisningen.

Kun én elev opplever å ha et svært lavt læringsutbytte av dette, men en kan ikke utelukke muligheten for at dette svaret var for å «sabotere» besvarelsen. Ved gjennomgang av denne elevens spørreskjema kan det tyde på nettopp dette ettersom eleven har svart usammenhengende gjennom hele besvarelsen.

4.1.2 Lærerinformantene

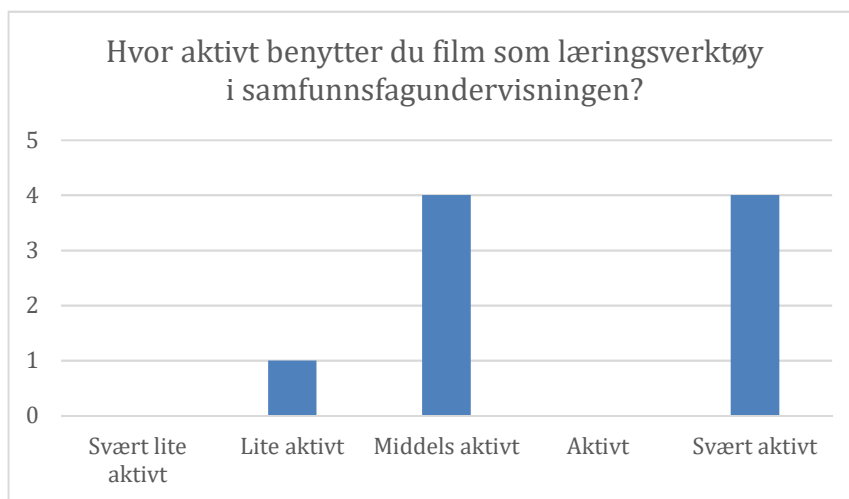
I spørreundersøkelsen vi gjennomførte med lærerne hadde vi 9 informanter. 2 av de 9 lærerinformantene underviste på mellomtrinnet, og de øvrige 7 var lærere på ungdomstrinnet. De to lærerne på mellomtrinnet ble tatt med for å fungere som en kontrollgruppe vi kunne

kontrastere resultater med opp mot ungdomsskolelærerne. Tanken bak denne kontrollgruppen var å undersøke om det kunne finnes større ulikheter eller likheter mellom hvordan film anvendes i samfunnsfagundervisningen på mellomtrinnet og på ungdomstrinnet.

Kjønnsfordelingen blant lærerne var relativt jevn, med 4 kvinner og 5 menn som besvarte spørreskjemaet.

4.1.2.1 Film som læringsverktøy

I spørreskjemaet vi brukte for lærerinformantene fokuserte vi blant annet på lærernes tanker og synspunkter omkring film som læringsverktøy, hvordan de brukte det og hvor aktivt og hyppig. Med hyppighet menes her hvor ofte lærerne benytter film, og hvor aktivt omhandler hvor forberedt lærerne er når de anvender film i undervisningen, kombinert med hvor hyppig.

Figur 5: Lærernes grad av aktiv bruk av film i undervisningen Totalt antall besvarelser: 9

Figuren over (Figur 5) viser lærernes besvarelse av hvor aktivt de benytter film som læringsverktøy i sin samfunnsfagundervisning. 4 lærere svarte at de brukte film svært aktivt i sin undervisning. Videre svarte 4 andre lærere at de benytter film middels aktivt, mens 1 lærer svarte at han/hun benytter film lite aktivt i sin samfunnsfagundervisning. Det er interessant å bemerke at 89% av lærerne som besvarte undersøkelsen sa at de benytter film middels til svært aktivt i sin undervisning. Dette kan tyde på at disse lærerne ser hensikt og gevinst i å anvende film som læringsverktøy i samfunnsfaglig kontekst og at de har forberedt filmen i samfunnsfaglig sammenheng. Dette vil utdypes ytterligere i drøftingskapitlet i oppgaven.

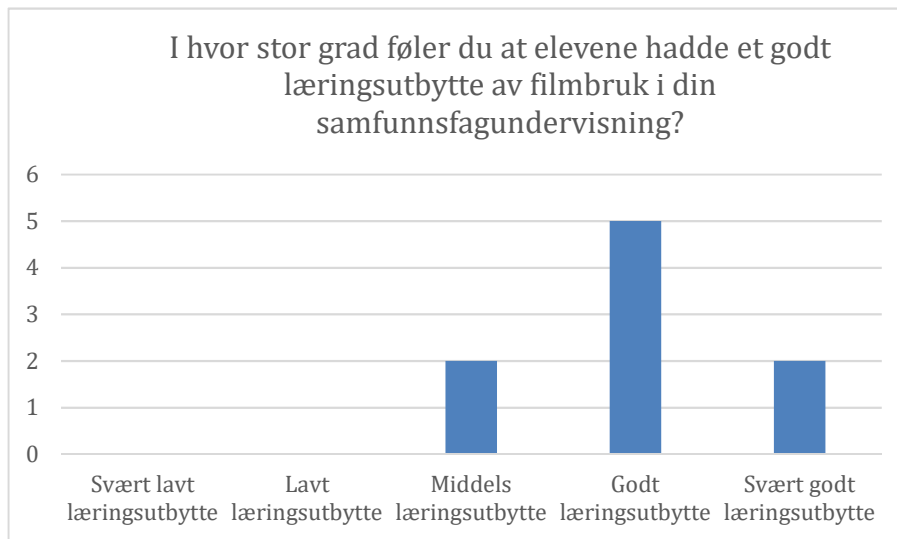
Det er i denne sammenheng viktig å bemerke at lærerne vi gjennomførte undersøkelsen med var tilfeldig utvalgte, og kun basert på hvilke lærere som var tilgjengelige og som var villige til å delta i prosjektet vårt. Dermed var det ikke slik at disse 9 lærerne ble valgt ettersom vi i utgangspunktet hadde grunn til å tro at de anvender film svært aktivt og bevisst i sin samfunnsfagundervisning.

Navn	Forarbeid	Etterarbeid
Lærer A	3	4
Lærer B	-	-
Lærer C	5	5
Lærer D	2	2
Lærer E	1	1
Lærer F	5	3
Lærer G	3	3
Lærer H	5	3
Lærer I	4	4

Tabell 2: lærernes vektlegging av forarbeid og etterarbeid Totalt antall besvarelser: 9

Lærerne som deltok i vår spørreundersøkelse ble også spurt om hvordan de vektlegger forarbeid og etterarbeid i sin bruk av film i samfunnsfagundervisningen. Her fikk de mulighet til å tallfeste deres fokus på forarbeid og etterarbeid på en skala fra 1-5 etter hvor stor grad de brukte forarbeid og etterarbeid som fremgangsmåte for bruken av film i sin undervisning. Også her la vi opp til at 1 var i svært liten grad, og 5 var i svært stor grad. En kan ut i fra tabellen lese at 5 lærere vektlegger forarbeid og etterarbeid likt i sin undervisning, Lærer A vektlegger etterarbeid i litt større grad, mens to lærere vektlegger forarbeid i større grad enn etterarbeid. Lærer B er en lærer som anvendte film svært lite i sin samfunnsfagundervisning, og har dermed ikke gitt svar på hvordan han/hun vektlegger forarbeid eller etterarbeid. Denne empirien vil være viktig for drøftingen senere i oppgaven, med tilknytning til didaktiske valg som gjøres omkring film i samfunnsfagundervisningen. Lærernes vektlegging av forarbeid og etterarbeid vil her tas opp i større detalj og drøftes videre.

4.1.2.2 Vurdering av elevenes læringsutbytte

Figur 6: Lærernes oppfatning av elevenes læringsutbytte Totalt antall besvarelser: 9

I figur 5 vises lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen deres. Her ser vi at 2 lærere svarte at de opplevde at elevene hadde et middels godt læringsutbytte av filmbruk i deres samfunnsfagundervisning. Videre ser vi at 5 lærere mente elevene hadde et godt læringsutbytte, og 2 lærere mente elevene deres hadde et svært godt læringsutbytte av deres anvendelse av film i samfunnsfaglig kontekst. Interessant er det her å bemerke at 9 av 9 lærere, altså 100% av de spurte, mente elevene deres hadde et middels godt til svært godt læringsutbytte av undervisningen. 78% av lærerne mente elevene hadde et godt til svært godt læringsutbytte av å se film knyttet til samfunnsfaglig tematikk.

4.1.3 Oppsummering og kort refleksjon av funn fra spørreskjema

Gjennom spørreskjemaundersøkelsen fikk vi innhentet data som var kvantifiserbare, og dannet godt grunnlag for ulike statistiske fremvisninger i form av diagrammer og tabeller. Flere interessante likheter og ulikheter kom frem i bearbeidingen av disse dataene. Vi valgte å konsentrere vårt fokus omkring den empirien vi mente hadde relevans for å kunne besvare forskningsspørsmålene våre, og noe empiri er av den grunn utelatt da det ble ansett som mindre relevant og interessant.

En kontrast som kom til syne gjennom denne empirien var lærernes uttalte aktivitetsgrad i forhold til bruk av film i undervisningen sett opp mot elevenes opplevelse av hvor ofte de ser film i samfunnsfagundervisningen. 8 av 9 lærere svarte at de bruker film middels til svært hyppig i sin undervisning, likevel svarte 29 av 42 elever at de ser film sjeldnere enn én gang i måneden i samfunnsfag. Disse svarene samstemmer ikke med hverandre, uten at vi har noe som helst grunnlag for å mistenkeliggjøre verken elevenes eller lærernes besvarelser. Videre kan en se et sammenfall mellom elevenes opplevde læringsutbytte og lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen. 76% av elevene følte de har et godt til svært godt læringsutbytte av å se film i samfunnsfagundervisningen, og 78% av lærerne mente det samme. Likevel kan en spørre seg om hvorfor 29 av 42 elever svarte at de svært sjeldent ser film i samfunnsfag, da den åpenbare majoriteten av både elevene og lærerne mener de har et godt læringsutbytte av denne bruken av læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen? Dersom både elever og lærere ser nytte og gevinst i form av høyt læringsutbytte ved å anvende film som læremiddel i undervisningen, hvorfor anvendes det ikke hyppigere? Dette og flere andre spørsmål vil utdypes videre i drøftingsdelen av oppgaven.

4.2 Funn fra intervju

Som nevnt i metodekapittelet gjennomførte vi i likhet med spørreskjemaene intervjuer med både lærere og elever. Vi gjennomførte totalt 10 intervjuer, der vi gjennomførte 6 intervjuer med elevinformanter og 4 intervjuer med lærerinformanter. I dette underkapittelet vil vi presentere de funn som vi gjorde gjennom å bearbeide intervjuene og trekke ut utsagn og sitater som var av betydning for våre forskningsspørsmål.

4.2.1 Systematisering av funn fra intervju

For å tydeliggjøre funn fra de ulike informantene våre i intervjuene valgte vi å systematisere denne empirien ved å gi informantene «dekknavn». Våre 6 elevinformanter fikk navnene Jim, Ruben, Trine, Petra, Anders og Ola. Videre fikk våre lærerinformanter navnene Per, Pål, Arne og Guri. Navnene vil bidra til å fortelle oss hvilket kjønn informanten har, og sitater og uttalelser kan sees opp mot tidligere utsagn fra den enkelte informanten. Samtidig blir det lettere for oss å støtte opp meninger og synspunkter som kommer frem ved å sette sitater fra

intervjuene inn i kategorier og på denne måten få klarere frem hvilket synspunkt de ulike informantene har, og sammenligne de med synspunkter fra andre informanter.

Sitatene fra elevinformantene og lærerinformantene vil bli presentert i de kommende underkapitlene, der de systematiseres i fem ulike kategorier: Tanker og refleksjoner om film som læringsverktøy, film som læringsverktøy i Kunnskapsløftet, filmsjangre og samfunnsfaglige disipliner, betydningen av didaktiske valg ved bruk av film i samfunnsfagundervisningen og elevenes opplevde læringsutbytte og lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte.

4.2.2 Elevinformantene

Som nevnt ovenfor gjennomførte vi 6 intervjuer med elever som informanter. I likhet med elevinformantene som gjennomførte spørreskjemaene, var samtlige elevinformanter som deltok i intervjuene ungdomsskoleelever fra 8.-10. Klasse. Elevene som deltok på intervjuene var fordelt på to ulike klasser fra to ulike skoler, og besto av elever fra de samme klassene som også gjennomførte spørreundersøkelsen. I intervjuguiden vi utformet for elevene, fokuserte vi i stor grad på deres tanker og refleksjoner omkring film som læringsverktøy og det opplevde læringsutbytte som følge av film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen. Dette fokuset ble valgt for å komme ytterligere inn på deres syn på dette.

4.2.2.1 Presentasjon av sitater fra intervju

Her presenterer vi intervjuene i form av utvalgte sitater som vi mener har en relevans for forskningsspørsmålene våre. Vi vil ta for oss disse sitatene sortert i fem ulike kategorier. Disse er tanker og refleksjoner om film som læringsverktøy, film som læringsverktøy i Kunnskapsløftet, filmsjangre og samfunnsfaglige disipliner, betydningen av didaktiske valg ved bruk av film i samfunnsfagundervisningen og elevenes opplevde læringsutbytte og lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte.

4.2.2.1.1 Elevenes tanker og refleksjoner

Innenfor denne kategorien kommer det til å være sitater som omhandler elevinformantenes tanker og refleksjoner om bruken av film som læringsverktøy i samfunnsfag. Dette kan være sitater som omhandler både fordeler og ulemper med film som læringsverktøy. Her kommer sitater fra elevenes tanker rundt filmenes relevans, tidsbruk, mål for timen, interesser og lærerens plan med filmen frem. Vi har valgt å presentere noen av sitatene til informantene våre, elvene først for så lærerne i et neste underkapittel, der vi helt til slutt vil komme med en oppsummering og noen korte refleksjoner omkring disse sitatene. Vi stilte elevene spørsmål som; «Hva synes du er fordelene og ulempene med å bruke film i samfunnsfag?», «Hvordan opplever du samfunnsfagundervisninga når det brukes film som læringsverktøy?» og «Føler du at læreren deres har en klar plan for undervisningen når film benyttes i samfunnsfag?».

“Fordelene ved film er at vi lærer på en annen måte enn det vi vanligvis gjør”. Trine, 9.klasse.

«Det er enklere å få med seg ting, når en ser film, enn i boken». Anders, 9.klasse.

«Vi får lært på en annen måte, enn å bare sitte å lese i boken og høre på læreren». Jim, 10.klasse.

«Jeg føler jeg får et annet perspektiv på ting når jeg ser film». Trine, 9.klasse.

“Det er morsomt med film, og det blir enklere å følge med. Ola, 10.klasse.

«Jeg synes det er en fin variasjon (å se film) i forhold til at vi har mye arbeid der vi sitter og leser i bøker og svarer på oppgaver». Trine, 9.klasse.

“Jeg tror ikke vi har sett film eller filmklipp en eneste gang dette skoleåret i samfunnsfag” Anders, 9.klasse.

“Det vi har sett har ikke nødvendigvis vært knyttet til undervisningen”. Trine, 9.klasse.

«Når vi ser film, er det en film om det emnet vi har om i samfunnsfag og det har noe med det vi har snakket om tidligere å gjøre». Anders, 9.trinn.

«Vår lærer har en klar plan for undervisningen når vi skal se film. Vi ser aldri film bare for å se film. Vi får utdelt en plan for hver time, med mål og begreper. Disse skrives også på tavla». Ruben, 10.klasse.

«Læreren har en klar plan for undervisningen, der han setter opp mål for oss». Ola, 10.trinn.

Viktige stikkord fra elevsitatene er variasjon i undervisningen, et annet perspektiv på fagstoffet, klar plan for undervisningen og å lære på en annen måte.

4.2.2.1.2 Elevenes tanker og synspunkter om filmsjangre og samfunnsfaglige disipliner

Nedenfor presenterer vi sitater tilknyttet hvilke samfunnsfaglige disipliner elevene opplever at læreren deres anvender film mest i. Vi stilte elevene spørsmålet; «Når dere ser på film, er det mest i geografi-, historie- eller samfunnskunnskapsdelen av samfunnsfaget?».

«Vi ser film i samfunnsfag mest i historiedelen. Da har vi sett om første verdenskrig». Anders, 9. klasse.

«Det er veldig varierende (hvilken disiplin vi ser film mest i), det kommer an på hvilket tema vi har». Ruben, 10.klasse.

«Kanskje vi ser mest film i samfunnskunnskapsdelen, siden vi har sett litt på nyheter og andre ting. Og så har vi også vært på kino og sett den der «Kongens Nei», som har vært litt relatert til historiedelen som vi har hatt om andre verdenskrig». Trine, 9.klasse.

Viktige stikkord i forhold til filmsjangre og samfunnsfaglige disipliner er film i historiedelen, varierende disiplin i forhold til tema og film som nyheter samfunnskunnskap.

4.2.2.1.3 Elevenes vurdering av betydningen av didaktiske valg ved bruk av film i samfunnsfagundervisningen

Denne kategorien vil især omhandle vektleggingen av forarbeid og etterarbeid i forbindelse med filmvisningen i samfunnsfaglig undervisning. Vi stilte elevene spørsmålet; «Bruker dere mest tid på forarbeid eller etterarbeid når dere ser film i samfunnsfag?».

«Jeg liker best å ha introduksjon om filmen før vi ser den». Ola, 10.klasse.

«Jeg tror egentlig vi bruker mest tid på etterarbeidet. Så innledningsvis er det kanskje filmen som er blitt vist». Ruben, 10.klasse.

«Vi bruker mest tid på etterarbeid, vil jeg si. Det kan være for eksempel spørsmål fra filmen, eller bare diskusjoner innad i klassen om hva det er vi har sett på». Trine, 9.klasse.

«Nei det er sånn at vi snakker om hva vi så i filmen, etter at vi har sett den. Så vi snakker om filmen helst etter vi har sett den». Anders, 9.klasse.

Viktige stikkord knyttet til denne kategorien om forarbeid og etterarbeid med film i undervisningen er viktigheten av introduksjon og stor grad av etterarbeid.

4.2.2.1.4 Elevenes opplevde læringsutbytte

Her tar vi med noen av sitatene som våre elevinformanter kom med i intervjuene som omhandler elevenes opplevde læringsutbytte som følge av bruk av film som læringsverktøy i undervisningen. Vi stilte elevene spørsmålet; «Hvordan mener du at en kan oppnå best mulig læringsutbytte med bruk av film som læringsverktøy i samfunnsfag?». Dette er en utdyping av trendene og mønsteret vi oppdaget gjennom spørreundersøkelsen, hvor elevene opplevde å ha godt læringsutbytte av film i samfunnsfagundervisningen.

«Jeg har godt læringsutbytte av film som læringsverktøy om forarbeidet og etterarbeidet er nøye gjennomtenkt, slik at det ikke er bare noe vi ser på for å se på det». Ola, 10.klasse.

«Jeg har et godt læringsutbytte om vi diskuterer filmen, filmklippene og nyhetssakene vi har sett, i grupper etterpå. Det kan hende at noen har oppfattet ting på en annen måte enn det jeg selv har». Trine, 9.klasse.

«Vi ser ofte på tv2-skole. Det er viktig å holde seg oppdatert på hva som skjer i verden», Elev. Ruben, 10.klasse.

«Om vi ser på nyheter eller sanne filmer som er ren fakta, er det noe jeg har læringsutbytte av». Ola, 10.klasse.

Sentrale stikkord om elevenes opplevde læringsutbytte er deres tanker om viktigheten av forarbeid og etterarbeid, diskusjonsoppgaver i grupper og film knyttet til samfunnsaktuelle temaer.

4.2.3 Lærerinformantene

På samme måte som vi presenterte utsagn og sitater fra elevinformantene, vil vi også gjøre dette med intervjuene vi hadde med lærerne. Vi gjennomførte totalt 4 lærerintervjuer, intervjuer som hadde et identisk fokus som intervjuene vi gjennomførte med elevene. Tanken her var at vi i oppsummeringen fikk muligheten til å sammenligne og kontrastere intervjuene fra elevene og lærerne. Lærerinformantene våre har i likhet med elevinformantene fått dekknavn. Disse er Arne (9.trinn), Pål (10.trinn), Per (9.trinn) og Guri (7.trinn). Også her vil vi sortere sitatene i fem ulike kategorier: Lærernes tanker og refleksjoner omkring bruk av film som læringsverktøy i samfunnsfag, lærernes relasjoner til film som læringsverktøy i Kunnskapsløftet, hvilke sjangre og samfunnsfaglige disipliner som egner seg best til å anvende film i, betydningen av didaktiske valg ved bruk av film og lærernes vurdering av elevenes samfunnsfaglige læringsutbytte med film som læringsverktøy.

4.2.3.1 Presentasjon av sitater fra intervju

Nedenfor vil sitater fra intervju med lærerinformantene våre presenteres. Disse følger samme struktur som elevsitatene, og er sortert i fem ulike kategorier. Kategoriene er altså lærernes tanker og refleksjoner, film som læringsverktøy i Kunnskapsløftet, hvilke sjangre og samfunnsfaglige disipliner som egner seg best til film, betydningen av didaktiske valg i undervisning med film for læringsutbyttet og lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte. Her vil vi utforske trendene vi oppdaget gjennom spørreundersøkelsen, og tolke svarene som utdypninger av disse trendene basert på lærernes uttalelser.

4.2.3.1.1 Lærernes tanker og refleksjoner

I denne kategorien har vi valgt å ta med et utvalg sitater fra lærerinformantene våre som omhandler tanker og refleksjoner om bruken av film som læringsverktøy i samfunnsfag. Her vil det være sitater som går på lærernes tanker om fordeler og utfordringer ved bruk av film som læringsverktøy. Her får vi et innblikk i hva lærerne tenker om tidsbruk ved bruken av film og hva de tar hensyn til under planleggingen og struktureringen av filmbasert undervisning i samfunnsfag.

«Jeg bruker ikke film så mye, fordi jeg er mer av den person som liker å stå å fortelle og snakke om. Jeg bruker nok film for lite, jeg burde nok brukt det mer». Per, 9.trinn.

«Jeg viser ingenting hvis det ikke er noe vi skal gjøre med den filmen, eller som kan knyttes opp mot det vi jobber med». Guri, 7.trinn.

«Jeg tar hensyn til at det er en relevant film som er relevant for det vi går igjennom». Per, 9.trinn.

«Det å bruke film, tenker jeg er mer som et hjelpemiddel for at de skal forstå ting enda bedre». Guri, 7.trinn.

«Jeg bruker film primært for å få en variasjon i undervisningen, så bruker man kanskje små filmklipp innimellom. Jeg opplever ofte at når vi har sett hele spillefilmer, så vet jeg ikke om utbyttet blir like stort. Så det er gjerne små klipp på alt fra 2 til 7-9 minutter jeg bruker mest». Pål, 10.trinn.

«Når du har veldig få økter i en klasse, så binder det opp stort sett en hel arbeidsuke for en klasse, å se film. Så det er grunnen til at jeg bruker lite film». Per, 9.trinn.

«En lærer seg sine vaner og rutiner som lærer, og film har ikke vært en stor del av det, samtidig som jeg vet at elevene synes det er greit å få ting fra ulike kanaler, så jeg er blitt mer oppmerksom på det». Arne, 9.trinn.

«Jeg mener jeg bruker film mye og aktivt i undervisningen, kanskje mer enn mange andre». Pål, 10.trinn.

Relevante stikkord i forhold til lærernes tanker og refleksjoner om film i undervisningen er viktigheten av variasjon i undervisningen for elevenes motivasjon. Videre nevnes faglig relevans for filmen i forhold til samfunnsfaglig tematikk og tidsperspektiver og utfordringer knyttet til film i undervisningen og hvordan lærerne håndterer disse utfordringene.

4.2.3.1.2 Film som læringsverktøy i Kunnskapsløftet

I denne kategorien vil vi presentere lærernes sitater omkring deres relasjon til læreplanen i planleggingen av undervisning med film som læringsverktøy i samfunnsfag. Dette var viktig for å få et nærmere innblikk i hvorvidt lærerne anvender konkrete læringsmål fra K06 når de tar i bruk film i samfunnsfagundervisningen. Vi spurte lærerne; «Hva i K06 støtter etter din mening bruken av film i undervisningen i samfunnsfag?».

«Jeg bruker K06 som en slags paraply i forhold til de målene vi skal nå, så har vi mål for hver enkelt time og så tenker man; hvordan skal man nå de her målene?». Pål, 10.trinn.

«Jeg vet det står noe om det i k06, men der er jeg ikke bevisst». Arne, 9.trinn.

«Jeg lager stort sett alltid konkrete mål for de timene jeg anvender film i, men de er ikke knyttet sånn direkte til filmen. Film er jo på en måte mer et verktøy som brukes underveis som en del av helheten». Pål, 10.trinn.

Viktige stikkord knyttet til denne kategorien er K06 som en paraply for undervisningen, liten grad av bevissthet i forhold til K06 og konkrete mål for undervisning med film i samfunnsfag.

4.2.3.1.3 Filmsjangre og disipliner i samfunnsfagundervisningen

I denne kategorien ønsket vi å finne ut om lærernes tanker omkring hvilke filmsjangre og samfunnsfaglige disipliner de opplever egner seg best til å anvende film i en samfunnsfaglig undervisningskontekst i. Vi spurte lærerne: «Når du anvender film som læringsverktøy, er det mest i historiedelen, samfunnskunnskapsdelen eller geografidelen av samfunnsfag?»

«Ja, jeg bruker jo mye dokumentarer, så hvis jeg skal bruke film så bruker jeg dokumentarer. Jeg liker jo ikke å bruke historiske filmer, fordi at de ikke gjenspeiler virkeligheten som regel. Jeg har ikke lyst til å legge enda mer på en historisk hendelse enn det som faktisk var». Guri 7.trinn.

«Jeg foretrekker å bruke historiske filmer, hvis jeg får tak i de så. Det må være filmer som er rettet inn mot temaet». Per, 9.trinn.

«Jeg bruker nok film hyppigst i historiebiten, tror jeg. Det er vel egentlig fordi jeg føler at det er flest bra klipp som er tilgjengelige i forhold til den biten». Pål, 10.trinn.

«Jeg bruker film mest på historie- og geografidelen. Faktisk senest i dag startet vi med landskapsområder i Norge og der blir vi å bruke film». Arne, 9.trinn.

«Jeg bruker filmer mest i samfunnsvitenskap, men jeg har også tidligere brukt film som hadde med historie å gjøre i praksis». Guri, 7.trinn.

Sentrale nøkkelord fra denne kategorien er dokumentarbruk i undervisningen, historiske filmer og filmer knyttet til samfunnskunnskap.

4.2.3.1.4 Betydningen av didaktiske valg i samfunnsfagundervisning med film

Vi ønsket å finne ut litt om lærernes tanker om didaktiske valg omkring undervisning med film i samfunnsfag. Dermed spurte vi lærerne hvordan de vektlegger forarbeid og etterarbeid i forbindelse med filmvisning i samfunnsfaglig sammenheng.

«Jeg tenker at forarbeidet før vi ser filmen er viktigst, for å få et høyest mulig læringsutbytte». Guri, 7.trinn.

«Jeg tror det er viktig at elevene kan noe om temaet først, og at film ikke blir grunnmuren til det vi skal jobbe med. Så jeg tror at jeg bruker mest tid på forarbeidet, slik at elevene vet noe om temaet først». Guri, 7.trinn.

«Jeg tror jeg primært vil tenke å bruke film i forkant som en slags starter på nytt tema». Arne, 9.trinn.

«Jeg vil si at det bør være like stor vekt på begge deler (forarbeid og etterarbeid), slik at man ikke bare setter på en film, men at man lager en kontekst og ramme for det først, slik at man kan diskutere filmen i etterkant, for å finne ut hva elevene har fått med seg og forstått». Pål, 10.trinn.

«Jeg vil tro jeg vektlegger forarbeid og etterarbeid ganske likt fordi det er viktig med en viss forkunnskap for å få noen holdepunkter i filmen, og så er det viktig å jobbe med det i etterkant for å trekke ut essensen med filmen». Per, 9.trinn.

Sentrale stikkord om lærernes vektlegging av forarbeid og etterarbeid er viktigheten av forarbeid og forkunnskaper og balansegang mellom forarbeid og etterarbeidet med filmen.

4.2.3.1.5 Lærerens vurdering av elevenes læringsutbytte

I denne kategorien vil vi presentere lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte som følge av bruk av film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen. Vi spurte lærerne i denne sammenheng hvilket læringsutbytte de vurderer at elevene deres har av å se film i samfunnsfag.

«Elevene mine responderer veldig positivt til bruken av film i samfunnsfagundervisningen, og det er ikke bare fordi det er gøy, de er med i en diskusjon med meg for å finne ut hva som fungerer og hva som ikke fungerer». Pål, 10.trinn.

«Film vekker interesse hos elevene i større grad enn når jeg driver vanlig tavleundervisning»
Arne, 9.trinn.

«Jeg føler at elevene tenker at når de ser film så tenker mange av elevene at dette ikke er skole». Per, 9.trinn.

«Jeg er veldig opptatt av at de skal skjønne hva de faktisk skal lære». Guri, 7.trinn.

«Jeg tenker at dette er en veldig relevant problemstilling, eller noe som man bør være bevisst på. Filmbruk i særlig samfunnsfagundervisningen i fremtiden tror jeg vil være med på å gjøre undervisningen bedre for elevene flest dersom man er bevisst på bruken av det og kan benytte det på en hensiktsmessig måte». Pål, 10.klasse.

Viktige stikkord en kan ta med seg herfra er at film vekker interesse hos elevene, film som mulig pauseunderholdning og at bevisst bruk av film fører til læring.

4.2.4 Oppsummering og kort refleksjon av funn fra intervju

Gjennom intervjuene kunne vi gå i dybden på hvilke tanker og refleksjoner elevene og lærerne hadde omkring film som læringsverktøy i samfunnsfag og fordype oss i elevenes tanker om eget opplevde læringsutbytte samt lærernes vurdering av hvilken læring elevene satt igjen som følge av filmbasert samfunnsfagundervisning.

En interessant dimensjon å drøfte i denne sammenheng er forholdet mellom elevenes opplevde læringsutbytte og deres reelle læringsutbytte. Trolig er elevenes reelle læringsutbytte utfordrende å kvantifisere, og er lite målbart for oss uten å ha innsyn i elevenes karakterer i samfunnsfaget. Elevenes samfunnsfaglige forståelse og læring forsterkes gjennom bruk av film i undervisningen, men å kartlegge presist hvilken læring og hvor mye eleven har lært er særs utfordrende fra et forskende perspektiv uten å se på karakterene. Derimot vil elevenes opplevde læring og læringsutbytte være lettere å undersøke ved å samtale med elevene omkring deres opplevelser og erfaringer fra samfunnsfagundervisningen. Det er viktig å presisere at det opplevde læringsutbyttet ikke nødvendigvis samsvarer med det reelle læringsutbyttet, og kun er elevenes egne individuelle opplevelse av hva hvilke kunnskaper, ferdigheter og holdninger de sitter igjen med som følge av undervisningen med film i samfunnsfaglig sammenheng.

Ut i fra sitatene fra elevinformantene våre kan en tydelig se at film som undervisningsverktøy settes pris på som en kjærkommen alternativ læringsmetode. Dette underbygger trendene vi oppdaget i bearbeidingen av spørreskjemaene.

«Det er morsomt med film, og det blir enklere å følge med». Ola, 10.klasse.

Videre kan en øyne forskjeller på sitater fra elever fra ulike klasser, i forhold til om lærer for det første anvender film som læringsverktøy og for det andre om læreren har en klar og tydelig plan bak sin undervisning med film. Dette kommer klart frem i sitatene nedenfor:

«Vår lærer har en klar plan for undervisningen når vi skal se film. Vi ser aldri film bare for å se film». Ruben, 10.klasse.

“Det vi har sett har ikke nødvendigvis vært knyttet til undervisningen”. Trine, 9.klasse.

Elevene formidler videre sine tanker om det opplevde læringsutbyttet de har som følge av bruk av film i samfunnsfagundervisningen. Her fremhever flere elever betydningen av forarbeid og etterarbeid, og at læreren har en klar plan bak undervisningen med film for å kunne oppnå et godt læringsutbytte. Dette forteller oss at elevene er reflekterte i forhold til sitt opplevde læringsutbytte, og til hvilke forutsetninger som har betydning for deres læring knyttet til filmbruk i samfunnsfagundervisningen.

«Jeg har godt læringsutbytte av film som læringsverktøy om forarbeidet og etterarbeidet er nøye gjennomtenkt, slik at det ikke er bare noe vi ser på for å se på det». Ola, 10.klasse.

I intervju med lærerne kommer det tydelig frem at noen lærer anvender film i større grad enn andre, og mer aktivt og bevisst.

«En lærer seg sine vaner og rutiner som lærer, og film har ikke vært en stor del av det, samtidig som jeg vet at elevene synes det er greit å få ting fra ulike kanaler, så jeg er blitt mer oppmerksom på det». Arne, 9.klasse.

«Jeg mener jeg bruker film mye og aktivt i undervisningen, kanskje mer enn mange andre». Pål, 10.klasse.

Når det kommer til lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte ved bruk av film som læringsverktøy i undervisningen kan en se at de fleste mener elevene har et godt læringsutbytte av dette.

«Film vekker interesse hos elevene i større grad enn når jeg driver vanlig tavleundervisning». Arne, 9.klasse. Dette går igjen i intervju med flere av lærerne, både Pål (10.klasse) og Guri (9.klasse).

«Jeg tenker at forarbeidet før vi ser filmen er viktigst, for å få et høyest mulig læringsutbytte». Guri, 7.trinn.

Dette gjenspeiler de funnene som ble gjort gjennom spørreskjemaene, hvor lærerne i stor grad satt med et inntrykk av at elevene har mye igjen for å se film i samfunnsfaglig undervisningskontekst. Likevel er ikke alle lærerne like entusiastiske, og én er heller litt skeptisk til om elevene sitter igjen med faktisk læring som følge av undervisning der film anvendes. Per (9.klasse) mener at film kan bli en slags hvilepute for elevene, hvor elevene tenker at det blir en form for fritime der film brukes som pauseunderholdning.

«Jeg føler at elevene tenker at når de ser film så tenker mange av elevene at dette ikke er skole». Per, 9.klasse.

Grunnet Pers skepsis til elevenes fokus der film som læringsverktøy anvendes, velger Per å benytte seg svært sjeldent av film i hans samfunnsfagundervisning.

5 Drøfting

I dette kapitlet vil vi analysere og drøfte empirien vi har innsamlet gjennom spørreskjema og intervju opp mot forskningsspørsmålene våre. Empirien vil videre drøftes i lys av relevante teoretiske perspektiver for prosjektet. I denne drøftingsdelen av oppgaven inndeler vi drøftingsområdene i fem ulike deler. Vi vil først ta for oss elevenes og lærernes tanker og refleksjoner omkring film som læringsverktøy i samfunnsfag, i forhold til variasjon i undervisning, perspektiver og faglig relevans. Videre vil vi se på hvordan lærere knytter film i undervisningen opp mot Kunnskapsløftet, og deres relasjon til læreplanen. Vi vil også se på hvilke filmsjangre som egner seg best i undervisningen, og i hvilke samfunnsfaglige disipliner som egner seg best til å jobbe med film i. Dernest vil vi drøfte hvilken betydning didaktiske valg har ved bruk av film i samfunnsfagundervisningen, som vektlegging av forarbeid og etterarbeid, for læringsutbyttet av undervisningen. Avslutningsvis vil vi diskutere elevenes opplevde læringsutbytte, og lærernes vurdering av hvilket læringsutbytte elevene sitter igjen med som følge av bruk av film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen.

5.1 Tanker og refleksjoner om film i undervisningen

Dette underkapitlet vil omhandle de tankene og refleksjonene som kom frem fra lærerne og elevene vi intervjuet og gjennomførte spørreskjema med omkring film i samfunnsfagundervisningen, og drøftes i lys av relevant teori. Tre underpunkter vil her være av særskilt betydning. Disse er variasjon i undervisningen, perspektiver og tidsbruk og filmens faglige relevans.

5.1.1 Variasjon i undervisningen

I samtlige kvalitative intervju vi gjennomførte med elevene kom det frem at film er et kjærkomment avbrekk fra ordinær tavleundervisning. «Jeg synes det er en fin variasjon [å se film] i forhold til at vi har mye arbeid der vi sitter og leser i bøker og svarer på oppgaver». Denne uttalelsen kom fra Trine i 9.klasse, og gjenspeiler det som virker å være gjengs oppfatning blant de informantene vi intervjuet. Jim i 10.klasse mener at han lærer bedre og opplever det som lettere å følge med på film, enn å lytte til læreren som prater. Dette støttes opp av Imsen (2012), som mener at levende bilder som film og video har stor

påvirkningskraft i forhold til å skape inntrykk og overbringe informasjon til elever (Imsen, 2012: 281). Som et alternativ til auditivt styrt undervisning hvor læreren selv snakker for det meste om det faglige temaet, mener vi film og video kan være med på å gi visuelle inntrykk som bidrar til læring for elevene. Dette støttes opp av våre funn fra spørreundersøkelsen.

Også som et alternativ til tekstbasert læring kan film være nyttig. «Det er enklere å få med seg ting, når en ser film, enn i boken». Dette sitatet er hentet fra en elev i 9.klasse og kan knyttes opp mot Richard E. Meyers (2009) teori om multimediaprinsippet. Ifølge Meyer kan ord alene ha læringsverdi, men har i kombinasjon med bilder og video potensiale til å oppnå større læringsverdi (Meyer, 2009: 223). Også lærerne anerkjenner at film og video kan ha en forsterkende effekt på elevenes læring, og bidra til å sette ord og auditive inntrykk i en bredere og mer komplett faglig kontekst.

«Det å bruke film, tenker jeg er mer som et hjelpemiddel for at de skal forstå ting enda bedre». Guri, 7.trinn. I denne sammenheng kan vi si at film som læringsverktøy har et svært stort potensiale i forhold til å gi elevene et bredere, og mer variert læringsbilde i sin samfunnsfagundervisning. Også Pål har en slik oppfatning av film som læremiddel i undervisningen. «Film er jo på en måte mer et verktøy som brukes underveis som en del av helheten». Pål, 10.trinn. Med «helheten» mener Pål undervisningssituasjonen som helhet, og påpeker at film kan være et stort hjelpemiddel for å oppnå bredere forståelse av undervisningen. Likevel nevner verken Pål eller Guri anvendelse av film som et verktøy for å bedrive kildekritisk tenkning omkring filmen på dens egne premisser.

Videre har vi gjennom spørreskjema og intervju fått et klart inntrykk av at elever engasjerer seg stort for film i undervisningen og at lærerne er av samme oppfatning. Dette bestrider den gamle og noe utdaterte myten om at film og video virker hemmende for læring og passiviserende på elevene. Imsen (2012) argumenterer også imot dette, og hevder at læring gjennom visuelle medier heller vil være stimulerende for utvikling av fantasi og fritenkning, så vel som språklige evner og ferdigheter.

En kan her se at Meyers og Imsens teorier eller tankegang henger sammen, og begge fremmer potensialet bilder og video har i barn og unges læring. Gjennom å kombinere ord og fagtekst med visuelle medier kan elevene oppnå en bredere forståelse av fagtematikken og få et større læringsutbytte av undervisningen, som i denne sammenheng er i samfunnsfagundervisningen. Film er nemlig ifølge Stugu (1991) et sammensatt produkt som ikke bare består av bilde, men også lyder som tale, musikk og tekst (Stugu, 1991: 140). Dermed har filmen som et medium

stor påvirkningskraft og aktiviserer flere ulike sanser knyttet til læring simultant. Her foregår gjerne ord- og tekstbasert læring, med både auditiv og visuell stimulering samtidig.

5.1.2 Perspektiver og tidsbruk

«Jeg føler jeg får et annet perspektiv på ting når jeg ser film».

Dette sitatet kommer fra Trine i 9.klasse, og forteller oss noe om filmens mulighet til å gi elevene et nytt innblikk i fagtematikk som de trolig ikke har hatt kjennskap til tidligere. Filmer, både historiske filmer og dokumentarer, innehar ifølge Engelstad (2015) stor påvirkningskraft ovenfor dens seere på grunn av visuelle effekter og evne til å skape drama. Videre forteller Brinch m.fl (2016) at historiske spillefilmer og dokumentarer gir et bredere, mer sammensatt og nyansert bilde av virkelige historiske hendelser og hendelser i samtiden (Brinch m.fl., 2016: 65). Elevene vil gjennom å se slike historiske filmer og dokumentarer i en faglig kontekst trolig få formidlet et annet perspektiv og flere andre perspektiver enn de er vant med fra undervisningen og lærebøkene.

Et konkret eksempel på en film som kan gi et annet perspektiv på en historisk hendelse er *Das Boot* (1981), som tar for seg tyske soldater ombord i en ubåt i Nordsjøen under andre verdenskrig. Her er de tyske soldatene filmens «protagonister», og vi ser krigens forløp gjennom deres øyne og de kummerlige forhold de måtte utholde under krigens lange løp. Denne vinklingen har elevene sannsynligvis lite eller ingen kjennskap til og bidrar til å nyansere bildet av en historisk hendelse og vise dens sammensatthet og kompleksitet. *Schindlers Liste* (1993) og *The Last King of Scotland* (2007) er også nevnt i kapitlene om film tidligere i oppgaven, og er videre eksempler på filmer som kan gi ny innsikt og nye perspektiver om virkelige hendelser til elevene.

Tidsbruk i forhold til film i samfunnsfagundervisningen er en annen dimensjon som ble omtalt i intervjuene vi gjennomførte med både elever og lærere. Denne dimensjonen omhandler både varighet på filmen eller filmklippene og tidsrelaterte utfordringer i forhold til planlegging og gjennomføring av undervisning med film som læringsverktøy.

«Når du har veldig få økter i en klasse, så binder det opp stort sett en hel arbeidsuke for en klasse, å se film. Så det er grunnen til at jeg bruker lite film». Per, 9.trinn.

Dette utsagnet kom fra Per, som underviser på 9.trinn med lang fartstid og erfaring som lærer i ungdomsskolen. Per utdyper at å bruke en hel spillefilm opptar flere undervisningsøkter i samfunnsfag, og distanserer læreren fra elevene da han fratras muligheten til å bedrive ordinær lærerstyrt undervisning i disse øktene. Dette kommer spesielt til uttrykk i samfunnsfag, hvor timeantallet i løpet av en uke er begrenset og blir ifølge denne læreren «spist opp» dersom en bruker lengre filmer i undervisningen. Som følge av dette forteller Per at han velger å bruke film lite aktivt i sin samfunnsfagundervisning.

En annen lærer på ungdomstrinnet, Pål som underviser på 10.trinn, forteller at han benytter film svært aktivt i sin undervisning i samfunnsfag og om hvordan han løser tidsutfordringen.

«Jeg bruker film primært for å få en variasjon i undervisningen, så bruker man kanskje små filmklipp innimellom. Jeg opplever ofte at når vi har sett hele spillefilmer, så vet jeg ikke om utbyttet blir like stort. Så det er gjerne små klipp på alt fra 2 til 7-9 minutter jeg bruker mest». Pål, 10.trinn.

Dette står i stil med hva Alf Sjuls Hansen (2011) påpeker i sin guide for historielærere om bruk av film i undervisningen. Her nevner han at hele spillefilmer har sine utfordringer i forhold til varighet og tidsressurser, men at også mindre utdrag og filmklipp kan ha stor læringsverdi for elevene (Hansen, 2011: 7). Lærer Pål forteller i sitatet ovenfor at han bruker mest små filmklipp og utdrag framfor hele spillefilmer. Dette didaktiske valget løser langt på vei utfordringen Per trekker fram lengre opp i avsnittet vedrørende for små tidsressurser, og viser at film som læringsverktøy trolig kan inneha stor læringsverdi og gi godt læringsutbytte for elevene uten å «spise opp» undervisningstiden i samfunnsfaget.

Likevel kan det oppstå utfordringer i forbindelse med å bare se utdrag fra filmene. Noe av filmens budskap, perspektiv og tematikk kan gå tapt dersom elevene bare gis et kort innblikk i hva filmen handler om, og ikke hele filmen som helhet. Et forslag for å løse dette kan være å gi elevene «lekser» i form av å se film. I disse «streamingtider» hvor tjenester som Netflix og Viaplay blir stadig mer populært kan disse tjenestene trolig muliggjøre leksearbeid knyttet til film også på hjemmefronten.

5.1.3 Faglig relevans

I dette kapittelet vil betydningen av den faglige relevansen for filmen opp mot den samfunnsfaglige tematikken i undervisningen drøftes.

“Det vi har sett har ikke nødvendigvis vært knyttet til undervisningen”. Trine, 9.klasse.

Ovenfor kan en se et sitat fra intervjuet Trine i 9.klasse som forteller om hennes opplevelse av filmbruk i samfunnsfagundervisningen. Utsagnet kan knyttes opp mot hvorvidt film anvendes som et læringsverktøy for å forstå fagtematikken bedre og om filmen har faglig relevans for arbeidet som gjøres i den samfunnsfaglige undervisningen. Nettopp den faglige konteksten og relevansen av filmen opp mot det faglige peker Alf Sjuls Hansen (2011) på som avgjørende for elevenes læringsutbytte.

Det læringsutbytte elevene får av film vil i stor grad være avhengig av den sammenheng den brukes i, og ikke minst av de spørsmål vi som lærere stiller til filmene som kilde (Hansen, 2011: 1).

Her ser en at sammenhengen filmen anvendes i er svært viktig for hvorvidt elevene oppnår et godt læringsutbytte. Med dette menes at filmen må ha relevans med det faglige arbeidet som foregår i samfunnsundervisningen i skolen. Filmer som *Schindler's Liste* og *Saving Private Ryan* har åpenbar relevans i forhold til historisk tematikk omkring andre verdenskrig, og bør dermed anvendes i forbindelse med dette. Likevel er ikke alle elevene av samme oppfatning som Trine i 9.klasse i sitatet ovenfor.

«Vår lærer har en klar plan for undervisningen når vi skal se film. Vi ser aldri film bare for å se film». Ruben, 10.klasse.

Ruben i 10.klasse forteller om en lærings situasjon hvor han opplever at det er stor sammenheng mellom filmen(e) læreren viser, og det faglige temaet de arbeider med i samfunnsfagundervisningen. I denne forbindelse nevner Ruben også viktigheten av relevant forarbeid og etterarbeid i forbindelse med filmen. Å skape en kontekst for filmen og en sammenheng mellom det faglige arbeidet og temaet for filmen som vises er altså en sentral dimensjon i det didaktiske planleggingsarbeidet som må gjøres omkring filmbruk i samfunnsfagundervisningen. Det viser seg gjennom intervju av lærerne at flere er bevisste omkring denne dimensjonen. Guri, som underviser på 7.trinn forteller at hun viser ikke film dersom det ikke skal arbeides videre med temaet, eller dersom det ikke kan knyttes opp mot det faglige fokuset for undervisningen.

«Jeg viser ingenting hvis det ikke er noe vi skal gjøre med den filmen, eller som kan knyttes opp mot det vi jobber med». Guri, 7.trinn.

Betydningen av forarbeid og etterarbeid i forbindelse med filmbruk i samfunnsfagundervisningen vil vi komme tilbake til og drøfte nærmere i kapittelet om didaktiske valg i undervisningen med film. Her vil lærernes vektlegging av forarbeid og etterarbeid være en sentral del av drøftingen opp mot det vurderte læringsutbyttet elevene sitter igjen med som følge av undervisningen og sees i lys av teoretiske perspektiver som Stugu (1991).

5.2 Film som læringsverktøy i Kunnskapsløftet

I dette kapittelet vil vi fokusere på lærernes forhold til filmbruk i samfunnsfag, og hvilken forbindelse film som læringsverktøy har til Kunnskapsløftet (K06) ifølge lærerne. Dette gir oss mulighet til å se på lærernes operasjonalserte læreplan, opp mot den formelle læreplanen (Goodlad, 1979: 62).

I intervjuene med samfunnsfaglærerne fikk vi varierende svar med tanke på hvor bevisst og konsekvent de brukte K06 i planleggingen og målsettingen av undervisning med film som læringsverktøy. Pål og Guri svarte at de brukte K06 aktivt i sitt forarbeid i denne forbindelse, mens Per og Arne innrømte ærlig å ha et noe mer distansert forhold til læreplanen i planlegging av filmbasert samfunnsfagundervisning.

«Jeg vet det står noe om det i K06, men der er jeg ikke bevisst». Arne, 9.trinn.

Dette sitatet viser Arnes ærlige innrømmelse om å ikke ha et bevisst forhold til læreplanen i tilknytning film som læremiddel i faget. Også Per innrømmer at han ikke er sikker på hvilken posisjon film har i K06, og at dette ikke er i tankene når film skal anvendes i samfunnsfaglig sammenheng.

Som nevnt i kapittelet om *Film i Kunnskapsløftet* tidligere i oppgaven kan film som læringsverktøy knyttes opp mot flere ulike kompetansemål for samfunnsfag etter 10.trinn i opplæringen. Nedenfor vises det kompetansemålet som trolig lar seg best knytte til anvendelse av film i undervisningen:

- *Vise korleis hendingar kan framstillast ulikt, og drøfte korleis interesser og ideologi kan prege synet på kva som blir opplevd som fakta og sanning* (Utdanningsdirektoratet, 2017. 30.04.).

Dette kompetansemålet viser at film kan være et nyttig læringsverktøy i arbeidet med å illustrere denne ulike fremstillingen av historiske hendelser. Videre kan en si at å unnlate å anvende dette verktøyet vil trolig være å gå glipp av en god læringsprosess og en mulighet til å forsterke elevenes forståelse av denne tematikken.

Av lærerinformantene vi intervjuet mente altså Pål og Guri at de aktivt tok i bruk K06 i sin planlegging av undervisning med film som læringsverktøy. Både Guri og Pål, som underviser på henholdsvis 7. og 10.trinn, forteller at de er oppmerksomme på hvordan film kan være et nyttig verktøy i forbindelse med å nå flere kompetansemål i samfunnsfaget.

«Jeg bruker K06 som en slags paraply i forhold til de målene vi skal nå, så har vi mål for hver enkelt time og så tenker man; hvordan skal man nå de her målene?». Pål, 10.trinn.

Her forteller Pål om sitt forhold til K06 i forbindelse med film, og utdyper at han tar utgangspunkt i K06 når han/hun planlegger og setter målene for samfunnsfagundervisningen. Pål legger til at anvendelse av film ikke er et mål i seg selv. Med dette mener han at innholdsdimensjonen i kompetansemålene avgjør hvilken handlingsdimensjon som bør tas i bruk. Dersom kompetansemålet er utformet slik at film blir en naturlig måte å nå målet på, velger han å bruke film i undervisningen.

«Jeg lager stort sett alltid konkrete mål for de timene jeg anvender film i, men de er ikke knyttet sånn direkte til filmen. Film er jo på en måte mer et verktøy som brukes underveis som en del av helheten». Pål, 10.trinn.

Pål refererer her til undervisningssituasjonen som helhet, når han nevner at film kan være et nyttig verktøy for å oppnå bredere forståelse i faget. Dette samsvarer med de svarene vi fikk fra elevinformantene fra Påls klasse.

«Vår lærer har en klar plan for undervisningen når vi skal se film. Vi ser aldri film bare for å se film. Vi får utdelt en plan for hver time, med mål og begreper. Disse skrives også på tavla». Ruben, 10.klasse.

Ruben i 10.klasse forteller her om sin opplevelse av sin egen lærers plan for undervisningen, og utdyper at planen virker gjennomtenkt og målbevisst i forhold til hva elevene skal lære

som følge av undervisningen. Rubens sitat støttes opp av klassekamerat Ola, som forteller videre at denne bevisstgjøringen omkring mål for undervisningen er noe som foretas hver gang de ser film i samfunnsfaglig sammenheng.

«Læreren har en klar plan for undervisningen, der han setter opp mål for oss». Ola, 10.trinn.

Av lærerne vi intervjuet kom det frem at Guri (7.trinn) og Pål (10.trinn) anvender film aktivt og bevisst i sin undervisning. Arne (9.trinn) og Per (9.trinn) derimot forteller at de bruker lite film i sin samfunnsfagundervisning. Per forteller som nevnt i kapitlet om *Tidsbruk og perspektiver* at hans største innvending mot å bruke film i undervisningen er at det «spiser opp» tidsrammen til faget. Likevel sier Per at dersom han først anvender film i faget skal det ha en klar relevans for temaet de arbeider med i samfunnsfag.

«Jeg tar hensyn til at det er en relevant film som er relevant for det vi går igjennom». Per, 9.trinn.

Pers oppfatning om at filmene han viser i samfunnsfag har faglig relevans for arbeidet, deles derimot ikke av alle elevinformantene fra hans klasse. Anders mener at det som blir vist i undervisningssammenheng har relevans for temaet de jobber med.

«Når vi ser film, er det en film om det emnet vi har om i samfunnsfag og det har noe med det vi har snakket om tidligere å gjøre». Anders, 9.trinn.

Trine deler ikke Pers og Anders opplevelse av dette. Hun mener at noen av filmklippene de har blitt vist ikke har noe med fagstoffet å gjøre.

“Det vi har sett har ikke nødvendigvis vært knyttet til undervisningen”. Trine, 9.klasse.

Videre forteller Trine at filmene trolig har sine sammenhenger, men at de har ikke vært direkte relatert til fagstoffet de jobber med i samfunnsfag. En kan i denne sammenheng spørre seg hva denne motsetningen innad i en enkelt klasse skyldes. En faktor kan være fravær. Med dette menes at det er en mulighet for at Anders kan ha vært fraværende under deler av filmvisningen i samfunnsfag, og derav ikke har et nyansert bilde på hva som har blitt vist og hvordan denne delen av undervisningen foregår. Samtidig finnes det også en mulighet for at Trine har misforstått deler av undervisningen med film eller hensikten bak bruken av den spesifikke filmen.

«Filmen har jo sine sammenhenger kanskje, men de har ikke vært direkte relatert vil jeg si». Trine, 9.klasse.

En kan tydelig se motsetningen mellom lærerens oppfatning og Trines opplevelse av undervisningen. Hva dette skyldes er derimot vanskeligere å konkludere med på grunnlag av våre funn fra denne klassen. Flere elevinformanter og dypere innsikt i elevenes læringssituasjon hadde trolig vært nødvendig for å kunne si mer om denne noe motstridende oppfatningen.

5.3 Filmsjangre og disipliner i samfunnsfagundervisningen

Film kan benyttes i samfunnsfagundervisningen i ulike varianter og i ulike disipliner og sammenhenger. I dette kapittelet vil vi drøfte våre funn fra intervju med lærere og elever knyttet til hvilke filmsjangre og disipliner de mener egner seg best til å anvende film i. For å tydeliggjøre tanker og refleksjoner omkring dette har vi valgt å dele kapittelet i to ulike deler; filmsjangre i samfunnsfagundervisningen og film i samfunnsfaglige disipliner.

5.3.1 Filmsjangre i samfunnsfagundervisningen

Blant samfunnsfaglærerne var det delte oppfatninger om hvilke filmsjangre som egner seg best til å benyttes i undervisningssammenheng. Deres oppfatninger baserte seg i stor grad på personlige preferanser. Samtidig danner deres synspunkter grunnlag for interessant drøfting omkring ulike sjangres påvirkningskraft, deres evne til å fange interesse og deres potensielle læringseffekt for seerne.

Guri, som underviser på 7.trinn, forteller at hun bruker dokumentarer i mye større grad enn filmer fra andre sjangre.

«Ja, jeg bruker jo mye dokumentarer, så hvis jeg skal bruke film så bruker jeg dokumentarer. Jeg liker jo ikke å bruke historiske filmer, fordi at de ikke gjenspeiler virkeligheten som regel. Jeg har ikke lyst til å legge enda mer på en historisk hendelse enn det som faktisk var». Guri 7.trinn.

I sitatet ovenfor forteller Guri om sitt valg av å benytte dokumentarer i samfunnsfagundervisningen når hun anvender film og video. Hun argumenterer for å bruke dokumentarer for å lettere illustrere det hun selv prater om i undervisningen. Det kan være vanskelig å forklare nøye nok, derfor er snutter fra dokumentarer en viktig bidragsyter for hennes undervisning i samfunnsfag. Guri bruker som nevnt ovenfor ikke historiske filmer.

Hun begrunner dette med sin oppfatning om at historiske filmer ikke gir et korrekt bilde på virkelige fortidige hendelser. Videre forteller hun om erfaringer fra sin tid som lærerstudent i praksis på ungdomstrinnet, og hvordan de anvendte historiske filmer i samfunnsfagundervisningen. Her skildrer hun en opplevelse av at elevene i 8.klasse slet med å forstå deler av filmens budskap og fagtematiske innhold, og at noe av den potensielle læringen til elevene gikk tapt som følge av dette. Av denne grunn mener hun historiske filmer bør anvendes helt mot slutten av grunnskolen dersom det skal føre til læring for elevene. Dette henger ifølge Guri sammen med modenhet og faglig forståelse i samfunnsfag, og er en av de viktigste årsakene til at hun ikke anvender historiske filmer på mellomtrinnet. På spørsmål om hun tror hun ville anvendt historiske spillefilmer i større grad dersom hun underviste på ungdomstrinnet svarer hun et noe nølende ja, men presiserer at dokumentarer er hennes prefererte filmsjanger i samfunnsfagundervisningen. Guris tanker om historiske spillefilmer strider litt imot det Brinck m.fl. (2016) sier om at biografiske spillefilmer har en evne til å øke interesse omkring et felt ved å belyse det virkelige temaet gjennom en fiktiv personskildring basert på en ekte hendelse. En kan i denne sammenheng påpeke muligheten for at Guri går glipp av et nyttig og verdifullt virkemiddel for å øke elevenes interesse for historisk tematikk ved å ikke benytte biografiske spillefilmer i sin samfunnsfagundervisning. Til tross for Guris svært positive syn på dokumentarer i undervisningen, bør en nevne at dokumentarer på lik linje med historiske filmer har et budskap og kan manipuleres. Dette nevner Stugu (1991), og peker på at film og bilder tatt ut av sin opprinnelige kontekst anvendes ofte i dokumentarer og blir brukt til å illustrere en annen situasjon enn opphavssituasjonen (Stugu, 1991: 143).

Til forskjell fra Guri foretrekker Per, som underviser på 9.trinn, å bruke historiske filmer når han anvender film i sin samfunnsfagundervisning.

«Jeg foretrekker å bruke historiske filmer, hvis jeg får tak i de så. Det må være filmer som er rettet inn mot temaet». Per, 9.trinn.

Per forteller i intervjuet vårt med ham om sin sterke interesse for historie og historiefaget. I denne sammenhengen nevner han at han foretrekker å bruke historiske filmer, og at disse filmene er mest interessante for samfunnsfagundervisningen. Videre fremhever Per viktigheten av at filmen har faglig relevans opp mot temaet det arbeides med i samfunnsfagundervisningen. Filmenes påvirkningskraft og deres evne til å interessere seerne pekes på av Per som de viktigste faktorene bak valg av historiske filmer i undervisningen

hans, noe som i stor grad henger sammen med hva Brinch m.fl. (2016) sier om historiske spillefilmer. Til tross for at de tar for seg et fiktivt persongalleri og ofte fremstiller et fiktivt handlingsforløp, tar historien plass i en setting som forteller noe om samtiden i filmen og samtidig om samtiden filmen ble laget i. Med dette menes at historiske fiksjonsfilmer gir elevene mulighet til å sette seg inn i livssituasjonen til en karakter eksempelvis under andre verdenskrig i *Saving Private Ryan* (1998), og gi innblikk i denne tidsepokens levekår, tverrpolitiske situasjon og samfunn.

Lærer Pål, som underviser på 10.trinn forteller at han anvender flest historisk tilknyttede filmer og filmklipp, og at dette skyldes mengden gode filmer og klipp som finnes om denne tematikken. Likevel handler det for Pål mer om temaet de arbeider med i samfunnsfag enn anvendelsen av film i seg selv. Med dette mener Pål at det aktuelle samfunnsfaglige temaet i undervisningen avgjør hvilken film som benyttes, og at han ikke går av veg for å benytte verken dokumentarer eller biografiske dramafilmer dersom det anses som gunstig og av potensiell læringsverdi for elevene. Lærer Arne (9.trinn) opplever ikke at han har noen prefererte sjangre han anvender mer enn andre i samfunnsfaglig sammenheng, da han i denne sammenheng påpeker at han anvender filmer svært lite aktivt og hyppig i sin undervisning.

Filmer i samfunnsfagundervisningen kan tilhøre mange ulike sjangre. Likevel peker historiske spillefilmer og dokumentarer seg ut som de mest anvendte av lærerne vi intervjuet. En kan spørre seg om dette henger sammen med hvilke disipliner en vier mest tid i sin samfunnsfagundervisning til å undervise i? Dette nevnes videre i kapittelet nedenfor om film i samfunnsfaglige disipliner.

5.3.2 Film i samfunnsfaglige disipliner

Tre samfunnsfaglige disipliner utgjør som nevnt faget samfunnsfag i norsk grunnskole i dag. Disse er samfunnskunnskap, historie og geografi. I dette kapittelet vil vi se på hvilke samfunnsfaglige disipliner samfunnsfaglærernes prefererer å bruk film i av de ulike disiplinene, og hvilke disipliner ungdomstrinnselevne vi intervjuet opplever det hyppigst og mest aktivt anvendes film i.

«Jeg bruker filmer mest i samfunnskunnskap, men jeg har også tidligere brukt film som hadde med historie å gjøre i praksis». Guri, 7.trinn.

Ovenfor forteller lærer Guri om sin bruk av film i samfunnsfag, og nevner samfunnskunnskap som den disiplinen hun anvender film mest i og anser som den mest passende for å gjennomføre filmbasert undervisning. Vi har tidligere sett at Guri foretrekker relativt klart å benytte dokumentarer fremfor historiske filmer i sin undervisning, noe som langt på vei forklarer denne hovedvekten av filmbruk innenfor samfunnskunnskap. Guri nevner dokumentarfilmen *The White Helmets* (2016) som et godt og konkret eksempel på en dokumentar hun anvender i sin samfunnsfagundervisning som et verktøy for å ta opp samfunnsrelatert tematikk og verdenspolitiske hendelser og situasjoner. *The White Helmets* omhandler redningsarbeidere iført hvite hjelmer i Syria, og tar opp den politiske maktsituasjonen der samt flyktningsstrømmen denne fører til ut av Syria og inn i europeiske land. Nettopp denne tematikken vedrørende flyktninger var tema for Guris arbeid i samfunnsfagundervisningen på dette tidspunktet, og filmen dannet ifølge henne et utmerket grunnlag å drøfte den verdenspolitiske situasjonen ut i fra. Videre begrunner Guri sin anvendelse av film i samfunnskunnskap med tilknytningen til læreplanen, og konkrete kompetansemål for samfunnsfaget etter 7.trinn. Hun opplever her at kompetansemålene hun kan knytte film i undervisningen til er mer rettet mot samfunnskunnskap enn historie og geografi, og åpner for at dette er ulikt for lærere på ungdomstrinnet som arbeider etter et annet sett kompetansemål, etter 10.trinn. Fra vårt perspektiv virker det som Guri har et svært bevisst forhold til denne tematikken, og har gjort et valg om å nærmest utelukkende bruke dokumentarer i undervisningen basert dels på egne preferanser om film men også i relasjon til læreplanen for samfunnsfaget.

I en interessant kontrast til Guris tanker om film og utbredte benyttelse av dokumentarer innenfor samfunnskunnskap anvender Pål film hyppigst i sammenheng med historieundervisning i samfunnsfag.

«Jeg bruker nok film hyppigst i historiebitten, tror jeg. Det er vel egentlig fordi jeg føler at det er flest bra klipp som er tilgjengelige i forhold til den biten». Pål, 10.trinn.

Pål forteller altså at han benytter filmer og filmklipp mest i historierelatert undervisning, og begrunner det med mangfoldet av filmer og filmklipp som er tilgjengelige og omhandler denne tematikken. En kan argumentere for at Pål legger frem et godt poeng her. Brinch m.fl. (2016) mener vi støter på historie i en eller annen form for filmatisk fremstilling overalt i dag. Egne kanaler som spesialiserer seg på historie som History Channel, historiske TV-serier støter en på hver dag gjennom de store kanaldistributørene og så mye som 7 av de 20 filmene

som vant Oscar mellom 1995 og 2015 hadde en historisk orientering (Brinch m.fl., 2016: 10). Mengden tilgjengelige filmer og filmklipp er altså åpenbart stor, og en kan derav forstå Pål argument om at det er lettest å finne relevante og gunstige klipp som omhandler denne samfunnsfaglige disiplinen.

Videre trekker historiedidaktiker Erik Lund (2016) og professor i historie ved NTNU, Ola Svein Stugu (1991) frem historiedisiplinen som svært velegnet til å anvende film som undervisningsverktøy i, og filmens evne til å gi liv til historisk tematikk. Dette begrunner Lund med filmens egenart som er svært dynamisk i form, og bidrar til å levendegjøre historien for elevene (Lund, 2016: 173). Stugu fremhever også historiedisiplinen i arbeidet med film i samfunnsfag, men minner om viktigheten av faglig relevans og et gjennomtenkt undervisningsopplegg dersom undervisningen skal ha læringsgevinst (Stugu, 1991: 138).

Lærer Arne deler noe av oppfatningen til Pål om filmbruk i historiefaglig sammenheng, men trekker interessant nok også inn geografidisiplinen i sitt arbeid med film i samfunnsfagundervisningen.

«Jeg bruker film mest på historie- og geografidelen. Faktisk senest i dag startet vi med landskapsområder i Norge innenfor geografi og der blir vi å bruke film». Arne, 9.trinn.

Arne begrunner sitt valg om å bruke film knyttet til geografidisiplinen i samfunnsfaget med at det finnes veldig mange gode og korte «faktafilmer» og filmsnutter om denne tematikken.

Hva tenker så elevene om film i de ulike samfunnsfaglige disiplinene? Vi ser av sitatet under at Anders opplever historiedisiplinen som den disiplinen hvor det anvendes mest film i samfunnsfagundervisningen i klassen hans.

«Vi ser film i samfunnsfag mest i historiedelen. Da har vi sett om andre verdenskrig». Anders, 9. klasse.

Denne oppfatningen deles til en viss grad av Trine, som er klassekamerat med Anders i 9.klasse. Hun forteller likevel om en oppfatning av at de ser aller mest film i tilknytning til samfunnskunnskap, i forhold til samfunnsaktuelle nyheter og reportasjer.

«Kanskje vi ser mest film i samfunnskunnskapsdelen, siden vi har sett litt på nyheter og andre ting. Og så har vi også vært på kino og sett den der «Kongens Nei», som har vært litt relatert til historiedelen som vi har hatt om andre verdenskrig». Trine, 9.klasse.

En ser tydelig at historiedisiplinen er relativt lett gjenkjennelig for elevene i bruken av film i undervisningen, men kanskje film i tilknytning til samfunnskunnskap ikke kommer like tydelig frem for elevene? En kan på ingen måte utelukke muligheten for at elevene ikke øyner sammenhengen mellom å se nyheter, nyhetsklipp og -reportasjer og samfunnskunnskapsrelatert fagtematikk. I denne situasjonen har læreren en sentral rolle i å bevisstgjøre elevene om hva nyhetene handler om, hva de har å si for elevene og hvorfor det er relevant å ta opp slik tematikk i samfunnsfaglig undervisningskontekst. Stugu (1991) forteller om dette med tilknytning til film i historieundervisning, men prinsippene er i stor grad overførbare til undervisning i både samfunnskunnskap og geografi. Læreren kan ikke erstattes av filmen eller filmklippene som vises mener Stugu (1991), men behøves for å danne kontekst og fortelle elevene hvorfor filmen er interessant i et samfunnsfaglig perspektiv (Stugu, 1991: 138).

Ruben, som er elev i lærer Pål's klasse på 10.trinn, forteller at fordelingen av filmbruk mellom de ulike disiplinene er avhengig av tematikken og ikke fordeler seg i større grad på én disiplin mer enn andre.

«Det er veldig varierende (hvilken disiplin vi ser film mest i), det kommer an på hvilket tema vi har». Ruben, 10.klasse.

Dette gjenspeiler noe av det som lærer Pål har nevnt tidligere i oppgaven om at bruk av film i seg selv som læringsverktøy ikke skal styre innholdet i undervisningen, men at innholdet heller skal styre virke læringsverktøy som anvendes. På samme måte lar lærer Pål åpenbart ikke filmbruk styre disiplinen, men heller temaet og det faglige fokuset innad i disiplinen styre om film skal benyttes som et verktøy for læring i undervisningen.

5.4 Betydningen av didaktiske valg ved bruk av film i undervisningen

I dette kapitlet vil vi se nærmere på betydningen didaktiske valg får for elevenes læringsutbytte av å se film i samfunnsfagundervisningen. Vi har valgt å fokusere især på betydningen av godt forarbeid og etterarbeid, samt hva som prioriteres mest av læreren og hvorfor. Videre vil vi se på i hvilken sammenheng film anvendes og undersøke om «dagens elever» deler den oppfatningen vi hadde som skoleelever om at film noen ganger benyttes som underholdning og belønning for god innsats i undervisningen. Avslutningsvis i dette kapitlet vil vi se nærmere på lærerens øvrige didaktiske valg for undervisningen, og

sammenligne lærerens oppfatning av egen undervisning med elevenes opplevelser i lys av relevant teori knyttet opp mot temaet.

5.4.1 Forarbeid og etterarbeid

«Jeg liker best å ha introduksjon om filmen før vi ser den». Ola, 10.klasse.

I intervju med både elevinformantene og lærerinformantene ønsket vi å undersøke hvordan forarbeid og etterarbeid vektlegges i forbindelse med filmbasert undervisning i samfunnsfag, og hvordan elevene og lærerne foretrekker å arbeide. Ovenfor kan en se Olas foretrukne form for arbeid omkring film. Likevel er klassekamerat Ruben av den oppfatning at de bruker mest tid på etterarbeidet når de ser film i samfunnsfagundervisningen.

«Jeg tror egentlig vi bruker mest tid på etterarbeidet. Så innledningsvis er det kanskje filmen som er blitt vist». Ruben, 10.klasse.

Ruben og Ola er begge klassekamerater i 10.klasse og har Pål som lærer. Interessant er det da å se hva Pål tenker om sin egen undervisning med film i samfunnsfag og hvordan han selv vektlegger forarbeid og etterarbeid i forbindelse med undervisningen.

«Jeg vil si at det bør være like stor vekt på begge deler, slik at man ikke bare setter på en film, men at man lager en kontekst og ramme for det først, slik at man kan diskutere filmen i etterkant, for å finne ut hva elevene har fått med seg og forstått». Pål, 10.trinn.

Pål fremhever viktigheten av balanse mellom forarbeid og etterarbeid. Forarbeidet som gjøres i forkant av visningen av filmen er viktig for å skape en kontekst og en ramme for temaet for filmen, som trolig gjør at elevene bedre forstår hva det er de skal se, forteller Pål. Dette henger i stor grad sammen med hva Hansen (2011) sier om hvordan film bør anvendes i undervisningen. Hansen mener læringsutbyttet elevene har av å se film i undervisningen er avhengig av den sammenhengen den benyttes i, og at denne sammenhengen skapes av læreren i forarbeidet med filmen (Hansen, 2011: 1). Dette støttes videre opp av Stugu (1991) som forteller at en film ikke er en forsvarlig kilde til læring uten at læreren skaper en kontekst for filmen i undervisningen (Stugu, 1991: 138).

Denne oppfatningen av forarbeid som svært viktig for elevenes forståelse av filmen og elevenes endelige læringsutbytte deles også av Guri, som underviser på 7.trinn.

«Jeg tror det er viktig at elevene kan noe om temaet først, og at film ikke blir grunnmuren til det vi skal jobbe med. Så jeg tror at jeg bruker mest tid på forarbeidet, slik at elevene vet noe om temaet først». Guri, 7.trinn.

Guri fremhever her betydningen av forkunnskaper for temaet filmen skal omhandle, og at elevene har en faglig «grunnmur» å stå på i forhold til filmens tematikk. Dette henger ifølge Guri sammen med elevenes forståelse av filmens innhold og at noe av filmens budskap, relevans og faglige gevinst kan gå tapt dersom elevene ikke har en viss kunnskapsbase omkring temaet på forhånd. Både Guri og Pål argumenterer for dette, noe som gjør det interessant å se på Arnes uttalelse vedrørende dette punktet.

«Jeg tror jeg primært vil tenke å bruke film i forkant som en slags starter på nytt tema». Arne, 9.trinn.

Her forteller Arne hva han tenker om film i forhold til å ta opp samfunnsfaglig tematikk i undervisningen. Arne foretrekker altså å bruke film som introduksjon av nytt tema, uten for mye gjennomgang av tilknyttet fagstoff på forhånd. Tanken bak dette sier Arne er å fange interessen til elevene for temaet umiddelbart, og bygge undervisningen videre derfra. Dette synspunktet på hvordan film bør anvendes i undervisningen ligger nært Stugus (1991) uttrykk for hvordan situasjonen var i skolen da han skrev artikkelen (Stugu, 1991: 138). Arnes didaktiske tanker om film som introduksjon skaper en interessant kontrast til Guri og Pål's oppfatning om at forarbeidet før filmvisningen er svært viktig for elevenes forståelse av filmen. En kan knytte Arnes didaktiske anvendelse av film til det Hansen (2011) kaller *Illustrerende filmbruk* (Hansen, 2011: 2). Med illustrerende filmbruk mener Hansen at filmen anvendes for å belyse og levendegjøre tematikken for elevene, og bidra til økt motivasjon for læring. Eksempler på klipp som egner seg for illustrerende bruk kan være utdrag fra filmer fra andre verdenskrig, filmklipp som viser demonstrasjonstog mot EF i 1973 eller filmen om Knut Hamsuns bok *Sult*, som alle kan vise klesstil, levekår og gi elevene innblikk i deres respektive samtid. Hansen (2011) peker på at illustrerende filmbruk vil være motiverende og levendegjørende for undervisningen, og mener dette er en enkel og svært effektiv måte å introdusere et nytt tema på. Til forskjell fra illustrerende bruk av film kan en annen tilnærming være *informerende filmbruk*, ifølge Hansen (2011). Denne type filmbruk drar større fordel av at elevene har noe bakenforliggende kompetanse vedrørende emnet, da filmens innhold og handling i større grad er i fokus. Særskilt i filmer som fremstiller historiske hendelser anvendes denne bruken av film for å se etter årsak og virkning av en

historisk hendelse (Hansen, 2011: 3). Dersom Arne anvender film i større grad *illustrerende* enn *informerende*, vil altså film som introduksjon til ny tematikk ifølge Hansen (2011) kunne fungere godt. Videre kan en trolig peke på Pål og særskilt Guris anvendelse av film som mer informerende, da de opplever nødvendigheten av å arbeide med fagstoffet knyttet til filmen i forkant av selve filmvisningen.

Trine i 9.klasse fremhever i sitatet nedenfor sin foretrukne arbeidsmåte med film i samfunnsfag, og forteller at hun lærer best dersom det arbeides med filmen i etterkant av visningen.

«Jeg har et godt læringsutbytte om vi diskuterer filmen, filmklippene og nyhetssakene vi har sett, i grupper etterpå. Det kan hende at noen har oppfattet ting på en annen måte enn det jeg selv har». Trine, 9.klasse.

Etterarbeidet med filmen er altså viktig for Trine, og hun føler hun lærer best dersom det legges vekt på nettopp denne delen av undervisningen med film i samfunnsfag. Videre tar hun opp et relevant poeng vedrørende oppfatning av filmen. En seer mottar en rekke inntrykk under visning av en film, både visuelle og auditive. Gjennom bearbeiding av disse inntrykkene i etterkant kan elevene trolig samle disse til en felles forståelse og oppfatning av filmens innhold, tema og budskap. Stugu (1991) trekker i denne sammenheng frem at filmen i seg selv ikke drøfter eller analyserer fagtematikken, men at en kan drøfte og analysere med utgangspunkt i filmen (Stugu, 1991: 140). Med dette mener Stugu at noe av filmens budskap og fagrelaterte tematikk kan gå tapt dersom innholdet ikke drøftes, tolkes og analyseres i etterkant av visningen.

Også Per, som underviser på 9.trinn har noen tanker om vektleggingen av forarbeid og etterarbeid i forbindelse med filmvisning i samfunnsfagundervisningen.

«Jeg vil tro jeg vektlegger forarbeid og etterarbeid ganske likt fordi det er viktig med en viss forkunnskap for å få noen holdepunkter i filmen, og så er det viktig å jobbe med det i etterkant for å trekke ut essensen med filmen». Per, 9.trinn.

Her argumenterer Per for en balansert tilnærming til didaktisk arbeid med film i samfunnsfaget. Han fremhever viktigheten av både å gi elevene forkunnskaper om filmens tema i forkant av visningen, og bearbeiding av inntrykkene en mottar gjennom filmen i etterkant «for å trekke ut essensen av filmen».

5.4.2 Film som underholdning og belønning

I dette delkapittelet skal vi ta for oss film som underholdning og belønning i skolesammenheng der vi vil se om elevinformantene og lærerinformantene våre sitter med et likt inntrykk om hvordan film brukes i samfunnsfagundervisningen på skolen. Innledningsvis skrev vi litt om våre egne erfaringer med film som læringsverktøy i skolesammenheng da vi var elever på ungdomstrinnet. Vi erfarte da at film ofte ble brukt som en slags belønning for god innsats eller som en slags pauseunderholdning for å fylle opp undervisning. Samtidig har vi opplevd at våre lærerinformanter har hatt en klar plan med film som læremiddel i samfunnsfagundervisning, og alle fire har vært svært bevisste omkring bruken av film som et didaktisk læringsverktøy og ikke en form for belønning eller tidsfyll i undervisningen. Trolig har det skjedd en utvikling fra tilstanden beskrevet i Stugus artikkel fra 1991, til hvordan film sees på og anvendes som læringsverktøy i skolen i dag.

Da vi gjennomførte spørreskjemaet var et av spørsmålene:

«Hvordan opplever du at film brukes i samfunnsfagundervisningen deres?»

Av de 36 elevene som besvarte spørsmålet var det hele 21 elever som mente at på en skala fra 1-5 der 1 var lavest og 5 var høyest, ble film brukt gitt svaralternativ 1 i belønning for god innsats. Om en tar alle som besvarte 1 eller 2, altså de to laveste gradene i tabellen så var det hele 30 elever som var enige om at film i svært liten grad ble brukt som belønning for god innsats eller som en slags pauseunderholdning i undervisningen. Bare to elever krysset av på karakter 5, og de 4 resterende elevene lå på karakter 3 eller 4. Dermed kan en klart se at elevene vi gjennomførte spørreundersøkelsen med ikke kjenner seg igjen i vår hypotese om at film anvendes som belønning for god innsats eller pauseunderholdning for å fylle opp undervisningen. Dette gjenspeiles også hos elevinformantene våre, hvor det kommer klart frem at de opplever at lærerne deres anvender film (om enn noe sjeldent) som et verktøy for læring i faget, og med relativt klar tilknytning til det aktuelle fagstoffet de arbeider med i samfunnsfagundervisningen.

5.4.3 Undervisning på ulike læreplannivåer

I dette kapitlet vil vi drøfte våre funn fra intervju og spørreskjema knyttet til didaktiske valg omkring gjennomføringen av undervisning med film i samfunnsfag sett i lys av Goodlads (1979) teori om læreplannivåer (Goodlad, 1979: 60-64). Vi vil dele underkapitlet opp i tre kortere avsnitt, med teori om læreplannivåene som støttende begreper for å belyse sammenhengen mellom læreplanen som formelt styringsdokument, via lærernes didaktiske virksomhet og til elevenes oppfatning av deres læringssituasjon i samfunnsfag. Det første avsnittet tar for seg lærernes operasjonalisering av læreplanen sett opp mot den formelle læreplanen. Videre omhandler de to siste avsnittene lærernes operasjonalisering av læreplanen sammenlignet med elevenes erfarte læreplan i to konkrete perspektiver. Hyppighet og aktiv bruk av film i undervisningen og faglig relevans ved bruk av film i samfunnsfag.

5.4.3.1 Den operasjonaliserte læreplanen opp mot den formelle læreplanen

Tidligere i oppgaven har vi skrevet om våre lærerinformanters relasjon til K06, når undervisning med film i samfunnsfag skal planlegges. I dette avsnittet vil vi utdype videre omkring denne relasjonen ved hjelp av Goodlads (1979) teoretiske perspektiver omkring virkeliggjøring av læreplanen.

Lærer Pål, som underviser på 10.trinn forteller som tidligere nevnt i kapitlet om *Film i Kunnskapsløftet* at han aktivt benytter kompetansemål fra læreplanen i sin planlegging av undervisning med film i samfunnsfag. Likevel er ikke anvendelse av film i seg selv et mål for Pål, som fremhever innholdet i kompetansemålene som viktigere enn verktøyene en benytter seg av for å nå målene. Med dette mener Pål at han lar innholdet i de faglige målene for undervisningen styre hvilke læringsverktøy han anvender for å oppnå disse målene. En kan av dette se at det finnes en klar korrelasjon mellom den formelle læreplanen i samfunnsfag, og Påls operasjonalisering av den formelle læreplanen gjennom sitt didaktiske arbeid i samfunnsfagundervisningen. Guris relasjon til læreplanen med hensyn til hennes didaktiske arbeid i klasserommet innehar mange likhetstrekk med Påls relasjon, men er selvsagt tilknyttet et annet sett kompetansemål for samfunnsfag ettersom hun underviser på mellomtrinnet og arbeider etter kompetansemål for etter 7.trinn framfor etter 10.trinn.

Til forskjell fra dette kan en se på lærer Arnes relasjon til læreplanen vedrørende filmbruk i samfunnsfagundervisningen.

«Jeg vet det står noe om det i k06, men der er jeg ikke bevisst». Arne, 9.trinn.

Arne forteller her om hans relasjon til læreplanen, og innrømmer at han ikke er bevisst på om det står noe innenfor kompetansemål for samfunnsfaget som kan knyttes til filmbruk i undervisningen. Videre mener Arne han ikke anvender K06 i stor grad når han planlegger undervisning i denne sammenheng heller, og at læreboka styrer store deler av undervisningen fremfor kompetansemål fra læreplanen. En kan her tyde et mer distansert forhold mellom den formelle læreplanen og den operasjonaliserte, i den forstand at Arne sjeldent henvender seg til kompetansemålene i læreplanen for samfunnsfag etter 10.trinn når han planlegger undervisning knyttet til bruk av film i samfunnsfag. Dette kan også sies om lærer Pers relasjon til læreplanen, da han selv innrømmer å være usikker på hva kompetansemålene knyttet til potensielt filmbruk i samfunnsfagundervisningen sier og ikke anvender disse i stor grad under planlegging av undervisningen.

5.4.3.2 Kontrasterende oppfatninger av aktiv filmbruk i samfunnsfagundervisningen

I spørreundersøkelsen vi gjennomførte med elev- og lærerinformanter spurte vi hvilket læringsutbytte elevene opplever at de har, samt hvilket læringsutbytte lærerne vurderer at elevene har som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen. 52% av elevene svarte at de hadde et svært godt læringsutbytte av å se film i samfunnsfag, og ca. 98% av elevene opplevde at de hadde et middels til svært godt læringsutbytte. Videre svarte 78% av lærerinformantene at elevene deres hadde et godt til svært godt læringsutbytte av filmbasert samfunnsfagundervisning. En kan dermed trygt slå fast at både elever og lærere ser nyttigheten og det potensielle læringsutbyttet av å benytte film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen.

Likevel oppdaget vi en stor kontrast da vi spurte elevene og lærerne hvor aktivt og hyppig film anvendes i samfunnsfagundervisningen. Her svarte 89% av lærerinformantene at de anvender film middels til svært aktivt i sin samfunnsfagundervisning. Samtidig svarte 83% av elevene at de ser film i samfunnsfagundervisningen maksimalt én gang i måneden, og 69 % av elevinformantene svarte at de ser film sjeldnere enn én gang i måneden. På dette området kan vi altså se at den iverksatte læreplanen står i sterkt kontrast til den erfarte læreplanen, jf. Goodlad (1979: 62-64). Med dette menes at lærerens tanker og inntrykk av sin egen iverksatte undervisning ikke stemmer overens med elevenes erfaringer av samme undervisning.

Hva denne kontrasten skyldes har vi ikke grunnlag for å konkludere med. En mulighet er at elevene ikke gjengir et korrekt bilde på hvor ofte læreren anvender film som læringsverktøy i samfunnsfaglig kontekst. Videre kan en ikke utelukke muligheten for at lærerne «pynter» noe på sin egne didaktiske virksomhet knyttet til filmbruk i samfunnsfag, og forteller en «solskinshistorie» om sitt eget undervisningsarbeid. Hvilke av disse alternativene som stemmer mest med virkeligheten er for oss vanskelig å bedømme, uten oppfølgende observering av klassene og deres læringssituasjon over lengre tid.

Med de ovennevnte faktorene som kan spille inn på besvarelsene tatt i betraktning, kan vi likevel se en tydelig kontrast. Dersom både elevene og lærerne ser fordelene ved filmbruk i samfunnsfagundervisningen og anerkjenner filmens potensiale for læringsutbytte hos elevene, hvorfor anvendes film ikke hyppigere og mer aktivt?

5.4.3.3 5.4.3.3 Faglig relevans ved bruk av film i samfunnsfagundervisningen

Et videre eksempel på kontraster mellom den iverksatte læreplanen og den erfarte læreplanen er knyttet til oppfatninger omkring filmens faglige relevans for undervisningen i samfunnsfag.

I intervju med lærer Per, som underviser på 9.trinn, forteller han at noe av det han tar mest hensyn til når han planlegger undervisning med film i samfunnsfag er faglig relevans. Med dette mener Per at filmen er relevant for det temaet som det arbeides med i undervisningen. Likevel samstemmer dette ikke med oppfatningen til Trine, som er elev i Pers klasse.

“Det vi har sett har ikke nødvendigvis vært knyttet til undervisningen”. Trine, 9.klasse.

Her forteller Trine om en annen oppfatning av undervisningen enn sin lærer Per. Trine utdyper videre at filmene de har sett trolig har sine sammenhenger, men hun opplever at de ikke har vært direkte relaterte til undervisningen. Dette medfører nok en uoverensstemmelse mellom den iverksatte og den erfarte læreplan (Goodlad, 1979: 62-64). I de øvrige intervjuene med elev- og lærerinformantene kommer det ikke frem like sterke kontraster som denne mellom lærer Per og elev Trine.

5.5 Læringsutbytte av film i samfunnsfagundervisningen

I dette kapittelet vil vi fokusere på elevenes opplevde læringsutbytte av bruken av film i samfunnsfagundervisningen. Vi vil videre drøfte dette opplevde læringsutbyttet i lys av hvilke elementer i undervisningen som har betydning for elevenes læringsutbytte, og elevenes oppfatning av hvordan de selv oppnår best læringsutbytte ved filmbruk i samfunnsfagundervisningen. Avslutningsvis vil vi se på og drøfte lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte i tilknytning til undervisning med film som læringsverktøy i samfunnsfag, og sammenligne denne vurderingen opp mot elevenes oppfatning.

5.5.1 Elevenes opplevde læringsutbytte med film i samfunnsfag

Dette underkapitlet vil ta for seg elevenes opplevde læringsutbytte som følge av bruk av film som verktøy for læring i samfunnsfagundervisningen. Gjennom å se på både intervjustater og empiri fra spørreundersøkelsen kan vi danne oss et bilde av hvor godt elevene opplever at de lærer av å se film i samfunnsfagundervisningen, og hvordan denne læringen oppnås.

Figur 4 i kapittelet om presentasjon av funn fra spørreskjema tar for seg elevenes opplevde læringsutbytte med film som læringsverktøy i samfunnsfag. Her kan en tydelig se elevenes opplevelse av at å se film i stor grad bidrar til læring i samfunnsfaglig undervisning. Hele 22 elever har her valgt å svare «svært godt» til hvor godt læringsutbytte de har av å se film i samfunnsfag, 10 andre elever svarte at de hadde et «godt» læringsutbytte mens 9 ytterligere elever opplevde at de hadde et «middels» læringsutbytte. Dermed opplevde altså 41 av 42 spurte elever (ca. 97,6%) at de hadde et «middels» til «svært godt» læringsutbytte av filmvisning i samfunnsfagundervisningen. Elevene hadde altså et nærmest entydig svar på at film i samfunnsfagundervisningen gir et betydelig læringsutbytte, og en kan med relativt stor sikkerhet si at film som læringsverktøy i samfunnsfag er en læringsform som har stor gevinst, stort opplevd læringsutbytte og er populært blant elevene. Dette kommer også tydelig til uttrykk i intervju med elevinformantene våre. Samtidig er det interessant å se på hvordan elevinformantene våre selv opplever at de oppnår dette læringsutbyttet på best mulig måte. Elevene trekker frem ulike faktorer som har stor betydning for læringsutbyttet deres i forbindelse med filmvisning i samfunnsfagundervisningen.

«Jeg har godt læringsutbytte av film som læringsverktøy om forarbeidet og etterarbeidet er nøye gjennomtenkt, slik at det ikke er bare noe vi ser på for å se på det». Ola, 10.klasse.

Ola i 10.klasse forteller her at han har godt læringsutbytte av film i samfunnsfagundervisningen dersom læreren har en klar plan for anvendelsen av filmen. I dette legger Ola at forarbeidet og etterarbeidet i forbindelse med visningen av filmen er nøye gjennomtenkt, slik at elevene føler seg forberedt på filmens innhold og tema og slik at elevene får bearbeidet inntrykk, tanker og refleksjoner om filmen i etterkant. Dette har stor sammenheng med hva Stugu (1991) sier om anvendelse av film i samfunnsfaglig undervisningsøyemed, om at læreren må ha utarbeidet et grundig undervisningsopplegg for filmen dersom den skal være av læringsverdi for elevene.

Tidligere i oppgaven valgte vi å definere læringsutbytte som et tredelt begrep bestående av kunnskaper, ferdigheter og holdninger knyttet til samfunnsfaglig tematikk. Innenfor ferdighets-elementet av læringsutbyttet delte vi videre inn i tre ulike former for kompetanse: Drøftingskompetanse, analytisk kompetanse og kildekritisk kompetanse. Trolig er det gjennom etterarbeidet elevene får aktivisert deres analytiske kompetanse og drøftingskompetanse, der de får muligheten til å analysere og drøfte ulike vinkler av filmens tematikk i et samfunnsfaglig undervisningsperspektiv. Samtidig får de bruk for den analytiske kompetansen gjennom å undersøke hvilke virkemidler filmen tar i bruk for å fremme sitt budskap eller sin tematikk. Dette behovet for etterarbeid i forhold til å få godt læringsutbytte av undervisning med film går igjen hos Trine i 9.klasse, som påpeker viktigheten av diskusjon og drøfting omkring filmen i etterkant av visningen.

«Jeg har et godt læringsutbytte om vi diskuterer filmen, filmklippene og nyhetssakene vi har sett, i grupper etterpå. Det kan hende at noen har oppfattet ting på en annen måte enn det jeg selv har». Trine, 9.klasse.

Her illustrerer Trine et viktig poeng med hvorfor etterarbeidet er så nødvendig for læringsutbyttet. Gjennom diskusjon og drøfting av filmen kan flere momenter og poeng i filmen komme til uttrykk gjennom ulike elevers synspunkter og oppfatninger. Disse oppfatningene kan være forskjellige fra elev til elev, og kan bidra til at diskusjonen sikrer en felles forståelse av filmens budskap og tematikk.

Videre forteller Ruben i 10.klasse at han har svært godt læringsutbytte av å se på nyheter i samfunnsfagundervisningen og holde seg oppdatert på samfunnsaktuelle saker.

«Vi ser ofte på tv2-skole. Det er viktig å holde seg oppdatert på hva som skjer i verden», Elev. Ruben, 10.klasse.

Et av områdene hvor lærer Pål, som er Rubens lærer, bruker mye tid på film er ukentlig nyhetsoppdatering gjennom tv2-skole. Tv2-skole er et nyhetsprogram og et filmmedium for barn og ungdom, som tar opp samfunnsaktuell tematikk i innland og utland. Her får elevene et innblikk i hva som skjer i verden, lagt fram på en lettforståelig måte. Dette er noe elevene vi har intervjuet trekker frem som et positivt element i samfunnsfagundervisningen deres. Videre kan vi trekke linjer fra Påls anvendelse av tv2-skole som et filmmedium til konkrete kompetansemål for samfunnsfaget etter 10. trinn:

Gjennom samfunnsfaget får elevane verktøy til å analysere og drøfte historiske og aktuelle samfunnsspørsmål, og til å identifisere og diskutere ulike maktrelasjonar
(Utdanningsdirektoratet, 2017, 04.04.).

I denne sammenheng kan tv2-skole være et svært nyttig verktøy for å illustrere ulike maktrelasjoner i verden, historiske og aktuelle samfunnsspørsmål og danne grunnlag for diskusjon omkring denne tematikken i klasserommet. Rubens oppfatning om at tv2-skole bidrar til godt læringsutbytte for elevene i samfunnsfag deles også av klassekamerat Ola:

«Om vi ser på nyheter eller sanne filmer som er ren fakta, er det noe jeg har læringsutbytte av». Ola, 10.klasse.

Ola forteller her at han har læringsutbytte av å se film som omhandler tematikk fra den reelle verden, være det seg dokumentarer, nyhetsreportasjer eller fakta-filmer. Dette viser at elevene lærer ulikt med film, og har forskjellige preferanser i forhold til film i undervisningen. Til tross for disse ulike preferansene har altså både Ola og Ruben læringsutbytte av å se film i samfunnsfagundervisningen, på grunn av filmmediets brede egenart i forhold til tematisk innhold og evne til å interessere og fenge seerne (Lund, 2016: 173).

5.5.2 Lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte

I dette underkapitlet vil vi ta for oss lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen. Vi vil se på lærernes uttalelser fra intervju om deres egne vurderinger av hva elevene sitter igjen med av læringsutbytte gjennom å benytte film som læringsverktøy i faget.

Den generelle oppfatning blant lærerinformantene våre var at film i undervisningen blir mottatt på en positiv måte. Film er ifølge alle lærerne vi intervjuet et læringsverktøy som vekker interesse og fungerer motiverende for elevene.

«Film vekker interesse hos elevene i større grad enn når jeg driver vanlig tavleundervisning»
Arne, 9.trinn.

Lærer Arne fremhever her et godt poeng vedrørende film i undervisningen. Han påpeker at film kan være et slags kjærkomment avbrekk fra ordinær lærerstyrt tavleundervisning, og at interessen for fagstoffet øker dersom film anvendes som verktøy for læringen i faget. I denne interessen for filmmediet ligger et stort potensiale for læring blant elevene, ettersom film kan overføre interessen til det faglige innholdet i undervisningen dersom det formidles gjennom filmmediet. Denne oppfatningen deles også av Pål, som nedenfor beskriver hvordan han inkluderer elevene i en vurderingsprosess omkring læringen som foregår med film i samfunnsfag.

«Elevene mine responderer veldig positivt til bruken av film i samfunnsfagundervisningen, og det er ikke bare fordi det er gøy, de er med i en diskusjon med meg for å finne ut hva som fungerer og hva som ikke fungerer». Pål, 10.trinn.

Her diskuterer læreren og elevene hvordan et undervisningsopplegg med film som læringsverktøy bør utformes, med hensyn til vektleggingen av forarbeid, «underveisarbeid» og etterarbeid for at elevene skal få størst mulig læringsutbytte av undervisningen. I denne diskusjonen inngår også sjangervalg, tidsbruk og lengde på film eller filmklipp. Dette betyr at elevene direkte kan være med å påvirke hvordan undervisningen legges opp når film skal anvendes som læringsverktøy i samfunnsfag.

Guri trekker frem forarbeid og tydelige målsetninger som en forutsetning for godt læringsutbytte som følge av bruk av film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen.

«Jeg er veldig opptatt av at de skal skjønne hva de faktisk skal lære». Guri, 7.trinn.

Guri fremmer en klar plan for filmbruk i undervisningen og viktigheten av å ha forkunnskaper omkring filmens tema, slik at det skapes en kontekst hvor elevene ser sammenhengen mellom filmen og det aktuelle temaet i samfunnsfagundervisningen. Denne konteksten skapes ifølge Guri gjennom grundig forarbeid, klare læringsmål for undervisningen og tydelighet omkring hva elevene skal fokusere på i filmen. Igjen ser en her likhetstrekk til hva Stugu (1991) sier

om at et nøye utarbeidet undervisningsopplegg er nødvendig dersom filmbruk i samfunnsfagundervisningen skal kunne forsvares pedagogisk (Stugu, 1991: 138).

Selv om alle lærerinformantene opplever at interessen blant elevene omkring film i undervisningen er stor, er ikke alle lærerne like entusiastiske i forhold til hvilken læring elevene har av denne type undervisning.

«Jeg føler at elevene tenker at når de ser film så tenker mange av elevene at dette ikke er skole». Per, 9.trinn.

Med dette mener Per at elevenes positivitet og interesse rundt film heller skyldes filmens underholdningsverdi fremfor filmens potensielle læringsverdi for undervisningen. Trolig har Per en hypotese lik vår opplevelse av film i undervisningen da vi var skoleelever, og ser på film i større grad som pauseunderholdning enn som et didaktisk læringsverktøy. På denne måten er Pers inntrykk av film mer et uttrykk for tilstanden i 1991, lagt fram av Stugu (1991: 138). På de 26 årene siden Stugus artikkel ble publisert har det åpenbart skjedd en utvikling, hvor lærere og elever har blitt mer bevisste omkring bruken av film som læringsverktøy i undervisningen. Dette kommer til uttrykk i utsagnet fra Pål nedenfor:

«Jeg tenker at dette er en veldig relevant problemstilling, eller noe som man bør være bevisst på. Filmbruk i særlig samfunnsfagundervisningen i fremtiden tror jeg vil være med på å gjøre undervisningen bedre for elevene flest dersom man er bevisst på bruken av det og kan benytte det på en hensiktsmessig måte». Pål, 10.klasse.

Ovenfor ser vi Påls tanker om ett av forskningsspørsmålene for prosjektet vårt, som omhandler lærernes vurdering av elevenes læringsutbytte som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen. Pål ser også denne tematikken i et langsiktig og fremtidig perspektiv. I disse tider hvor strømmetjenester som Netflix, HBO, Viaplay og andre lignende tjenester blir stadig mer populære, vil utvilsomt film konsumeres i større grad enn noensinne. Nettopp på grunn av den brede kjennskapen som dannes til film gjennom dette konsumet, vil film trolig få en sterkere og mer sentral rolle som læringsverktøy i skolen i fremtiden. Pedagogisk forsvarlig bruk av film som læringsverktøy i skolen vil videre avgjøre hvilket læringsutbytte elevene sitter igjen med.

6 Oppsummering og konklusjoner

Hvordan oppleves film som undervisningsmetode hos elever i ungdomstrinnet? Hvilket læringsutbytte sitter elevene igjen med? Dette var de to innledende problemstillingene for forskningsprosjektet vårt. Disse ble videre delt opp i fire forskningsspørsmål, som vil besvares i dette kapitlet. Av den grunn vil hvert forskningsspørsmål presenteres og besvares, før vi avslutter med noen konklusjoner og reflekterende tanker omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen.

6.1 Hvilke tanker og didaktiske refleksjoner har elevene omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen?

Elevinformantene våre i dette forskningsprosjektet virker svært reflekterte omkring bruken av film som et verktøy for læring i samfunnsfag og har klare tanker om hvordan læreren bør arbeide med film i undervisningen. Et sentralt element i undervisningen er ifølge elevene vektleggingen av forarbeid og etterarbeid med filmen. Etterarbeidet pekes ut som svært viktig dersom elevene skal oppleve at de sitter igjen med læring, samtidig som forarbeidet sees på som viktig for å ha et begrep om hva filmen skal handle om. Elevene peker også på film som motiverende og kjærkommen variasjon i undervisningen, og filmens evne til å gi elevene flere nye perspektiver på fagstoffet. Videre forteller elevene at faglig relevans er viktig når man anvender film i samfunnsfag, og at elevene gjøres oppmerksom på forbindelsen mellom filmen og det aktuelle temaet for samfunnsfagundervisningen. I forhold til disse ovennevnte elementene av undervisningen har vi møtt mange ulike oppfatninger fra elevene. De fleste oppfatningene har beskrevet lærere som er bevisste omkring deres didaktiske arbeid med film i undervisningen, som tar hensyn til elevenes foretrukne arbeidsmåter og benytter film aktivt og bevisst i samfunnsfag.

6.2 Hvilke tanker og didaktiske refleksjoner har lærerne omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen?

Av de fire lærerinformantene våre er alle fire av den oppfatning at film vekker stor interesse, og virker lystbetont for elevene. Likevel har vi oppdaget sprik i hvor mye lærerne anvender film i sin samfunnsfagundervisning, og på hvilken måte. Guri foretrekker i all hovedsak å

bruke dokumentarfilmer i sin undervisning, mens både Per og Pål i større grad anvender historiske filmer og filmklipp. Grunnene til dette er for Guris del dokumentarfilmens objektivitet og mer presise gjengivelse av reelle hendelser. Pål bruker historiske filmer fordi de er best egnet til å framstille historiske hendelser, og peker på mangfoldet av gode filmer og filmklipp innenfor denne disiplinen.

Videre vektlegger lærerne forarbeid og etterarbeid ulikt også. Guri setter stort fokus på forarbeidet, slik at elevene har forkunnskaper om temaet før visningen. Arne bruker derimot film som en introduksjon til nytt stoff, med lite eller ingen forarbeid i forkant. Samtidig forteller Per og Pål om deres oppfatning av at en balansegang mellom forarbeidet og etterarbeidet er det mest gunstige for elevenes læringsutbytte.

Lærerne har også tanker rundt tidsperspektiver om film i samfunnsfagundervisningen. Per begrunner sin lite hyppige filmbruk med at film er for tidskrevende å benytte i et fag med få undervisningstimer i uken, og opplever at film «spiser opp» timene hans i faget. Dette perspektivet løser Pål ved å i stor grad anvende filmklipp fremfor hele spillefilmer i sin undervisning. Valget om å i stor grad bruke filmklipp fremfor hele filmer har trolig også sine mulige ulemper. Noe av filmens framstilling av historiske hendelser, dens ulike perspektiver og budskap kan gå tapt dersom elevene kun vises utdrag av helheten.

Vårt inntrykk er at lærerinformantene våre er reflekterte og bevisste omkring didaktiske hensyn som bør tas i forbindelse med filmbruk i samfunnsfagundervisningen. Uavhengig av hvor aktivt lærerne selv benytter film som læringsverktøy, anerkjenner de viktigheten av et vel gjennomtenkt undervisningsopplegg for forsvarlig pedagogisk bruk av film.

6.3 Hvilket læringsutbytte opplever elevene at de sitter igjen med som følge av film som læringsverktøy i samfunnsfag?

Elevinformantene våre var nærmest entydige i deres oppfatning om at filmbruk i samfunnsfag fører til et godt læringsutbytte for elevene. I denne sammenheng peker elevene på flere didaktiske elementer ved undervisningen som sentrale for deres læringsutbytte av undervisningen. Hvorvidt læreren har en klar plan bak samfunnsfagundervisningen når film anvendes som læringsverktøy, og klare læringsmål for elevene der målene tydeliggjøres på lik linje med ordinær tavleundervisning er av stor betydning for læringsutbyttet. Grundig forarbeid og etterarbeid nevnes ofte som forutsetninger for elevenes læringsutbytte. Dette

henger sammen med elevenes mulighet til å utvikle sin analytiske kompetanse i forhold til vinklinger i filmen, og deres drøftingskompetanse gjennom diskusjoner i etterkant av filmvisningen. Anvendelse av denne kompetansen hos elevene i undervisningen er som nevnt tidligere i oppgaven svært viktig for deres endelige læringsutbytte. Denne kompetansen kan også aktiviseres gjennom å se på nyheter i samfunnsfagundervisningen, analysere verdenspolitisk maktfordeling og diskutere samfunnsaktuelle spørsmål i klassen. Flere elevinformanter trekker frem nyheter og nyhetsreportasjer som noe som har stor læringsverdi for dem i samfunnsfaglig kontekst.

6.4 Hvilket læringsutbytte vurderer lærerne at elevene sitter igjen med som følge av filmbruk i samfunnsfagundervisningen?

Film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen virker blant lærerinformantene våre å nyte stor anerkjennelse som et nyttig didaktisk hjelpemiddel for undervisningen.

Lærerinformantene er altså svært samstemte om at film har et stort potensiale i forhold til å kunne føre til læring i undervisningen. Deres oppfatning er at en grundig utarbeidet plan for undervisningen er nødvendig, skal faktisk læringsutbytte for elevene oppnås. Elevene bør ha visse forkunnskaper om temaet før filmvisningen, noe som oppnås gjennom relevant forarbeid i forbindelse med filmen. Samtidig kommer det klart fram fra lærerinformantene at filmen bør gjennomgås og diskuteres i grundig etterarbeid etter filmen.

6.5 Konklusjoner og refleksjoner

Innledningsvis i denne oppgaven skrev vi litt om vår opplevelse av film i undervisningen da vi selv var skoleelever. Vi hadde da et inntrykk av at film ofte ble brukt som belønning eller pauseunderholdning i undervisningen, svært lik tilstanden som beskriver i Ola Sveins Stugus artikkel fra 1991 (Stugu, 1991: 138). Gjennom arbeidet med dette prosjektet har vi fått et klart inntrykk av at det har skjedd en endring siden vi var elever. Både elevinformantene og lærerinformantene våre virker svært reflekterte omkring didaktiske hensyn ved filmbruk i samfunnsfagundervisningen, og forteller om en læringssituasjon hvor film benyttes svært sjeldent som belønning og underholdning i undervisningen. Stor grad av selvinnsikt både fra elevinformantene og lærerinformantene var noe som gikk igjen i tilnærmet alle intervjuene, og tyder på et godt samarbeid mellom lærerne og deres elever vedrørende filmbruk i

samfunnsfagundervisningen. Elevene fronter godt forarbeid og etterarbeid som grunnlag for å oppnå best mulig læringsutbytte, og denne oppfatningen deles også av deres lærere. På grunnlag av dette kan vi med relativ sikkerhet si at det har skjedd en utvikling i didaktisk bruk av film i skolen fra tilstanden beskrevet i Stugus artikkel fra 1991, til hvordan film anvendes i dagens skole.

En kan tydelig se av arbeidet med dette prosjektet at alle lærerinformantene våre ser på film som et nyttig hjelpemiddel i samfunnsfagundervisningen. Likevel kan det tyde på at lærerne ikke ser på film på dens egne premisser. Dette kan være svært verdifulle å knytte til undervisningen, som eksempelvis i forhold til kildekritisk tenkning knyttet til film. Tidlig i oppgaven delte vi elevenes læringsutbytte opp i tre typer kompetanse, som alle var essensielle å aktivisere og utvikle dersom elevenes læringsutbytte av undervisningen skulle være fullendt. I intervjuer med elev- og lærerinformanter kommer det klart til uttrykk at elevene får mulighet til å anvende sin analytiske kompetanse og sin drøftingskompetanse gjennom for- og etterarbeid med filmen. Derimot nevner ingen av lærerinformantene læringssituasjoner hvor elevene får mulighet til å anvende og utvikle sin kildekritiske kompetanse i forhold til film. Tatt i betraktning at elevene selv ser mye historisk film, noe som kommer klart fram i spørreundersøkelsen, burde trolig lærerne arbeide for å gi elevene kildekritiske ferdigheter knyttet til film og utvikle denne kompetansen på lik linje med drøftingskompetansen og den analytiske kompetansen.

Til sist nevnes et lite paradoks som trolig vil ha betydning for filmens posisjon som læringsverktøy i skolen. Elevene opplever å ha stort læringsutbytte av å se film i samfunnsfaglig undervisning, en oppfatning som også deles av lærerne. Likevel opplever elevene at film svært sjeldent anvendes i samfunnsfaglig undervisningskontekst. Dersom både elever og lærere ser den åpenbare nyttigheten og potensielt store læringsutbyttet av å anvende film som læringsverktøy, hvorfor anvendes da ikke film hyppigere? Film konsumeres i større grad i dag enn noensinne, og på grunn av elevenes stadig økende kjennskap til dette mediet vil trolig filmens posisjon som læringsverktøy i skolen styrkes i fremtiden.

7 Litteraturliste

Litteratur:

- Andersen, Rosland, Ryymin & Skålevåg. (2015). *Å gripe fortida*. Det Norske Samlaget. Oslo, Norge.
- Brinch, Sara., Gundersen, Hege., Bekken, Gunn Ragnhild., Rustad, Julianne & Sørensen, Tonje. (2016). *Forestillinger om fortid*. Scandinavian Academic Press. Oslo, Norge.
- Bøe, Jan Bjarne & Knutsen, Ketil. (2012). *Innføring i historiebruk*. Cappelen Damm Høyskoleforlaget. Kristiansand, Norge.
- Christoffersen, Line & Johannessen, Asbjørn. (2012). *Forskningsmetode for Lærerutdanningene*. Abstrakt Forlag AS. Oslo, Norge.
- Engelstad, Arne & Tønnessen, Elise Seip. (2011). *Film – en innføring*. Cappelen Damm Akademisk. Kristiansand, Norge.
- Engelstad, Audun. (2015). *Film og fortelling*. Fagbokforlaget AS. Bergen, Norge.
- Glasersfeld, Ernst von. (1995). *Radical Constructivism. A Way of Knowing and Learning*. Falmer Press. London, England.
- Goodlad, John I., Klein, M.F. & Tye, K.A. (1979). The Domains of Curriculum and Their Study. In J.I. Goodlad (ed.). *Curriculum Inquiry: The study of curriculum practice* (pp. 43-76). Mcgraw-Hill Book Company. New York, USA.
- Hansen, Alf Sjuls. (2011). *Film i historieundervisninga – En liten guide for historielærere*. Universitetet i Oslo. Oslo, Norge.
Hentet fra: https://folk.uio.no/alfsh/Film%20i%20historieundervisningen_v2.5.doc
- Imsen, Gunn. (2012). *Elevens Verden*. Universitetsforlaget AS. Oslo, Norge.
- Lund, Erik. (2016). *Historiedidaktikk – En håndbok for studenter og lærere* (5.utg). Universitetsforlaget AS. Oslo, Norge.
- Meyer, Richard E. (2009). *Multimedia Learning* (2.utg.). Cambridge University Press. New York, USA.
- Stugu, Ola Svein. (2013). *Historie i bruk*. Det Norske Samlaget. Oslo, Norge.
- Stugu, Ola Svein. (1991). *Pauseunderholdning og Læremiddel – Om bruk av film i historieundervisninga*. Norsk Pedagogiske Tidsskrift 3/1991.
- Steensen, Jette. (2014). *Om kapitalens betydning for inklusjon*. I KVAN: *Inklusjon og eksklusjon*. Århus, KVAN 100, s. 29-41. Århus, Danmark.

- Thagaard, Tove. (2013). *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget AS. Bergen, Norge.
- Wadel, Cato. (2014). *Feltarbeid i egen kultur*. Cappelen Damm Akademisk. Kristiansand, Norge.

Nettsteder:

- https://www.udir.no/globalassets/upload/5/videreutdanning_ramboll.pdf
Utdanningsdirektoratets nettsider. Artikkel av Garmannslund, Per E., Andresen, Bent B. & Neset, Tore. (2012). *Økt kompetanse – bedre læring*. Sist Besøkt: 24.03.17.
- <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Kvalitativ-forskning/3-Utvalgsstrategi/>
De nasjonale Forskningsetiske komitéenes nettsider. Kapittel om utvalgsstrategi. Unavngitt forfatter. Uten årstall. Sist besøkt: 24.03.17.
- https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Fritid/Barn_og_unges_mediebruk/
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets nettsider. Unavngitt forfatter. (2015). Sist besøkt: 30.03.17.
- <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/02/angry-iranian-reaction-argo-best-picture-oscar-win.html>
AL Monitors nettsider, Iran Pulse. Artikkel av Jamshidi, Saideh. (2013). *Iran reacts angrily to «Argo» oscar*. Sist besøkt: 30.03.17.

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

«Film i undervisningen»

Hei. Våre navn er Jørgen Bergh Høier og Håkon Norberg. Vi går integrert master i lærerutdanning 5.-10.klassetrinn på universitetet i Tromsø

Bakgrunn og formål

Vi er nå i gang med å skal skrive masteroppgave i samfunnsfag om bruk av film som læringsverktøy i undervisningen. Her vil vi finne ut om hvordan samfunnsfaglærere bruker film som verktøy i undervisningssammenheng. Vi ønsker også å undersøke litt om hvilket forhold elever har til film på generelt grunnlag.

I denne sammenheng ønsker vi at elever på ulike skoler her i Troms fylke skal være med å besvare et lite spørreskjema som omhandler hver enkelt elevs bruk av film på fritiden og deres oppfatning av hvordan film blir brukt som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Det eneste elevene skal gjøre er å gjennomføre en kort spørreundersøkelse. Selve undersøkelsen tar ikke mer enn et par minutters tid. Spørsmålene er veldig enkle å svare på og vi kan garantere at det ikke er noen sensitive spørsmål involvert. Spørreundersøkelsen er en multiple choice undersøkelse, der hver enkelt elev krysser av på det svaralternativet som hun/han kjenner seg igjen i.

Hva skjer med informasjonen du gir i fra deg?

Vår spørreundersøkelse skal ikke inneholde personopplysninger. Undersøkelsen er anonym og skal ikke inneholde opplysninger som navn og alder. De eneste personene som får tilgang til skjemaene som elevene har besvart, er undertegnede, samt faglærer som deler ut og samler inn undersøkelsen.

Hovedpoenget med å ikke skrive navn eller andre personopplysninger er fordi det ikke er av noe interesse fra vår side og sitte igjen med opplysninger og hvem som svarte hva. Det skal heller ikke være mulig av de som leser vår oppgave når den er ferdig, å gjenkjenne noen av de som har vært med og besvart undersøkelsen.

Informasjonen som elevene gir i fra seg i form av å svare på undersøkelsen blir brukt til å sette opp statistikk for å bedre vårt masterprosjekt.

Frivillig deltagelse

Det er frivillig å delta i studien, og hver enkelt elev kan nekte å gjennomføre spørreundersøkelsen, uten å oppgi grunn. Vi håper jo selvfølgelig at flest mulig av dere har lyst til å være med å gjøre vårt masterprosjekt som godt som overhode mulig.

Dersom det er noen av dere foreldre eller foresatte som er skeptisk må dere gjerne ta kontakt for eventuelle spørsmål. Dere kan nå Håkon Norberg på telefonnummer: 90658139.

Avslutningsvis vil vi bare meddele at studien er meldt til personvernombudet for forskning NSD – norsk senter for forskningsdata AS. Her e prosjektet godkjent, samt at det er godkjent av rektor på deres egen skole. Håper så mange som mulig vil ta seg tid til å delta.

Mvh Jørgen Bergh Høier og Håkon Norberg.

Vedlegg 2

Intervjuguide elevintervju

Jørgen Bergh Høier og Håkon Norberg

Introduksjon

Intervjuet innledes med en kort muntlig presentasjon av prosjektet, dets formål og fokus.

Dernest informeres intervjuobjektet om taushetsplikt fra forskernes side, anonymitet i prosjektet og frivillig deltagelse der informant til enhver tid kan velge å avslutte intervjuet, trekke noe tilbake eller trekke sin deltagelse fullstendig.

Spørsmål

- 1. Hvor ofte ser du på film på fritiden?**

- 2. Hvor ofte ser du på film/filmklipp i skolesammenheng?**

- 3. Hvor ofte ser du på film/filmklipp i samfunnsfag?**

- 4. Føler du at læreren din har en klar plan for undervisningen når film benyttes?**
  - Introduseres nytt stoff, belønning for god innsats etc.

- 5. Bruker dere mest tid på forarbeid eller etterarbeid når dere ser film i samfunnsfagundervisningen?**

6. Når dere ser på film, er det mest i geografidelen, historiedelen eller samfunnskunnskapsdelen av samfunnsfaget?

7. Gir læreren dere konkrete læringsmål for de samfunnsfagtimene dere benytter film i?

8. Diskuterer dere hvor filmen kommer fra, når den er laget og om den handler om en sann historie når dere ser film i samfunnsfag?

9. I hvilke anledninger bruker læreren deres film i samfunnsfagundervisningen?

- Belønning for innsats, introduksjon av nytt stoff, pauseunderholdning, for å fylle opp undervisningen

10. Hvordan opplever du samfunnsfagundervisningen når film benyttes som læringsverktøy?

11. Hva synes du er fordelene og ulempene med å bruke film i undervisningen?

12. Hva har du lært som følge undervisning med film i samfunnsfag?

13. Lærer du noe som du har bruk for utenom samfunnsfagundervisningen når dere bruker film?

14. Hvordan mener du en kan oppnå best mulig læringsutbytte med film som læringsverktøy i samfunnsfag?

- Hvordan lærer du mest mulig med film i samfunnsfag?

Intervjuguide lærerintervju

1. Kan du begynne med å fortelle litt om din bakgrunn som lærer?
  - Fag, interesser, valg av yrke etc.

2. Kan du fortelle om dine erfaringer omkring film som læringsverktøy i samfunnsfagundervisningen?

3. Hvilke filmtyper foretrekker du å benytte i din samfunnsfagundervisning?
  - Historisk spillefilm, dokumentar, filmklipp/utsnitt etc.

4. Hvor aktivt og bevisst vil du si at du benytter film som læringsverktøy? Hvis aktivt, på hvordan måte? Hvis mindre aktivt, hva er årsaken til dette?

5. Hva tar du hensyn til når du planlegger undervisning hvor film anvendes i samfunnsfag?

6. Hva vier du mest tid til at elevene skal jobbe med? Forarbeid eller etterarbeid? Og hvorfor?

7. Hvilke samfunnsfaglige disipliner anvender du hyppigst film som undervisningsverktøy i? Hvorfor?

8. Hva i K06 støtter etter din mening bruken av film i undervisningen i samfunnsfag?
9. Anvender du film i samfunnsfag som et verktøy for å få elevene til å tenke på kildekritikk? (filmens opphav, motiv etc.) Hvis ja, på hvilke måter?
  - Fortrinnsvis historisk spillefilm
10. Hvordan mener du en kan oppnå best mulig læringsutbytte med film som læringsverktøy i samfunnsfag?
11. Hvordan opplever du at dine elever responderer til filmbruk i samfunnsfag?
12. Hvilken kompetanse ønsker du at elevene dine skal sitte igjen med som følge av bruk av film i undervisningen? (faglig kompetanse, drøftingskompetanse, analytisk kompetanse, kildekritisk kompetanse)

Vedlegg 4

Spørreundersøkelse – Filmbruk i samfunnsfaget

Håkon Norberg og Jørgen Bergh Høier

Sett kryss ved det svaralternativet du føler passer best for å beskrive din undervisning.

Det er tillatt å krysse av flere alternativer. Noen spørsmål har svarrangering fra 1-5,

hvor 1 er svært lite, og 5 er svært mye.

1. Hvilke fag har du utdanning innenfor?

Samfunnsfag	
Norsk	
Matematikk	
Engelsk	
Naturfag	
KRLE	
Kroppsøving	
Mat & Helse	
Kunst & Håndverk	
Annen utdanning	

2. Hvor aktivt bruker du film i din samfunnsfagundervisning?

	1	2	3	4	5
Svært aktivt					
Aktivt					
Middels aktivt					

Lite aktivt					
Svært lite aktivt					

3. I hvor stor grad vektlegger du disse momentene når du planlegger en økt med film i samfunnsfag?

	1	2	3	4	5
Forarbeid					
Etterarbeid					
Faglig relevans					
Refleksjonsoppgaver (underveis)					
Belysning/utdyping av et spesifikt tema					
Perspektiv og kildekritikk (filmens opphav)					
Andre hensyn					

4. Hvilke typer film foretrekker du å benytte i din samfunnsfagundervisning?

	1	2	3	4	5
Spillefilmer					
Historiske spillefilmer					
Historiske fiksjonsfilmer					
Dokumentarer					
Filmklipp/faktasnutter					

5. Hvilke disipliner anvender du hyppigst film som undervisningsverktøy i?

	1	2	3	4	5
Samfunnskunnskap					
Historie					
Geografi					
Like hyppig i alle disiplinene					
Utforskeren (K06)					

6. Hvorfor anvender du film hyppigst i denne (disse) disiplin(e)?

	1	2	3	4	5
Problematiserer relevant tematikk					
Lages flest filmer innenfor denne disiplin					
Gjør disiplinen mer forståelig					
Gir et felles inntrykk av disiplinen					
Disiplinen passer best for filmbruk					

7. I hvor stor grad føler du at elevene hadde et bra læringsutbytte av filmbruk i din samfunnsfagundervisning?

Svært godt læringsutbytte	
Godt læringsutbytte	
Middels læringsutbytte	
Lite læringsutbytte	

Svært lite læringsutbytte	
---------------------------	--

8. Hva mener du er de største fordelene med å bruke film i samfunnsfagundervisningen?

9. Hvordan mener du en kan oppnå best mulig læringsutbytte med film som læringsverktøy i samfunnsfag?

Vedlegg 5

Spørreundersøkelse film – ungdomsskolen

Håkon Norberg og Jørgen Bergh Høier

Vi ønsker å kartlegge dere elevers medie- eller filmvaner, på skole og fritid, samt deres opplevelse av film som læremiddel på skolen i samfunnsfagundervisningen.

På noen av spørsmålene vil dere bli bedt om å rangere svarene fra 1-5, hvor 1 er lavest og 5 er det høyeste svaret en kan gi. Da ønsker vi at dere setter kryss for hvert svaralternativ.

1. Kjønn

Gutt	
Jente	

Fritid

2. Hvor ofte ser du på film/serier i uken?

Omtrent aldri	
1-3 timer	
3,5 – 5 timer	
5,5 – 7 timer	
Mer enn 7 timer	

3. Hvilke typer filmer/serier ser du på?

Filmtyper/sjangre:	1	2	3	4	5
Dokumentar					
Action					
Drama					
Historiske spillefilmer					
Komedie					
Historiske fiksjonsfilmer					

4. Hva er hovedårsakene til at du ser på historiskefilm/serier/dokumentarer?

Årsaker:	1	2	3	4	5
Fordi det er lærerikt/interessant					
For å slappe av					
Fordi det er lekse					
Fordi det er gøy					
Andre årsaker					

Skole

5. Hvor ofte ser dere på film i skolesammenheng?

Sjeldnere en 1 gang i måneden	
1 gang i måneden	
2-3 ganger i måneden	
1 gang i uken	
Oftere enn 1 gang i uken	

6. Hvor ofte ser dere på film i samfunnsfag?

Sjeldnere en 1 gang i måneden	
1 gang i måneden	
2-3 ganger i måneden	
1 gang i uken	
Oftere enn 1 gang i uken	

7. Hvilke typer film ser dere i samfunnsfag?

Dokumentar	
Historiske spillefilmer	
Historiske fiksjonsfilmer	
Filmklipp/faktasnutter	
Spillefilmer (Hollywood)	

Elevenes opplevelse av film i skolen

8. Hvordan opplever du at film brukes i samfunnsfagundervisningen deres?

	1	2	3	4	5
Som belønning for god innsats					
Kun i utvalgte emner					
For å introdusere nytt stoff					
For å fylle opp undervisningen					
Kun ved sjeldne anledninger					

9. Forbereder læreren dere i forkant av filmvisningen?

Hver gang	
Ofte	
Av og til	
Sjeldent	
Nesten aldri	
Aldri	

10. I hvor stor grad føler du at du har læringsutbytte av å se film i samfunnsfagundervisningen?

Svært høyt	
Høyt	
Middels	
Lavt	
Svært lavt	

11. Synes du at film som læremiddel brukes flittig nok i samfunnsfagundervisningen?

Ja	
----	--

Nei	
Vet ikke	

12. Hvordan mener du at en kan lære best ved bruk av film i samfunnsfagundervisningen?

Tusen takk for din deltagelse 😊